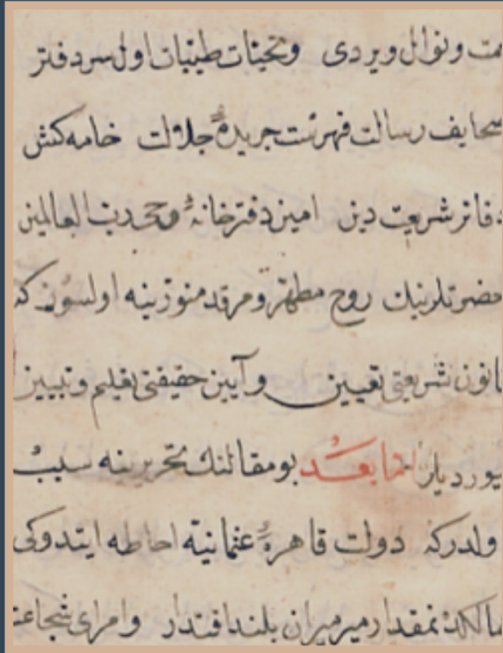


AYN ALI EFENDİ

KAVÂNÎN-İ ÂL-İ OSMAN

DER HULÂSA-İ MEZÂMİN DEFTER-İ DÎVÂN



GİRİŞ-NOTLAR-ÇEVİRİYAZIM

VEYSEL GÜRHAN

Ayn Ali Efendi

**KAVÂNÎN-İ ÂL-İ OSMAN
DER HULÂSA-İ MEZÂMİN
DEFTER-İ DİVÂN**

Yayına Hazırlayan (Giriş-Notlar-Çeviriyazım)

Veysel GÜRHAN

**Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der
Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân**

ISBN: 978-625-98843-5-6

Yayına Hazırlayan (Giriş-Notlar-Çeviriyazım):
Veysel Gürhan

© Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları

Aralık 2023, Diyarbakır
Tüm Hakkı Saklıdır

Kapak ve Dizin: Şarkiyat

Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları
Sertifika No: 35891

<https://www.sarkiyat.org>

e-mail: sarkiyatvakfi@gmail.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	III
TABLolar.....	V
GİRİŞ.....	9
<i>Müellifin Kitabı Yazma Sebebi ve Kullandığı Yöntem.....</i>	<i>13</i>
<i>Kitabın Bölümleri</i>	<i>15</i>
EYALET VE SANCAKLARA DAİR BİLGİLER.....	16
<i>Rum-ili Eyaleti.....</i>	<i>16</i>
<i>Anadolu Eyaleti.....</i>	<i>24</i>
<i>Karaman Eyaleti.....</i>	<i>29</i>
<i>Bosna Eyaleti</i>	<i>32</i>
<i>Kapudan Paşa Eyaleti [Cezâyir-i Bahr-i Sefid].....</i>	<i>33</i>
<i>Budun (Budin) Eyaleti</i>	<i>36</i>
<i>Temeşvâr/Tımışvâr Eyaleti.....</i>	<i>39</i>
<i>Kıbrıs Eyaleti</i>	<i>41</i>
<i>Şam-ı Şerif Eyaleti</i>	<i>43</i>
<i>Trablüşşam Eyaleti.....</i>	<i>45</i>
<i>Haleb Eyaleti.....</i>	<i>47</i>
<i>Diyarbakir Eyaleti.....</i>	<i>50</i>
<i>Kars Eyaleti</i>	<i>55</i>
<i>Çıldır Eyaleti</i>	<i>56</i>
<i>Trabzon Eyaleti</i>	<i>58</i>

<i>Rakka Eyaleti</i>	60
<i>Bağdad Eyaleti</i>	61
<i>Musul Eyaleti</i>	63
<i>Van Eyaleti</i>	64
<i>Şehr-i Zor Eyaleti</i>	66
<i>Rum (Sivas) Eyaleti</i>	68
<i>Erzurum Eyaleti</i>	69
METİN	72
KAYNAKÇA	155
EKLER	163
1. <i>Yazma Nüshadan Örnekler</i>	163
2. <i>Matbu Nüshadan Örnekler</i>	166

ÖNSÖZ

Ayn Ali Efendi tarafından kaleme alınan *Kavânîn-i Âli Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân* (Osmanlı Devleti'nin Kanunları-Divân Defteri İçeriğinin Özeti) adlı bu eser birçok araştırmada referans olarak kullanılmakta, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari ve iktisadi tarihine dair önemli bilgiler sunmaktadır. İmparatorluğun önemli bürokratik kademelerinde yer alan Ayn Ali Efendi'nin defter-i hâkanî emini olarak devletin kanunlarına vukufiyetinin yanı sıra mahrem kayıtlara ulaşabilme seviyesi ortaya koyduğu risaleyi daha da önemli kılmaktadır. Sultan I. Ahmed (1603-1617) ve sadrazamı Kuyucu Murad Paşa (1606-1611)'ya sunulan bu eser Anadolunun geniş bölgelerine kadar yayılmış ve devleti zor durumda bırakan Celali İsyanları'na karşı sert tedbirlerin alındığı, düzenin yeniden tesis edilmeye çalışıldığı bir döneme rastlamaktadır. İmparatorluk genelinde eyalet ve sancak listelerinin yanısıra beylerbeyi ve sancakbeylerinin kanun ve gelirleri, tüm bölgelerdeki dirlik ve asker (cebelü) sayısı, yereldeki üst düzey görevlilerin gelirleri gibi çok sayıda bilgi adeta devletin panoromasını sunmaktadır. Bu yönü risaleye ve müellifine olan ilgiyi arttırırken eserin farklı nüshalarının ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Belli bir standart içerisindeki yazma nüshaların yanında sonradan yapılan eklemeler ile yayınlanan matbu nüsha arasındaki farklar dikkat çekicidir.

Bu çalışma halihazırda ulaşılabilen farklı nüshaları tek bir metin üzerinde birleştirerek karşılaştırmalı olarak araştırmacıların dikkatine sunmaktadır. Yazma nüsha ana metin olarak kabul edilirken matbu nüshadaki eklemeler ve değişimler köşeli parantez içerisinde, italik olarak ve buldukları sayfaya referans verilerek gösterilmiştir. Yer isimleri, has ve

ze'âmet miktarları ve cebelü sayılarındaki farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir. Böylelikle araştırmacıların tek bir metin üzerinden farklı nüshalara ulaşmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yöntemle eserden yararlanacak araştırmacıların doğru bilgiye ulaşmaları ve yazma ile matbu metin arasındaki farklılıkları görmeleri amaçlanmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde eserin müellifi hakkında verilen bilgilerin yanında, risalenin yazılış amacı, yöntemi ve bölümleri kısa bir özet şeklinde yer almıştır. Ayrıca eserin farklı bölümlerindeki eyalet ve sancaklara dair bilgiler her eyalet ayrı başlıklandırılarak tablolalar halinde verilerek farklı kaynaklarla karşılaştırmak suretiyle araştırmacıların ilgisine sunulmuştur. Son olarak metin notlandırılmak suretiyle latinize edilmiştir.

Ayn Ali Efendi'nin Osmanlı Devleti'nin kanunları, idari yapısı ve arazi sistemi hakkında verdiği kıymetli bilgiler ile eserin son bölümünde yaptığı sistem eleştirisi ve çözüm önerileri bu alanda çalışan araştırmacılar için vazgeçilmez bir kaynak niteliğini sürdürmektedir. Yaptığımız bu çalışma ile araştırmacıların doğru bilgiye ulaşımının kolaylaşması umulmaktadır.

Veysel Gürhan

TABLULAR

Tablo 1. Rum-ili Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 2. Rum-ili Eyaleti'ndeki Defter kethüdâsı, defterdar, kavala kaptanı ve voynuk beyine ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 3. Rum-ili Eyaleti'ndeki Yörük beylerinin ze'âmet miktarları ve cebelü sayıları

Tablo 4. Matbu nüshadaki Rum-ili Eyaleti yörük ocak sayıları

Tablo 5. Matbu nüshadaki Rum-ili Eyaleti müsellemler ocak sayıları

Tablo 6. Anadolu Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları.

Tablo 7. Anadolu Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ve defterdara ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 8. Anadolu Eyaleti'ndeki müsellemler ve ze'âmet miktarları

Tablo 9. Anadolu Eyaleti'ndeki piyadeganlar ve ze'âmet sayıları

Tablo 10. Karaman Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 11. Karaman Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 12. Bosna Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarları ve cebelü sayıları

Tablo 13. Bosna Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ve defterdara ait ze'âmet miktarı ile cebelü sayısı

Tablo 14. Kapudan Paşa Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 15. Kapudan Paşa Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ve defterdara ait ze'âmet miktarı ile cebelü sayısı

Tablo 16. Budun Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 17. Budun Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 18. Temeşvar Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 19. Temeşvar Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 20. Kıbrıs Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarları ve cebelü sayıları

Tablo 21. Kıbrıs Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 22. Şam-ı Şerif Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 23. Şam-ı Şerif Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 24. Trablusşam Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 25. Trablusşam Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarları ve cebelü sayısı

Tablo 26. Haleb Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 27. Haleb Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 28. Diyarbekir Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarları ve cebelü sayıları

Tablo 29. Diyarbekir Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarları ve cebelü sayısı

Tablo 30. Kars Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 31. Çıldır Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 32. Çıldır Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 33. Rakka Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 34. Bağdad Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 35. Bağdad Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 36. Musul Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 37. Van Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 38. Van Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 39. Rum (Sivas) Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 40. Rum (Sivas) Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Tablo 41. Erzurum Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Tablo 42. Erzurum Eyaleti'ndeki defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı

GİRİŞ

Osmanlı idari, mali ve askeri yapısına dair “*Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân* (Osmanlı Devleti’nin Kanunları-Divân Defteri İçeriğinin Özeti)” ve “*Risâle-i Vazîfe-horan ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-i Osman* (Maaş Alanlar ve Osmanlı Devleti’nin Kullarının Mertebeleri) adlı iki önemli eserin sahibi olan Ayn Ali Efendi’nin araştırmacıların yoğun ilgisine mazhar olduğunu söylemek mümkündür. M. Tayyip Gökbilgin’in tıpkı basım olarak yayınlanan matbu nüshaya yazmış olduğu önsöz hem müellifin kendisine hem de eserine dikkatleri toplamıştır.¹ A. Seyhan Apaydın’ın 1993 yılında hazırlamış olduğu yüksek lisans tezi ise metnin transkribe edilmesi yönündeki ilk çalışmalardan olmuştur.² Sonrasında Douglas A. Howard’ın çalışmaları Ayn Ali Efendi ile ilgili bilgileri arttırırken, eserin tenkidi ve karşılaştırmalı tahliline de katkı sunmuştur.³ Feridun Emecen’in

¹ M. Tayyip Gökbilgin, “Ayn-ı Ali Risalesi ve Osmanlı İmparatorluğu Teşkilat ve Müesseselerini Aydınlatmadaki Büyük Önemi”, *Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân* içerisinde, Enderun Kitapevi, İstanbul 1979.

² A. Seyhan Apaydın, “Ayn Ali Efendinin “*Kavânîn-i Ali Osman der Hulasa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*’ı”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993.

³ Douglas A. Howard, “From Manual to Literature: Two Texts on The Ottoman Tımar System”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 61, No. 1/2, 2008, pp. 87–99; “A Phenomenology of Empire: Ayn Ali on the

müellifin isminin doğru okunmasını/telaffuzunu sağlayan ve divanı hümayun katiplerinin isimlerinin önüne yine kendi adları ile ilgili lakapların verildiğini örnekleri ile kanıtlayan çalışması ise dikkate değer bulunmuştur. “Ayn-i Ali” mi yoksa “Ayn Ali” mi tartışması Emecen ile son bularak Ali’nin ilk harfi olan “ع”ın telaffuz edildiği gibi “عين” (ayn) şeklinde yazılıp lakap olarak kullanılması genel kabul görmüştür.⁴

Erhan Afyoncu, “Ayn Ali Hakkında Yeni Bilgiler” adlı makalesinde 17. yüzyıla ait tımar ruznamçe defterlerinde müellifin hayatına dair yeni bilgilerin izini sürerken,⁵ son olarak Seyit Ali Kahraman, 2021 yılında bu eserin Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan birkaç versiyonunu bilinen nüshalar ile karşılaştırarak incelemiş ve yeni bir edisyonunu yayınlamıştır.⁶ Tüm bu çalışmalara rağmen müellifin hayatının ilk dönemlerine dair bilgiler hala sınırlıdır. Doğum yerinin Manisa olduğu ve Divan-ı Hümayun katipleri zümresine burada dahil olduğu tahmin edilmektedir.⁷ Divan-ı hümayun katipliğinin yanında, süvari mukabeleciliği, nişancı vekilliği, hazine katipliği ve defter-i hâkanî eminliği gibi üst düzey önemli görevlerde bulunmuştur.⁸ *Risâle-i Vazîfe-horan*

Ottoman Provinces”, *Ottoman War and Peace*. Brill, Leiden 2019, pp. 173-192.

⁴ Feridun Emecen, “Ali’nin ‘Ayn’ı: 17. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Katib Rumuzları”, *Tarih Dergisi*, S. 35, (2011), s. 131-50.

⁵ Erhan Afyoncu, “Ayn Ali Hakkında Yeni Bilgiler”, *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Vol. 39 (2013), s. 95-128.

⁶ Ayn Ali Efendi, *Osmanlı Kanunları ve Devlet Teşkilatı*, Haz: Seyit Ali Kahraman, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2021.

⁷ Mehmet İpşirli, “Ayn Ali Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islaman-siklopedisi.org.tr/ayn-ali-efendi> (23.11.2023).

⁸ Emecen, “Ali’nin Ayn’ı”, s. 131; Afyoncu, “Ayn Ali Hakkında Yeni Bilgiler”, s. 99-100.

ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-i Osman adlı eserini mukabele bürosunda çalışırken kaleme almış ve önemli devlet memurlarının maaşlarını değerlendirmiştir. Bu çalışmanın konusu olan diğer eseri *Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân* ise Osmanlı idari ve askeri yapısı ile mali sistemi hakkında bilgileri içermektedir. Her iki eser de Sultan I. Ahmed ve sadrazamı Kuyucu Murad Paşa'ya sunulmuştur. Kendisi de bu eseri Sultan Ahmed Han ibn Sultan Mehmed ibn Murat Han'a gönderilmek üzere sadrazam Murad Paşa'ya hediye ettiğini risalenin giriş bölümünde belirtmiştir. Yemen, Trablus-şam, Karaman, Kıbrıs, Şam ve Diyarbekir beylerbeyliği yapan sadrazam Murad Paşa'nın, Macaristan serdarlığının yanı sıra Osmanlı Devleti adına Balkanlarda barış görüşmelerine katılan bir diplomat olduğu da bilinmektedir.⁹ Ancak onu bilinir yapan en önemli faaliyeti göreve geldiğinde Anadolu'nun birçok yerine yayılarak devleti yıpratıp bunaltan Celali İsyanları'na karşı almış olduğu tedbirler ile bastırmak için uyguladığı sert yöntemler olmuştur. Kuyucu Murad Paşa'nın Ayn Ali Efendi gibi devletin farklı mekanizmalarında görev almış tecrübeli bir isme imparatorluğun panoramasını çıkaran bu türden bir eseri hazırlatması Anadolu'da bozulan düzeni yeniden tesis etme gayesiyle ilgili olmalıdır. Zira isyancıların çoğu yerde başarılı olması merkeze tabi yöneticileri yerinden ettiği gibi askeri ve vergi düzenini de altüst etmişti.¹⁰

⁹ Ömer İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuyucu-murad-pasa> (23.11.2023).

¹⁰ Celali İsyanları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995; Orhan Türkoğan. "Sosyal Hareketler Olarak Celâli Ayaklanmaları" *Belleten*, C. 60, S. 228, 1996, s. 421-442.

Ayn Ali Efendi Kuyucu Murad Paşa'nın İran seferi esnasında nişancı vekili tayin edilerek ve bu görevdeyken H.1020/M.1611 tarihinde Diyarbakır'da vefat etmiştir.¹¹ Eseri Kavânîn-i Âl-i Osman'ın H. 1018-M. 1609-10'a tarihlenen çok sayıda yazma nüshası kütüphanelerde bulunmaktadır.¹² Ancak bunların orijinalliği ya da asıl nüshaya yakınlığı tartışmalıdır. Bu nüshalar için 7 bölüm 1 hatimeden oluşan belli bir standarttan bahsetmek mümkünse de bu standartın dışına çıkan nüshalar da mevcuttur. Howard, standart dışına çıkan Fatih Kütüphanesi'ndeki nüsha ile birlikte, çevirisinin 1730'larda İstanbul'da yapıldığını ifade ettiği iki Fransızca nüshanın daha bulunduğunu belirtmektedir.¹³ Son nüsha ise matbu olarak Şinasi Efendi tarafından M.1864 tarihinde Tasvîr-i Efkâr Gazetesi matbaasında yayınlanmış ve yine H.1018-M.1609-10 basım yılı olarak verilmiştir.¹⁴ Matbu nüshanın tıpkı basımı M. Tayyib Gökbilgin'in önsözü ile 1979 yılında Enderun Kitapevi tarafından okuyucuya sunulmuştur.¹⁵

¹¹ Afyoncu, "Ayn Ali Hakkında Yeni Bilgiler", s. 100.

¹² Bu çalışmaya da esas olan standart yazma nüsha için bkz. Ayn Ali Efendi, *Risale-i Kavanin-i Ali Osman*, H. 1018, TBMM Kütüphanesi KZ-334. (Bundan sonra yazma nüsha olarak anılacak)

¹³ Howard daha eski bir nüsha olduğunu tahmin ettiği Fatih Kütüphanesi'ne kayıtlı nüshanın standartın dışına çıkarak 1 giriş, 4 bölüm ve hâtimeden oluştuğunu ve ilk üç bölümün diğer nüshalar ile benzer özellik gösterirken, son bölümün farklı materyaller içerdiğini ifade etmektedir. Fransızca nüshalar ise Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır. Howard, "From Manual to Literature: Two Texts on The Ottoman Tımar System", s. 88.

¹⁴ Bu çalışmaya esas olarak kullanılan matbu nüsha için bkz. *Ayn Ali Efendi'nin Kavanin Risalesi*, Sene 1016, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi 3455/A-2306. (Bundan sonra matbu nüsha olarak anılacaktır)

¹⁵ Ayn-ı Ali Efendi, *Kavânin-i Âli Osman der Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, M. Tayyib Gökbilgin'in önsözü ile, Enderun Kitapevi, İstanbul 1979.

Standart yazma versiyonda olmayan, eserin yazıldığı dönemde h n z gerçekleşmemiŐ bazı idari deęiŐimlerin yanı sıra tımar, ze’âmet ve cebelü sayılarındaki farklılıkların uyarı yapılmadan matbu nüshaya eklendiği görülmektedir. Bu eklemelerin eserin yeniden basımı sırasında yayıncılar tarafından yapıldığı, eksik ya da yanlış görülen yerlere müdahale edildiği tahmin edilmektedir. Herhangi bir uyarı olmaksızın metin içerisinde ve dipnotlarda verilen eklemeler bazen araŐtırmacıları yanıltabilmekte, sonradan ilave edilen bilgilerin orijinal nüshada da var olduğu zannını oluŐturmaktadır. Bu alıŐma ile karıŐıklıęın önüne geçilmeye çalıŐılmakta ve tek bir metin üzerinde farklı nüshalardaki bilgiler verilmektedir. Metin içerisinde verilen rakamlar diğer nüshalar ile karŐılaŐtırılmakta ve dipnotlar ile farklılıklar belirtilmektedir. Giriş kısmında risalenin farklı bölümlerindeki bilgiler her eyalet için bir arada verilmiş ve yeni araŐtırmalar ile desteklenmeye çalışılmıştır. Böylelikle araştırmacıların her eyalet için farklı fasıllardaki bilgilere tek bir baŐlık altında tablolar ile ulaŐması saęlanmıŐtır.

Müellifin Kitabı Yazma Sebebi ve Kullandığı Yöntem

H.1014-1018/M.1606-1609 tarihleri arasında defter-i h kan  emini¹⁶ olan Ayn Ali Efendi bu risaleyi yazma sebebini bira husus ile açıklamaktadır. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti’nin sınırları dahilindeki memleketlerde ne kadar m r-i mîrân, ümera, defter kethüdası, tımar defterdarı

¹⁶ Osmanlı Devleti’inde tahrir ve tımar sistemine dair kayıtların saklandığı ve günlük iŐlemlerin yapıldığı dairenin yöneticisine emini-i defter-i h kan  denilmektedir. Defter emini bazen niŐancının bazen de reis lk ttabın önüne geçerek bürokraside önemli bir mevki olmuştur. Bkz. Erhan Afyoncu, "Defter Emini", *TDV  sl m Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/defter-emini> (23.11.2023).

olduğunu ve her beylerbeylikde kaç sancak olup burada görev yapan beylerbeyi, sancakbeyi, defter kethüdası ve tımar defterdarlarının ne kadar muayyen hasları olduğunu tespit etmektir. İkincisi beylerbeyi, sancak beyi, zuema ve erbab-ı tımarın resm ve “düstüru’l amel” yani yürülükte olan kanunlarının bilinmesidir. Son olarak ise her beylerbeylikde ne miktar asker olduğunun ve her sancaktaki zeamet ve tımar sayılarının kayıt altına alınmasıdır. Bütün bu lazım ve mühim bilgilerin şimdiye kadar bir yerde toplanıp birleştirilmediğinden yakınan Ayn Ali, aranıp bulunması lazım geldiğinde bunların tespitinin zor bir iş olduğunu da ifade etmektedir.¹⁷

Ayn Ali Efendi bu bilgileri derlerken yöntem olarak yeni ve eski defterler ile kanunnameleri araştırarak özetleştirdiğini belirtmiştir. İmparatorluğun geniş sınırları dahilinde gerçekleştirilen tahrirlere ve idari bilgilere kayıtlardan erişmek mümkünse de kısa sürede bu verilere ulaşmak oldukça zordu. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki askerlerin $\frac{3}{4}$ ’ü tımar sipahilerden oluşmaktaydı ve bunların düzenini sağlamak adına devletin gelirlerinin büyük kısmı dirlik erbabına ayrılmaktadı.¹⁸ Bundan dolayıdır ki hemen her eyaletin veya sancağın ayrıntılı kayıtları tutulmakta ve merkezde depolanmaktaydı. Mufassal yani ayrıntılı defterlerin yanında çabuk erişimi sağlayan özet bilgiler içeren icmal defterler de bulunmaktaydı. Bu defterlere sıklıkla başvuruluyorsa da idareciler bunlarla birlikte farklı bilgileri de içeren ve her eyalet ve sancağa ait kayıtların özetlerini muhteva eden risalelere de önem vermekteydiler. Genellikle günün ihtiyaçlarına

¹⁷ Yazma nüsha, s. 2a-b.

¹⁸ Gökbilgin, “Ayn-ı Ali Efendi Risalesi ve Osmanlı İmparatorluğu Teşkilat ve Müesseselerini Aydınlatmadaki Büyük Önemi”, s. 4.

uygun, seçili bilgileri sunan bu eserler idarecilerin karar almalarını kolaylaştırıcı bir role sahipti. Defter-i hâkanî emnîliği gibi önemli bir görevi ifa etmiş Ayn Ali Efendi'nin hazırladığı bu eser de bahsi geçen risalelere örnek teşkil etmektedir. Bu eseri önemli kılan ve diğerlerinden ayıran en önemli özelliği Ayn Ali Efendi'nin defter-i hâkanî emnî görevine gelinceye değil katiplikten defterdarlığa kadar devletin farklı bürokratik görevlerinde bulunması ve bu yönüyle devletin idari, mali ve askeri yapısını iyi tanınmasıdır. Bu eser özgünlüğü ile kendisinden sonra gelen yazarlara örneklik teşkil etmiş ve çoğu bilgi kopyalanarak farklı eserlere aktarılmıştır.¹⁹

Kitabın Bölümleri

Eser 7 bölüm ve hâtimededen oluşmaktadır. Birinci kısımda imparatorluk genelindeki eyaletler merkezle olan mali ilişkilerine göre has ya da salyaneli olarak tasnif edilirken, her eyaletteki beylerbeyinin ne kadar geliri olduğu da listelenmiştir. Ayrıca bu bölümde beylerbeylerinin hangi kanunlar üzere hareket ettikleri de açıklanmıştır.

İkinci ve üçüncü bölümler ise eyaletlerdeki sancaklara ve bu sancaklarda görev yapan bey ve üst düzey görevlilere odaklanmıştır. Her eyaletteki sancaklar listelenirken beylerin gelirleri de belirtilmiş, defter kethüdası ve tımar defterdarı gibi üst düzey idari görevlilerin yanı sıra sancak hükümünde görülen bazı toplulukların gelirleri de listelenmiştir.

Dördüncü bölüm tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerdeki sancaklarda bulunan dirliklerin birim (kılıç) olarak

¹⁹ Douglas A. Howard, "Ottoman Historiography and The Literature of 'Decline' of The Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Journal of Asian History*, Vol. 22, No. 1, (1988), pp. 69.

tespitine ayrılmıştır. Tımar sayısına bağlı olarak ne kadar askerin desteklenmesi gerektiği de belirli formüller ile hesaplanmakta ve listelenmektedir. Beşinci kısımda ze'âmet, tımar, kılıç ve hisse gibi teknik kavramlar açıklanmakta ve karışıklıklar giderilmeye çalışılmaktadır. Altıncı bölüm Osmanlı idaresinin ze'âmet ve tımarların tevcihinde uyguladığı yöntem ve süreçlerin açıklanmasıdır. Yedinci bölüm ise tüm bu sistemin uygulanmasında ortaya çıkan sorunları müellifin gözüyle tespit etmekte ve çözüm önerilerini sunmaktadır. Eser son olarak hatime ile bitmektedir.

EYALET VE SANCAKLARA DAİR BİLGİLER

Rum-ili Eyaleti

Osmanlı Devleti'nin ilk eyaleti özelliğini taşıyan Rum-ili, oluşturulduğu dönemde Osmanlı Avrupa'sındaki tüm toprakları kapsıyordu. I. Murat zamanında merkezi Edirne olmak üzere kurulan bu eyaletin sınırları bölgedeki fetihler artıp yeni topraklar elde edildikçe genişleme göstermiş, 16. yüzyılın sonlarında Macaristan ve Hırvatistan topraklarını da kaplayan en geniş sınırlarına ulaşmıştır.

Eyaletin ilk beylerbeyi Lala Şahin Paşa aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de ilk eyalet yöneticisi pozisyonundaydı. Ayn Ali Efendi'nin de belirttiği üzere Rum-ili beylerbeyliği ilk teşkilatlandırılan eyalet olması nedeniyle önemini hep korumuş ve diğerlerine tekaddüm etmiştir.²⁰ Mahmud Paşa ve Makbul İbrahim Paşa örneklerinde olduğu üzere bazı durumlarda veziriazamlar Rum-ili beylerbeyliği görevini de

²⁰ Yazma nüsha, s. 6a.

asli görevlerine ek olarak, beraber yürütmek zorunda kalmışlardır.²¹ 19. yüzyıla gelinceye değin eyaletin sancak sayısında çok sayıda değışiklik yapıp küçültülmüşse de Osmanlı idari sistemi içerisindeki yerini korumaya devam etmiştir. 1847 yılında Rum-ili Eyaleti'nden ayrılan sancaklardan yeni idari birimler kurulmuş ve Üsküp, Bosna, Yanya, Selanik eyaletleri oluşturulmuştur.²²

Ayn Ali Efendi eserini kaleme aldığı tarihte bu eyaleti 24 sancak olarak kaydetmiştir. Ancak eserin muhtelif bölümlerinde sancaklara dair bilgiler verilirken bu sayının değıştiği görülmektedir. Ayrıca yazma nüshada eyaletin paşa sancağının ismi verilmemiştir. İlk kurulduğunda merkez olarak Edirne'nin belirlendiği ve uzun süre böyle devam ettiği bilinmektedir. Ancak bazı çalışmalarda yazma nüshadaki "Akkirman Paşa sancağı ki sağ ve sol koldur" ifadesinden Akkirman'ın paşa sancağı olabileceği düşünülmüştür. Bu sancağın Rum-ili Eyaleti'nin merkezi olduğuna dair bir kayıt yoktur. Akkirman sancağı Bender ile birlikte Bucak Tatarlığı olarak bilinen bölgededir.²³ İnalçık'a göre ise paşa sancağı Üsküp, Pirlepe, Manastır, Kastorya (Kesriye) içerisine alan geniş bir bölgeye işaret etmektedir.²⁴ Matbu nüshada ise paşa sancağı olarak Sofya ve Manastır birlikte kaydedilmiştir.

²¹ Halil İnalçık, "Eyalet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/eyalet> (21.10.2023)

²² Ferdi Çiftçioğlu, "XIX. Yüzyılda Tırhala Sancağı'nın İdari Taksimatı ve Yönetimi", *SUTAD*, S. 44 (2018), s. 350.

²³ Kemal Karpat, "Bucak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bucak> (23.08.2022); Matbu nüshada da Akkirman ve Bender birlikte verilerek parantez içerisinde "Bucak Tatarlığı" yazılmıştır, bkz. s. 12.

²⁴ Halil İnalçık, "Rumeli", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rumeli> (24.08.2022)

Matbu nüshada Nigbolu, Çirmen, Vize, Kırık Kilise, Bender ve Akkirman sancaklarına dipnot verilerek “sonra Özi ve Kilburun ve Kili ile dokuz sancak bir eyalet olmuştur” ifadesi eklenmiştir. Bahsi geçen eyalet Özi Eyaleti olmalıdır. Bu eyaletin 1593 yılında teşkilatlandırıldığı iddia edilse de Kılıç, bu eyalet ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında kuruluş tarihinin daha geç bir döneme denk geldiğini belgelerle ifade etmiştir.²⁵ Nitekim Ayn Ali Efendi’nin eserini kaleme aldığı 17. yüzyılın başında da bu eyaletin henüz kurulmadığı, matbu nüshaya sonradan dipnot olarak eklendiği görülmektedir.

Matbu nüshadaki bir diğer değişiklik ise Vulçitrın Sancağı’nın Priştine ile birlikte verilmesidir. Vulçitrın, Kosova bölgesinde ilk kurulan Osmanlı sancaklarından biridir.²⁶ Ancak 19. yüzyılda gittikçe önemini yitirerek Priştine Sancağı’na bağlı bir kasaba haline gelmiştir.²⁷ Matbu nüshada Piriştine ile birlikte verilmesi bu eklemenin de sonradan yapıldığına işaret etmektedir.

Aşağıdaki tablolar Ayn Ali Efendi’nin ikinci, üçüncü ve dördüncü fasılda verdiği bilgiler birlikte değerlendirilerek elde edilmiştir. Ayn Ali Efendi ikinci fasılda Rum-ili Eyaleti içerisinde zikrettiği Akkirman ve Bender sancaklarının has miktarını üçüncü fasılda vermemiştir. Bununla birlikte

²⁵ Orhan Kılıç, “Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre (İdari Taksimat ve Yönetim)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 23 (2017), s. 29-82.

²⁶ Emine Erdoğan Özünlü, “Osmanlı Dönemi Balkan Tarihine Dair Önemli Bir Kaynak: Derdest Defterleri”, *Gazi Akademik Bakış*, 4 / 7 (Ağustos 2010), s. 193-200.

²⁷ İsmail Arslan, “19. Yüzyıl Ortalarında Balkanlarda Bir Osmanlı Kasabasının Sosyo-Ekonomik Yapısı: Vulçitrın”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 12, S. 2 (2012), s. 409-424.

matbu nüshada -muhtemelen sonradan eklenmiş şekilde- eyaletin paşa sancağı olarak Sofya ve Manastır şehirleri hasları ile birlikte verilmiştir. Bu ekleme tablonun sonunda verilmiştir. Yazma nüshada olmayan ancak matbu nüshada verilen cebelü sayıları da ayrıca tabloya eklenmiştir.

Tablo 1. Rum-ili Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Liva	Has miktarı	Cebelü²⁸
<i>Sofya ve Manastır (Paşa Sancağı)</i>	1.100.000	220
Köstendil	442.400	88
İskenderiye	459.200	91
Silistre	448.922	89
Ohri	235.299 ²⁹	87
Yanya	460.260	92
Çirmen	240.000	48
Vize	224.465	44
Üsküb	240.000	49
Dukakin	207.500	41
Alacahisar	202.299	89
Vulçitrın <i>[ma'a Priştine],³⁰</i>	205.000	41
Mora	507.776	330
Tırhala	450.885	90
Nigbolu	400.000	80
Avlonya	229.000	45
Elbasan	200.963	40

²⁸ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

²⁹ Matbu nüshada bu rakam 435.299 olarak verilmiştir. Bkz. s.12.

³⁰ Matbu nüshada bu sancak "ma'a Priştine" ifadesi yazılarak Priştine ile birlikte verilmiştir, s. 12.

Selanik	280.836	56
Delvine	157.132	31
Kırkkilise	200.000	48
Vidin	330.000	66
Prizrin	281.646	56
Bender-Akkirman ³¹		

Ayn Ali Efendi, ze'âmet sahiplerinden 5 binde 1 cebelü, tımar sahiplerinden ise 3 binde 1 cebelü talep edildiğini belirtmiştir. Onun verdiği bilgilere göre Rum-ili Eyaleti'ndeki ze'âmet ve tımar sahiplerinin cebelüleri 20.200 neferdir. Tımar ve ze'âmet sahiplerinin cebelülerinin yanı sıra beylerbeyi, sancak beyi, defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarının da 5 binde 1 cebelü yetiştirdikleri kaydedilmiştir. Onların toplam cebelüleri de 2.500 neferi bulmaktadır. Toplamda Rum-ili askerleri 30 bindir.³²

Ayn Ali Efendi yazma nüshanın dördüncü faslında eyaletlere ait ze'âmet ve tımar sayılarını ayrıntılarıyla vermektedir. Bu verilere göre Rum-ili Eyaleti'ndeki ze'âmet ve tımar sayısı toplam 9.274 kılıçtır. Bunun 914'ü ze'âmet geriye kalan tezkireli ve tezkiresiz tımarlardır. Dördüncü fasıldaki ze'âmet ve tımar sayıları çeviriyazım metni içerisinde matbu nüsha ile yazma nüsha arasındaki farklar dipnotlarda verilerek listelenmiştir.

Ayn Ali Efendi Rum-ili Eyaleti'nde 1 defter kethüdâsı, 1 tımar defterdarı ile 7 yörük beyinin de var olduğunu belirtmiştir. Ayrıca "ze'âmet-i kapudan-ı kavala" ve "ze'âmet-i

³¹ Matbu nüshada Bender ve Akkerman birlikte verilmiş ve yanında parantez içerisinde "Bucak Tatarlığı" yazılmıştır, s. 12.

³² Yazma nüsha, s. 33a-b

mir-i voynuk" ismiyle iki ze'âmet sahibi daha eklemiştir. Kavala kaptanı ve Voynuk beyleri za'îm payeli olup savaş zamanında emirlerindeki askeri gruplarla birlikte sefere katılırlardı.³³ Voynuk teşkilatı sefer esnasında önemli lojistik destek vermekteydi. Has ahıra ait çayırların biçilmesi, hayvanların otlatılması gibi asli görevlerinin yanında sefer esnasında atların bakımı ve arabaların sürülmesi gibi görevler üstlenmekteydiler.³⁴ Kavala kaptanı ise Kuzey Ege bölgesini koruyan bir filoya sahipti.³⁵ Bu özellikleri nedeniyle Rum-ili Eyaleti dahilindeki za'îmler arasında bulunmaktaydılar. Bu kısımda da yazma ile matbu nüsha arasında farklılıklar mevcuttur. Matbu nüshadaki rakamlar dipnotlarda verilmiştir.

Tablo 2. Defter kethüdâsı, defterdar, kavala kaptanı ve voynuk beyine ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Ze'âmet	Miktarı	Cebelü³⁶
Kethüdâ-i defter-i Rum-ili	38.816 ³⁷	16
Defterdâr-ı timarha-i Rum-ili	40.000 ³⁸	10
Kapudan-ı Kavala	40.112 ³⁹	8
Mir-i Voynuk	80.553 ⁴⁰	16

³³ Erhan Afyoncu, "Zeâmet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeamet> (23.08.2022).

³⁴ Ahmet Uzun, "Mali Yönleriyle Voynuk Teşkilatı ve Voynuk Tımarları", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 2, 2014, s. 2.

³⁵ Gabor Agoston, "Savaş", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/savas#3-osmanli-donemi> (23.08.2022)

³⁶ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

³⁷ Matbu nüshada bu rakam "81.446" olarak verilmiştir, s. 13.

³⁸ Matbu nüshada bu rakam "50.000" olarak verilmiştir, s. 13.

³⁹ Matbu nüshada "44.112" olarak kaydedilmiştir, s. 13.

⁴⁰ Matbu nüshada "44.112" olarak kaydedilmiştir, s. 13.

Ayn Ali'nin Rum-ili Eyaleti ile ilgili bahsettiği diğer grup Yörük beyleridir. Bunlar Anadolu'dan Rumeli'ne göç ettirmek suretiyle iskân edilen ve genellikle buldukları yerin ismiyle anılan Yörük gruplarının başındaki kişilerdir.⁴¹ Bu dönemde *Vize, Yanboli, Tengri Dağı, Ökçebolu, Selanik, Kırcaak, N'al Dögen* yörük beyleri mevcuttur. Daha sonraki dönemlerde yörükler sancak olarak itibar olunmuşlardır.⁴²

Tablo 3. Yörük beylerinin ze'âmet miktarları ve cebelü sayıları

Mir-i Yörükân	Miktar	Cebelü⁴³
Vize	52.000	10
Yanboli	53.472	10
Tengri Dağı ⁴⁴	60.000	12
Ökçebolu	33.494	6
Selanik	61.397	12
Kırcaak	40.000	8
Na'l Dögen:	52.500	10

Ayn Ali Efendi, Yörüklerin yanında Müsellem adlı bir gruptan daha bahsetmektedir. Müsellemeler de yörükler gibi ocak şeklinde teşkilatlanmakta ve sefer esnasında top çekip, yol temizleyip, askere zahire getirmekle görevli kişilerdi. Bu gruplar 30 neferi bir ocak şeklinde teşkilatlanmakta

⁴¹ Orhan Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı, Eyalet ve Sancak Tevcihati, Elâzığ 1997, s. 46.

⁴² Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı, s. 46.

⁴³ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

⁴⁴ Matbu nüshada "Tekfur Dağı" olarak verilmiş, has ve cebelü miktarı alt sıradaki Okçebolu ile yer değiştirmiştir. Ancak hem bizim incelediğimiz yazma nüshada hem de Apaydın tarafından incelenen yazmada da aynı rakamların verildiği görülmektedir. Muhtemelen matbu nüshada rakamlar yer değiştirmiştir.

bunlardan 5 nefer eşkinci 25 nefer ise yamak olarak bulunmaktaydı. Sefer vaki olduğunda eşkinciler yamalardan avâriz-ı divâniye mukabelesinde 50 akçe alıp sefere gider ve o sene adet-i ağnam vermezlerdi.⁴⁵ Yazma nüshada yörük ve müsellemlerin ocak sayıları “*cümle Rum-ili yörükânları bin iki yüz doksan dört ocaktır*” ifadesiyle toplam olarak verilmişken matbu nüshada ayrıntılar eklenmiştir.

Tablo 4. Matbu nüshadaki yörük ocak sayıları

<i>Yörükân</i>	<i>Ocak</i>
<i>Vize</i>	...
<i>Yanbolu</i>	...
<i>Tekfur Dağı</i>	323
<i>Okçebolu</i>	88
<i>Selanik</i>	401
<i>Kocacık</i>	168
<i>Na'ldöken</i>	314
<i>Yörükân ocakları cem'an</i>	1294

Tablo 5. Matbu nüshadaki müsellemler ocak sayıları

<i>Müselleman</i>	<i>Ocak</i>
<i>Kızılca</i>	300
<i>Çirmen</i>	351
<i>Çingane</i>	198
<i>Vize</i>	170
<i>Cem'an ocakha</i>	1.019⁴⁶

⁴⁵ Yazma nüsha, s. 28a.

⁴⁶ Bu rakam matbu nüshada verilmemiş ancak matbu nüshada “cem'an müsellemler ocakları” ifadesiyle kaydedilmiştir. Yazma nüshadaki rakamlar toplandığında da bu rakam elde edilmektedir. Bkz. Matbu nüsha, s. 42

Anadolu Eyaleti

1393 tarihinde I. Bayezid tarafından ihdas edilen Anadolu Eyaleti Osmanlı Devleti'nin ikinci beylerbeyliğidir. Timurtaş Paşa'nın Bayezid tarafından beylerbeyi olarak atanması ile Ankara merkezli oluşturulmuş,⁴⁷ Menteşe Beyliği'nin ilhakı ile birlikte merkezi Kütahya'ya taşınmış ve 1893 yılına kadar bu şekilde idare edilmiştir.⁴⁸

Osmanlı idari sisteminde uzun süre varlığını sürdüren Anadolu Eyaleti'ne bağlı sancakların sayısı zamanla değişiklik göstermiştir. 16. yüzyıla ait bazı tahrir ve teşkilat defterlerinde bu eyaletin 17 sancağı tespit edilmiştir. Bu sancaklar *Kütahya, Sultanönü, Karahisâr-ı Sâhib, Bolu, Hamid, Ankara, Kastamonu, Kocaili, Kangırı, Hüdâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Aliye ve Teke*'dir.⁴⁹ Aynı Ali Efendi ise Anadolu Eyaleti'ni paşa sancağı Kütahya ile birlikte 14 sancak olarak kaydetmiştir. Daha sonra bu sancak sayısı uzun bir süre aynı devam etmiştir. Matbu nüshaya tersane emirleri hassı olarak Suğla Sancağı sonradan eklenmiştir.⁵⁰ Bu

⁴⁷ Feridun Emecen, "Timurtaş Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41. s. 185-186.

⁴⁸ Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu-eyaleti> (25.08.2023)

⁴⁹ Bahsi geçen arşiv defterlerini inceleyen çalışmalar için bkz. Kılıç, 18. *Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı*; Varlık, *age*; Gülcan Avşın Güneş, "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu Eyaleti'nde Şehirli Gayrimüslim Nüfus Hakkında İstatistiksel Bir Değerlendirme", *Kadim*, S.1 (2021), s. 53-89.

⁵⁰ Suğla sancağı Anadolu Eyaleti'ne bağlı Aydın ve Menteşe sancaklarının kazaları olan İmir, Urla, Çeşme, Balat, Ayasuluğ ve Çine'den oluşturulan ve 16. yüzyılın sonlarına doğru kurulan Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlanan bir sancaktır. Bkz. Tangül Tütüncü, *17 ve 18. Yüzyıllarda Ayasuluğ*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2012, s. 21.

sancakların bir kısmı arpalık (Kastamonu ve Sultanönü) bir kısmı da malikane (Menteşe, Saruhan, Ankara) olarak tasarruf edilmiştir.⁵¹ Aynı Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre Anadolu Eyaleti'nde bulunan sancaklar ve has miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Anadolu Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları.

Mirliva	Has	Cebelü ⁵²
Kütahiyeye (Paşa Sancağı)	1.000.000	200
Saruhan	[6]40.000 ⁵³	128
Aydın	613.465	122
Kastamonu	500.000 ⁵⁴	104
Hüdavendigâr	618.079	123
Bolu	300.122 ⁵⁵	60
Menteşe	400.800 ⁵⁶	90
Ankara	264.380	52
Karahisâr-ı Sâhib	240.299	48
Teke-ili	328.000	65
Kangırı	258.081 ⁵⁷	51
Hamid	204.000 ⁵⁸	40
Sultanönü	250.000	50

⁵¹ Bkz. Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı, s. 53.

⁵² Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

⁵³ Apaydın'ın incelediği yazma nüshada da bu rakam 40 bin olarak yazılmış. Ancak matbu nüshada 640.000 olarak verilmiş ve cebelü sayısı da ona göre hesaplamıştır. Bkz. Apaydın, *age*, s. 63, Matbu nüsha, s. 13.

⁵⁴ Matbu nüshada 420.000 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

⁵⁵ Matbu nüshada 300.222 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

⁵⁶ Matbu nüshada 550.800 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

⁵⁷ Matbu nüshada 258.080 olarak verilmiştir, bkz. s. 14

⁵⁸ Matbu nüshada 204.081 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

Karesi	300.000	60
<i>Suğla (tersane eminleri hassıdır)]⁵⁹</i>		

Ayn Ali Efendi Anadolu Eyaleti'ndeki kılıç sayısını 7.311 kılıç olarak belirtmiştir. Bunlardan 195'inin ze'âmet geriye kalanın ise tımar olduğunu ve bunlara air 9.700 nefer cebelünün bulunduğunu kaydetmiştir. Ümeraya ait cebelüler ile birlikte bu sayının 17.000 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bu bilgiler Varlık'ın dönemin tahrir defterlerinden elde ettiği bilgiler ile de uyumludur.⁶⁰ Ancak sancaklara ait ayrıntılı verilere bakıldığında bu sayılar arasında uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Matbu nüsha ve yazma arasındaki sayısal farklılıklar da dikkat çekicidir.⁶¹

Diğer eyaletlerde olduğu gibi Anadolu Eyaleti'nde de beylerbeyine gelir ve giderlerin hesaplanması için defter kethüdâsı ve tımar defterdarı da eşlik etmiştir. Ayn Ali Efendi'nin bu görevdeki kişilere ait kaydettiği ze'âmet miktarları da aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7. Defter kethüdâsı ve defterdara ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Ze'âmet	Miktarı	Cebelü
Kethüdâ-i timarha-i Anadolu	100.912	20
Defterdâr-ı Anadolu	90.596	18

Defter kethüdâsı ve tımar defterdarının dışında Rum-ili eyaletinde olduğu gibi kendilerine has bir teşkilata sahip olan müsellemler ve piyadelerin Anadolu Eyaleti'nde de var

⁵⁹ Matbu nüsha, s. 15.

⁶⁰ Bkz. Valık, *age*, s. 144.

⁶¹ Bkz. s.123-124

olduğu görülmektedir. Ayn Ali'ye göre Anadolu'da 4 müselleme begi ve 11 yaya begi vardır. Yazma nüshadaki müselleme ve piyade sayılarındaki tutarsızlık matbu nüshada yapılan eklemeler ile düzeltilmiştir. Ayn Ali Efendi yazma nüshada *nöbetli* olan müselleme ve piyade sayısını 6.900 olarak verirken yamakları ile birlikte bu sayının 6.500 nefer olduğunu belirtmiştir.⁶² Ancak birlikte daha yüksek olması gereken bu rakamın yanlış yazıldığı ve bu durumun matbu nüshada 26.500 sayısı ile düzeltildiği görülmektedir.⁶³

Tablo 8. Anadolu Eyaleti'ndeki müsellemler ve ze'âmet miktarları

Müsellaman	Ze'âmet
Aydın, Saruhan ve Sultanönü	50.200 ⁶⁴
Bolu ve Kastamonu ve Ankara ve Kankırı	66.007 ⁶⁵
Kütahya ve Karahisar ve Hamid	65.004 ⁶⁶
Teke ve 'Alaiyye	76.000

Tablo 9. Anadolu Eyaleti'ndeki piyadeganlar ve ze'âmet sayıları

Piyadegân-ı	Ze'âmet
Kütahiyye	80.450
Karahisar	80.660

⁶² Yazma nüsha, s. 29b.

⁶³ Matbu nüsha, s. 45.

⁶⁴ Matbu nüshada Saruhan, Aydın, Hüdavendigâr, Menteşe, Biga, Kocaili, Sultanönü, Karesi birlikte 50.200 olarak verilmiştir. Bkz. s. 15.

⁶⁵ Matbu nüshada 66.700 olarak verilmiştir, bkz. s. 15

⁶⁶ Matbu nüshada 60.000 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

Saruhan	70.690 ⁶⁷
Menteşâ	80.780 ⁶⁸
Hamid	80.273 ⁶⁹
Ankara	72.044 ⁷⁰
Bolu	71.380 ⁷¹
Sultanönü	65.000 ⁷²
Hüdavendigâr	76.890
Karesi	40.500
Biğâ	40.000

Ayn Ali Efendi'nin tanımına göre yaya ve müsellemler sefere gittiklerinde top çeker, yol açar ve zahire taşırlandı. Bunların masraflarını karşılamak üzere çiftlikler bulunur ve bunlardan elde edilen öşür ve diğer vergiler ocaklar şeklinde teşkilatlanmış müsellemlere tahsis edilirdi.⁷³ Kaynaklarda bu kişilerin sefer esnasında ayrıca günlük 1 akçe ücret aldığı ve birçok vergiden de muaf oldukları belirtilmektedir.⁷⁴ Önceleri sadece divani vergilerden muaf olan müsellemler Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasıyla geri hizmetlere çekilmiş ve şer'i vergilerden de muaf tutulmaya başlanmıştır.⁷⁵

⁶⁷ Matbu nüshada 75.690 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

⁶⁸ Matbu nüshada 80.870 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

⁶⁹ Matbu nüshada 80.272 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

⁷⁰ Matbu nüshada 72.444 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

⁷¹ Matbu nüshada 71.384 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

⁷² Matbu nüshada 65.004 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

⁷³ Yazma nüsha, s. 30a.

⁷⁴ Feridun Emecen, "Yaya ve Müsellem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yaya-ve-musellem> (12.08.2023)

⁷⁵ Alpay Bizbirlik, Yusuf Çiçek, "XV. Yüzyıl Sonlarında Saruhan Sancağı'nda Piyâde Teşkilatı, Yaya Çiftlikleri ve Demografik Yapı", *Journal of Turkology*, C. 23, S. 1, s. 5.

Emecen'e göre müsellemleri önceleri Anadolu'daki köylüler oluştururken daha sonra başı boş kimseler, bağışlanmış kullar ve gayrimüslimler de ocağa kaydolmuşlardır. Bir süre sonra yaya olarak askere yazılma işleminin popülaritesini kaybettiği ve hatta bundan kaçınıldığı da belgelere yansımıştır.⁷⁶ Ayn Ali Efendi de bu ocakların artık ref' olduğunu burdaki neferlerin reaya olarak kaydedildiğini belirtmektedir. Bunlara ait çiftliklerin ise ze'âmet ve tımara dönüştürüldüğünü, sahiplerinin de kapudan paşanın derya seferlerine memur edildiklerini yazmaktadır. Ayrıca bunlardan başka canbazan ve azaban taifelerinin de olduğunu ve bunların nöbetleşe olarak 10 neferde 1, toplamda 128 kişi olarak sefere gittiklerini belirtmektedir. Ancak bu ocakların ref' edilmesi ile çiftlikleri tımara verilmiş ve *mensuh* olarak kayıt altına alınmıştır. Ayn Ali Efendi bu mensuh olan toprakların listesini de dördüncü fasılda vermiştir.⁷⁷

Karaman Eyaleti

Rum-ili, Anadolu ve Rûm eyaletlerinden sonra Osmanlı Devleti'nde kurulan dördüncü beylerbeyliğidir. Karaman Eyaleti'nin ne zaman teşekkül ettiği hususunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmektedir. İlk olarak I. Bayezid zamanında Karaman topraklarının ele geçirilmesiyle kurulduğunu, bu toprakların elden çıkmasıyla da lağvedildiğini düşünen araştırmacılar olduğu gibi,⁷⁸ ilk ele geçirilen toprakların Andolu Eyaleti'ne bağlandığını daha sonra Karaman

⁷⁶ Emecen, "Yaya ve Müsellem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yaya-ve-musellem> (12.08.2023)

⁷⁷ Bkz. s. 119

⁷⁸ Sadık Müfit Bilge "Karaman Eyâleti'nin Tarihî Coğrafyası ve İdarî Taksimatı (XV-XVIII. Yüzyıllar)", *International Review of Turkish Studies*, Spring 2011, Volume: 1, Issue: 1, pp. 50-66.

topraklarının tamamıyla ilhak edilmesiyle Karaman Beylerbeyliği'nin teşkilatlandırıldığını ilerli sürenler de mevcuttur.⁷⁹ Bilge, Karamanoğulları Beyliği'yle II. Mehmet dönemindeki yoğun mücadele sonucunda, 1467'de Konya'nın ele geçirilmesi ile bu eyaletin kurulduğunu iddia ederken; Erdoğan, bölgenin Osmanlı hakimiyetine tam olarak 1476 yılında girdiğini o nedenle bu tarihin eyaletin kuruluşu olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁸⁰ İnalçık ise bu eyaletin 1468-1512 tarihleri arasında kurulduğunu ifade etmektedir.⁸¹

Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre merkezi Konya olan Karaman Eyaleti 7 sancaktan oluşmaktaydı. Bu sancak sayısının 18. yüzyılın sonuna kadar bu sayıda kaldığı bilinmektedir.⁸² Bu sancaklar ile has ve cebelü miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10. Karaman Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ⁸³
Konya (Paşa Sancağı)	660.074	132
Kayseriyye	206.000 ⁸⁴	50

⁷⁹ Doğan Yörük, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40 (2006), s. 180.

⁸⁰ Mehmet Akif Erdoğan, "Karaman Vilayetinin İdari Taksimatı", *Osmanlı Araştırmaları*, C. 12, S. 12 (1992), s. 426; "Kanuni'nin İlk Yıllarında Karaman Vilayeti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 1 (1993), s. 37.

⁸¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 110.

⁸² Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı, s. 53.

⁸³ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

⁸⁴ Matbu nüshada 250.000, bkz. s. 16.

Niğde	306.000 ⁸⁵	75
Begşehir	290.000	58
Kırşehir	267.540	53
Akşehir	190.500	48
Aksaray	305.000	61

Ayn Ali Efendi Karaman Eyaleti'ndeki kılıç sayısını 1.620 kılıç olarak belirtmiş, 116'sının ze'âmet geriye kalanının ise tezkireli ve tezkiresiz tımarlar olduğunu kaydetmiştir.⁸⁶ Ümera, zaim ve tımar sahiplerinin sorumluluğundaki cebelü sayısını ise 4.600 olarak vermiştir. Askerlere ait senelik hasıllar yazma nüshada 105.175 akçe,⁸⁷ matbu nüshada 108.175 olarak kaydedilmiştir.⁸⁸

Karaman Eyaleti'nde de deftar ve defter kethüdâları bulunmaktaydı. Anadolu ve Rum-ili eyaletlerinden farklı olarak bu kez hazine defterdarının da bulunduğu ve has olarak gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Has-Ze'âmet	Miktarı	Cebelü⁸⁹
Mirlivâ-i hazine-i Karaman (Has)	65.000	13
Kethüdâ-i defter-i Karaman	65.000	13

⁸⁵ Matbu nüshada 350.000, bkz. s. 16.

⁸⁶ Karaman Eyaleti'ne ait sancaklardaki ze'âmet ve tımar sayıları için bkz. s. 129.

⁸⁷ Yazma nüsha, s. 30a.

⁸⁸ Matbu nüsha, s. 47.

⁸⁹ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

Defterdâr-ı timarha-i Karaman	65.000	13
----------------------------------	--------	----

Bosna Eyaleti

1463 yılındaki fethinin hemen ertesinde sancak olarak teşkilatlanan Bosna, Osmanlı'nın Balkanlardaki uç bölgelerinden biriydi. Önceleri Rum-ili Eyaleti'ne bağlı olan bu sancak 1580 tarihinde bu kez eyalet olarak teşkilatlandırılmış ve Ferhat Paşa 800.000 akçelik has ile beylerbeyliğine atanmıştır.⁹⁰

Ayn Ali Efendi bu eyaleti 8 sancak olarak kaydetmiştir. Eyaletin paşa sancağı Bosna'dır ve mirlivası matbu nüshaya göre 650.000 akçe hassa sahiptir. Eyalete bağlı sancaklar arasından Zaçesne Osmanlı'nın Avrupa topraklarındaki ocaklık şeklinde tasarruf edilen tek idari birimidir.⁹¹ Daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki sancaklarda görülen bu yönetim usulünün Avrupa'da da uygulandığı görülmektedir.

Tablo 12. Bosna Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarları ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ⁹²
Bosna (Paşa Sancağı)	650.000	130
Hersek	410.515	82
Kilis	642.500	128
İzvornik	245.793	49

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Oruç, "15. Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 18, S. 18 (2005), s. 249-271.

⁹¹ Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı, s. 47.

⁹² Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

Pojega	616.236	123
Kırka	200.000	40
Rahoviçe	180.000	36
Zaçesne	70.000 ⁹³	34

Bosna Eyaletin’de de beylerbeyine eşlik eden defter kethüdâsı ve defterdar bulunmaktaydı. Ayn Ali Efendi yazma nüshada bunların ze’âmet miktarlarını verirken, matbu nüshada ise buna ek olarak sorumlulukları altındaki cebelü sayıları da verilmiştir.

Tablo 13. Defter kethüdâsı ve defterdara ait ze’âmet miktarı ile cebelü sayısı

Ze’âmet	Miktarı	Cebelü⁹⁴
Kethüdâ-i defter-i Bosna	46.000	9
Defterdâr-ı Bosna	80.530	17

Diğer eyaletlerin aksine Bosna Eyaleti’ne ait ze’âmet ve tımar sayılarının ne yazma ne de matbu nüshada verilmediği görülmektedir. Ancak matbu nüshada sadece kılıç sayısı toplamda 389 olarak verilmiş ve bu eyalet genelinde 3.000 kadar askerin olduğu, hasılın ise 3.580 akçe olduğu belirtilmiştir.⁹⁵

Kapudan Paşa Eyaleti [Cezâyir-i Bahr-i Sefid]⁹⁶

Kuzey Afrika’daki Müslümanların yardım taleplerine binaen II. Bayezid döneminde Kemal Reis ile başlayan Batı Akdeniz’deki Osmanlı faaliyetleri sonraki dönemlerde

⁹³ Bu liva matbu nüshada Çernik ile birlikte verilerek 170.000 olarak kaydedilmiştir, s. 16.

⁹⁴ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

⁹⁵ Matbu nüsha, s. 47.

⁹⁶ Bu eyalet matbu nüshada *Cezâyir-i Bahr-i Sefid* ismiyle verilmiştir, s. 20.

bağımsız olarak (korsan) denizlerde boy gösteren Oruç ve Hızır reislerle verilen destek ile devam etmiştir. Hızır Reis'in Osmanlı donanmasının başına geçmesiyle birlikte Akdeniz'deki faaliyetler daha organize hale gelmiş ve Gelibolu merkezli yeni bir eyaletin kurulması ile neticelenmiştir. Eyaletin 1533⁹⁷ ya da 1534⁹⁸ yılında kurulduğuna dair iki ayrı iddia bulunsa da genel olarak Barbaros Hayrettin Paşa'nın kapudan paşalığa getirilmesi ile oluşturulduğu kabul edilmektedir. *Egriboz, Rodos, Cezair, Karli-ili* ve *Gelibolu* sancakları Rum-ili'nden *Koca-ili, Suğla* ve *Biga* sancakları ise Anadolu Eyaleti'nden ayrılarak Kapudan Paşa Eyaleti'ne bağlanmıştır.⁹⁹ Kapudan Paşa Eyaleti oluşturulurken Cezâyir-i Garb ve Cezâyir-i Bahr-i Sefid ismiyle iki ayrı birimin oluşturulduğu ve Cezâyir-i Bahr-i Sefid'in aslında Ege ve Akdeniz bölgesindeki sancakları kapsadığı Cezâyir-i Garb'ın ise Kuzey Afrika kıyılarından oluştuğu bilinmektedir.¹⁰⁰ Bu sebepten ileriki dönemlerde Kapudan Paşa Eyaleti'nin isminin daha çok Cezâyir-i Bahr-i Sefid olarak kullanıldığı görülmektedir.¹⁰¹

Gelibolu Sancağı'nın gelirleri Barbaros Hayreddin Paşa'ya tahsis edilmiştir. Bu sancağın 885.000 akçelik has geliri dışında Galata mukataası da kendisine tahsis edilmiştir.

⁹⁷ Mahmut H. Şakiroğlu, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7. s. 500.

⁹⁸ Ayhan Afşin Ünal, "XVI.ve XVII.Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz, Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti" *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 12, s. 253.

⁹⁹ Ayhan Afşin Ünal, *age*, s. 253.

¹⁰⁰ Orhan Kılıç, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezayir-i Garp Vilayeti/Eyaletinin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)", *Cappadocia Journal of History and Social Science*, S. 9 (2017), s. 418-439.

¹⁰¹ Bu konuda aydınlatıcı bir çalışma için bkz. Abdullah Erdem Taş, "Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi ve İlk Cezâyir Beylerbeyileri", *The Journal of Islamic Civilization Studies*, C. 5, S. 2 (2020), s. 250-284.

Bununla birlikte eyalete bağlı adaların maktu vergilerinin toplanmasından sorumlu olması nedeniyle buradan da gelir elde ettiği bilinmektedir.¹⁰²

Ayn Ali Efendi'ye göre Kapudan Paşa eyaleti 11 sancaktan oluşmaktadır. Bu sancaklardan üçü salyaneli iken diğerleri salyanesiz sancaklardır. Salyanesiz sancaklar Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midillü, Koca-ili, Biğa, Suğla, Mezistre'dir. Salyane ile üç sancak ise Sakız, Nakşe ve Mehdiyye'dir. Matbu nüshada bu sancaklara şöyle bir dipnot verilmiştir: *Girne, Mağosa, Degirmenlik, Ayamavra, Selanik, Dimyat, İskenderiye, Limni livâları dahi sonra dört kalemine mülhak olub yirmi kadar ümera bir gemi ile deryaya eşerler idi.*¹⁰³

Salyaneli sancaklarda yöneticilere dirlik tahsis edilmezdi. Bunun yerine sancaktaki gelirlerden bir kısmı yıllık olarak hazineye intikal eder geriye kalan kısım ise idarecilere bırakılırdı.¹⁰⁴

Tablo 14. Kapudan Paşa Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹⁰⁵
Gelibolu (Paşa Sancağı)	885.000	177
Eğriboz	440.00	88
Karlili	264.437	52
İnebahtı	300.000	60
Rodos	277.400	55

¹⁰² İdris Bostan, "Kapudan Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kapudan-pasa> (05.02.2023)

¹⁰³ Matbu nüsha, s. 21.

¹⁰⁴ Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı, s. 40-41.

¹⁰⁵ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

Midillü	240.000	48
Kocaili	236.526	47
Biğa	213.088	42
Suğla ¹⁰⁶	300.000	60
Mezistre	219.000	40

Ayn Ali Efendi bu eyaletin ze'âmet ve tımar sayılarını da ayrıntılarıyla vermiştir.¹⁰⁷ Verdiği bilgilere göre bu eyalet 1.618 kılıçdır. 126'sı ze'âmet geriye kalanı ise tezkireli ve tezkiresiz tımarlardır. Toplam asker miktarı 4.500 olup askerlerin senlik hasılları yüz sekiz kere yüz bin akçedir.¹⁰⁸

Bu eyalette de beylerbeyine eşlik eden defter kethüdâsı ve defterdar bulunmaktaydı. Bunlara ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı da yazma ve matbu nüshalarda verilmiştir.

Tablo 15. Defter kethüdâsı ve defterdara ait ze'âmet miktarı ile cebelü sayısı

Ze'âmet	Miktarı	Cebelü¹⁰⁹
Kethüdâ-i defter-i Cezâyir	46.000	9
Defterdâr-ı timarha-i Cezâyir	80.530	17

Budun (Budın) Eyaleti

Macaristan topraklarının Osmanlılar tarafından fethedilmesi süreci Kanuni Sultan Süleyman tarafından

¹⁰⁶ Bu liva matbu nüshada Sığacık ile birlikte verilerek 300.082 olarak kaydedilmiştir, s. 16.

¹⁰⁷ Bkz. s. 128.

¹⁰⁸ Yazma nüsha, s. 31b.

¹⁰⁹ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

gerçekleşmiştir. Mohaç Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler ile 1541 yılında kurulan Budun (Budin) Eyaleti ilk başlarda bugünkü Macaristan topraklarının tamamını kapsamaktaydı. İlk beylerbeyliğine ise Anadolu Beylerbeyi Uzun Süleyman Paşa tayin edilmişti.¹¹⁰ Önceleri 12 daha sonra ise 20 sancak Budun (Budin) Eyaleti'ne tabi hale getirilmiş, paşa sancağı olarak da Budin belirlenmiştir.¹¹¹ Ayn Ali Efendi de Budun (Budin) Eyaleti'ni 20 sancak olarak kaydetmiş ve beylerbeyi ile birlikte hazine defterdârı, defter kethüdâsı ve tımar defterdarını da kayıt altına almıştır. Ayrıca yazma nüshada eyaletin ismi “*Eyalet-i Budun ma'a Egri ve Kanije*” olarak verilirken matbu nüshada sadece Budun olarak verilmiş, Eğri ve Kanije sancaklar içerisinde listelenmiştir. Ayrıca bu iki sancağa dipnot verilerek şu ifade yazılmıştır: “*Sonradan yedi liva ile Egri eyaleti olmuştur. Egri, Sonluk, Segedin, Hatvan, Filek, Seçan.*”¹¹²

Tablo 16. Budun Eyaleti'nin sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹¹³
Budun (Paşa Sancağı)	880.000 ¹¹⁴	176
Semendire	540.260	108

¹¹⁰ Orhan Kılıç, “Budun ve Tımsıvar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 46 (2019), s. 192.

¹¹¹ Mustafa Işık, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2013, s. 86.

¹¹² Matbu nüsha, bkz. s. 17.

¹¹³ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹¹⁴ Matbu nüsha, s. 17.

Peçuy	400.000	40
İstoni Belgrad	360.000	72
Esterğon	210.000	42
Segedin	340.000	68
Sirem	425.675 ¹¹⁵	46
Hatvan	289.664	57
Şimontorna	240.000	48
Kopan	240.000 ¹¹⁶	46
Filek	300.000	60
Seksar	234.656	46
Sigetvar	616.233	123
Novigrad	233.949 ¹¹⁷	46
Sonluk	400.000	80
Mohac	292.000	58

Tablo 17. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Has - Ze'âmet	Miktarı	Cebelü¹¹⁸
Defterdâr-ı hazine-i Būdun (Has)	105.220	21
Kethüdâ-i defter-i Būdun (Ze'âmet)	103.240	20
Defterdâr-ı timarha-i Būdun (Ze'âmet)	71.869	16

¹¹⁵ Matbu nüshada "234.656" olarak kaydedilmiştir, s. 17.

¹¹⁶ Matbu nüshada 230.000 olarak kaydedilmiştir. Bu nedenle cebelü sayısı da aynı nüshada 46 olarak verilmiştir.

¹¹⁷ Matbu nüshada 233.000 olarak kaydedilmiştir.

¹¹⁸ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

Ayn Ali Efendi dördüncü fasılda Budun Eyaleti'ndeki zemet ve tımar sayılarını vermemiş ancak matbu nüshadaki *iki bin yediyüz yirmi iki kılıcdır* ifadesi muhtemelen sonradan eklenmiştir.¹¹⁹

Temeşvâr/Tımışvâr Eyaleti

Doğu Macaristan'da Budin Eyaleti'nin yanı sıra Erdel Prenslığı adıyla voyvodalık statüsünde başka bir birim daha tesis edilmişti.¹²⁰ Bu prensliğin önemli kentlerinden biri olan Temeşvâr 1552 yılında Damat Kara Ahmed Paşa tarafından ele geçirilmiş ve burası merkez yapılarak Temeşvâr Eyaleti kurulmuştur.¹²¹

Ayn Ali Efendi bu eyaleti 6 sancak olarak kaydederek paşa sancağının Temeşvar olduğunu belirtmiştir. Zaman içerisinde sancak sayısı 10'a kadar çıksa da sonraları bazı sancaklar farklı eyaletlere bağlanmıştır. 1658 yılında yapılan seferler ile Luğoş ve Karanşebeş şehirleri Yanve/Yanova Sancağı'na bağlanarak gelirleri Mekke ve Medine'ye bağışlanmıştır.¹²² Ancak matbu nüshada yeni fethedilen Şebeş, Luğoş müstakil bir liva olarak belirtilmiş ve Facas, İrad, Beşkelek livaları ile birlikte bu ayeletin sancak sayısının 11 olduğu belirtilmiştir.¹²³ Yanve/Yanova Sancağı için ise sonradan bu vilayetten ayrılarak *Varad, Yanve, Salante, Dereçin, Halmaş, Segetvi, Paymiz* sancakları ile birlikte Varad Eyaleti'ni oluşturduğu belirtilmiştir.¹²⁴ Varad

¹¹⁹ Matbu nüsha, s. 48

¹²⁰ Mihai Maxim, "Tımışvar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/timisvar> (09.02.2023)

¹²¹ Kılıç, "Budun ve Tımışvar Eyaletlerinin Paşaları", s. 193.

¹²² Maxim, "Tımışvar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/timisvar> (09.02.2023)

¹²³ Matbu nüsha, s. 19.

¹²⁴ Matbu nüsha, s. 19.

Eyaleti 1661 tarihinde kurulmuş ancak topraklarının çoğu Avusturya'nın ele geçmesiyle son bulmuştur.¹²⁵ Ayn Ali Efendi bu nedenle Varad Eyaleti'ne yazma nüshada yer vermemiş ancak matbu nüshada -muhtemelen sonra eklenerek- dipnot olarak kaydedilmiştir.

Tablo 18. Temeşvar Eyaleti sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹²⁶
Temeşvar (Paşa Sancağı)	806.795	161
Lipva	210.000	42
Çenad	207.792	41
Göle	298.940	59
Modava	260.000 ¹²⁷	52
Yanve	192.420	38

Diğer eyaletler gibi Temeşvar'da da hazine ve tımar defterdarlarının yanı sıra defter kethüdâsı da bulunmaktaydı. Hazine defterdarı has sahipleriyle diğerlerinin ze'âmeti vardı. Bu kişiler eyalet bütçesinin gelir gider kayıtlarını tutarken aynı zamanda eyalet genelindeki tımar kayıtlarını da güncelliyorlardı.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mihai Maxim, "Varad", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/varad> (10.02.2023).

¹²⁶ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹²⁷ Matbu nüshada 260.080 olarak verilmiştir, bkz. s. 19.

Tablo 19. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Has-Ze'âmet	Miktarı	Cebelü¹²⁸
Defterdâr-ı hazine-i Temeşvar (Has)	110.140	12
Kethüdâ-i defter-i Temeşvar (Ze'âmet)	64.808 ¹²⁹	12
Defterdâr-ı timarha-i Temeşvar (Ze'âmet)	60.000	12

Yazma nüshada dördüncü fasılda verilen tımar ve ze'âmet sayılarının Budin gibi Temeşvar Eyaleti için de verilmemiş görülmektedir. Ancak matbu nüshada “iki bin kadar asker olur hâsılları seksan beş yük yedi bin üç yüz otuz akçedir”¹³⁰ ifadesi ile sadece toplam miktar verilmiştir.

Kıbrıs Eyaleti

Akdeniz’de Osmanlı hakimiyetinin tam olarak tesisi için II. Selim döneminde 1568 tarihinde fethinin hazırlıklarına başlanan Kıbrıs adası 1571 tarihinde fethedilmiş ancak resmen 1573 tarihli Osmanlı-Venedik anlaşması ile Venedik’in Osmanlı’ya 300.000 duka tazminat ödemeyi kabul etmesiyle Osmanlı egemenliğine girmiştir.¹³¹

Kıbrıs’ta bulunan Girne, Baf, Mağosa ve Lefkoşe’nin yanı sıra İç-il, Tarsus, Alaiyye ve Sis sancakları da bağlanarak Kıbrıs Beylerbeyliği teşkil edilmiştir. Ayn Ali Efendi

¹²⁸ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹²⁹ Matbu nüshada 64.880 olarak verilmiştir, bkz. s. 19.

¹³⁰ Matbu nüsha, s. 48.

¹³¹ Kemal Çiçek, “Kıbrıs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris#3-osmanli-donemi> (11.02.2023)

Anadolu'dan bağlanan sancakların has ile Kıbrıs'takilerin ise salyane ile yönetildiğini belirtmektedir. Kuzey Afrika ve Arap bölgelerinde sıklıkla uygulanan salyeneli sancakların Kıbrıs'ta da istimalet politikasının bir sonucu olarak uygulandığı görülmektedir.

Tablo 20. Kıbrıs Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarları ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹³²
Lefkoşe (Paşa Sancağı)	600.000	120
İç-il	270.000	54
Ala'iyye	250.000	50
Tarsus	245.264 ¹³³	49
Sis	260.299	52

Beylerbeyinin yanısıra eyalet divanını oluşturan hazine defterdarı, defter kethüdâsı ve tımar defterdarına ait has ve ze'âmet miktarları da hem yazma hem de matbu nüshada listelenmiştir. Hazine defterdarı 120.000 akçe hassa sahipken, defter kethüdâsı 82.000, tımar defterdarı ise 70.000 ze'âmete sahiptir.

Tablo 21. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Has - Ze'âmet	Miktarı	Cebelü ¹³⁴
Defterdâr-ı hazine-i Kıbrıs (Has)	120.000	24

¹³² Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹³³ Matbu nüshada 246.000 olarak kaydedilmiş, s. 21.

¹³⁴ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

Kethüdâ-i defter-i Kıbrıs (Ze'âmet)	82.000	16
Defterdâr-ı timarha-i Kıbrıs (Ze'âmet)	70.000	14

Ayn Ali Efendi dördüncü fasılda Kıbrıs Eyaleti'nin tımar ve ze'âmet sayısının 1.667 kılıç olduğunu bunların 40'ının ze'âmet 1627'sinin ise tezkireli ve tezkiresiz tımarlar olduğunu belirtmektedir.¹³⁵ Kanun gereği bu dirlik sahipleri 4.500 cebelülerinin var olduğunu da eklemektedir.¹³⁶

Şam-ı Şerif Eyaleti

Şam ve çevresi Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasında kontrol altına alınmış ve Memlûklülerin son naibi Canberdi Gazalî'nin beylerbeyliğe atanması ile müstakil bir eyalet olarak teşkilatlandırılmıştır (1518).¹³⁷ Arap Vilayeti de denilen bu eyalette Canberdi Gazelî'nin eski Memlûk beylerinin desteğini alarak isyan etmesiyle işler değişmiş ve isyanı bastıranlardan Ayas Paşa yeni beylerbeyi olarak göreve başlamıştır.¹³⁸

Ayn Ali Efendi Şam Eyaleti'ni merkezi Şam olmak üzere 7'si has 3'ü salyeleni toplam 10 sancak olarak tanımlasa da ismini verdiği sancak sayısı fazladır. Has ile olan sancaklar yazma nüshada Şam, Kudüs-i Şerif, Ğazze, Safed, Nablus, 'Aclûn, Leccun olmak üzere 7 sancak verilmiş, matbu

¹³⁵ Tımar ve ze'âmetlerin sancaklara göre dağılımına metin içerisinde dördüncü fasılda tablo olarak ulaşabilirsiniz.

¹³⁶ Yazma nüsha, s. 34b-35a.

¹³⁷ Enver Çakar, "XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliği'nin İdari Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1 (2003), s. 356.

¹³⁸ Tufan Buzpınar, "Şam", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sam--suriye#2> (11.02.2023).

nüshada ise Bekâ' ('Urban ümerası dahi vardır), 'Akka¹³⁹ ifadesiyle iki sancak daha eklenerek 9 sancak listelenmiştir. Ayrıca 3 olarak zikredilen salyaneli sancaklar ise Kadmir, Sayda, Beyrut, Kerek ve Şevbek olmak üzere 5 liva olarak kaydedilmiştir.

Tablo 22. Şam-ı Şerif Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹⁴⁰
Dımeşk (Paşa Sancağı)	1000.00	200
Kudüs-i Şerif	250.484	50
Ğazze	508.338 ¹⁴¹	41
Safed	373.800	74
Nablus	296.455	59
'Aclûn	261.000	52
Leccun	200.000	40

Şam Eyaleti de has gelirine sahip hazine defterdarı olan beylerbeyliklerinden olup defter kethüdâsı ve tımar defterdarı ise ze'âmet sahibidir. Bunların yükümlüsü oldukları cebelü sayıları da matbu nüshada verilen bilgiler arasındadır.

Tablo 23. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Has - Ze'âmet	Miktarı	Cebelü ¹⁴²
Defterdâr-ı hazine-i Şam-ı Şerif (Has)	140.335	28

¹³⁹ Matbu nüsha, s. 25.

¹⁴⁰ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁴¹ Matbu nüshada 208.328 olarak kaydedilmiş, s. 24.

¹⁴² Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

Kethüdâ-i defter-i	130.000	26
Şam-ı Şerif (Ze'âmet)		
Defterdâr-ı timarha-i	74.000	14
Şam-ı Şerif (Ze'âmet)		

Ayn Ali Efendi Şam-ı Şerif Eyaleti'nin 996 kılıç dirliğe sahip olduğunu ve bunların 128'inin ze'âmet, 868'i ise tezkireli ve tezkiresiz timar olduğunu belirtmiştir.¹⁴³ Toplam cebelü sayısı ise 2.600 askerdir. Yazma nüshada toplam gelir verilmemişken yazma nüshada "*altmış beş yük elli sekiz bin altı yüz akçedir*"¹⁴⁴ ifadesi ile hasıl da belirtilmiştir.

Trablusşam Eyaleti

Yavuz Sultan Selim döneminde 1516'da Osmanlı topraklarına katılan Trablusşam sancak olarak Şam Eyaleti'ne bağlanmış, 1579 yılında ise Halep ve Şam'dan koparılan bazı sancaklar ile müstakil bir eyalet haline getirilmiştir.¹⁴⁵ Trablusşam'ın ayrı bir eyalet olarak teşkilatlandırılmasında güvenlik kaygılarının yanısıra ekonomik kaygılar da ön plana çıkmıştır. Zira Arap aşiretlerin kendi aralarındaki mücadelelerinin yarattığını güvensizlik ortamı şehrin limanı ile Halep arasındaki uluslararası ticaret ağının sağlıklı işlemlerini tehdit etmekteydi.¹⁴⁶ Bu sebeple ayrı bir eyalet olarak

¹⁴³ Timar ve ze'âmetlerin sancaklara göre dağılımına metin içerisinde dördüncü fasılda tablo olarak ulaşabilirsiniz.

¹⁴⁴ Matbu nüsha, s. 53.

¹⁴⁵ Enver Çakar, "XVII. Yüzyılın Ortalarında Trablusşam Şehrinin Sosyal ve İktisadi Durumu (1645 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, s. 46.

¹⁴⁶ Enver Çakar, "17. Yüzyılın İlk Yarısında Trablusşam Eyaleti: İdarî Taksimat, Eyalet ve Sancak Yönetimi", *Prof. Dr. Mustafa Öztürk Onuruna Tarih Yazıları I*, Edt: Işıl Işık Bostancı, Ayşe Gül Hüseyinliklioğlu, Ayşe Değerli, Orhan Kılıç, İstanbul 2021, s. 130.

teşkilatlandırılan Trablusşam Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre 5 sancaktan oluşmaktaydı. Hama ve Selimiye Haleb'ten, Humus ve Cebele ise Şam Beylerbeyliği'nden ayrılarak bu eyalete bağlanmışlardı ve Trablusşam eyaletin paşa sancağıydı.

Cebele Sancağı için matbu nüshada “*dağlar içinde gay-rimüslim binler vardır*” ifadesi dipnotta kullanılmıştır.¹⁴⁷ Ancak bu sancak daha çok Nusayrilerin olduğu bir yerleşim yeridir. Kırsal alanda Hristiyanlar bulunsa da Aslan'ın 1572-1572 yılları arasında Cebel Sancağı'nı incelediği tezinde gay-rimüslim oranının düşük olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁸

18. yüzyıla kadar eyalet statüsünü koruyan Trablusşam, 1840 da Akkâ Eyaleti'ne, 1864 Vilayet nizamnamesine göre ise Suriye vilayetine bağlı bir sancak haline gelmiştir.¹⁴⁹

Tablo 24. Trablusşam Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹⁵⁰
Trablus (Paşa Sancağı)	800.000	60
Humus	220.299	44
Cebele	214.180	42
Selimiyye	230.000 ¹⁵¹	43
Hama	394.036	78

¹⁴⁷ Matbu nüsha, s. 25.

¹⁴⁸ Bkz. Dilek Aslan, *512 Numaralı Mufassal Tahrir Defterine Göre 1571-1572 Yıllarında Cebele Sancağı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ 2006.

¹⁴⁹ Fazıl Bayat, "Trablusşam Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islaman-siklopedisi.org.tr/trablussam-eyaleti> (14.02.2023)

¹⁵⁰ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁵¹ Matbu nüshada 219.000 olarak kaydedilmiş, s. 25.

Trablusşam Eyaleti'nin kurulmasından bir süre sonra has payeli hazine defterdârı ile ze'âmet sahibi defter kethüdâsı ve tımar defterdârı da atanmıştır. Yazma nüsha bunlara ait gelirlerin miktarı, matbu nüsha ise cebelü sayıları hakkında bilgiler vermektedir.

Tablo 25. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarları ve cebelü sayısı

Has-Ze'âmet	Miktarı	Cebelü¹⁵²
Defterdâr-ı hazine-i Trablusşam (Has)	113.000	122
Kethüdâ-i defter-i Trab- lusşam (Ze'âmet)	64.820	12
Defterdâr-ı tımarha-i Trablusşam (Ze'âmet)	61.000	12

Trablusşam Eyaleti 63'ü ze'âmet, 571'i tımar, 617 kılıçtan oluşmaktaydı.¹⁵³ Ümera, zu'ema ve erbâb-ı tımarın toplamda 4.400 cebelüsü vardı. Yazma nüshada olmasa da matbu nüshada belirtildiğine göre *hâsılları elli altı yük sekiz bin dört yüz akçeydi*.¹⁵⁴

Haleb Eyaleti

Yavuz Sultan Selim'in Suriye coğrafyasında ele geçirdiği önemli iki kentten biri Şam diğeri ise Haleb'ti. Mercidabık Savaşı'ndan sonra Karaca Ahmed Paşa'nın beylerbeyliğinde Halep vilayet merkezi haline getirilmiş ve valileri de

¹⁵² Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁵³ Tımar ve ze'âmetlerin sancaklara göre dağılımına metin içerisinde dördüncü fasılda tablo olarak ulaşabilirsiniz.

¹⁵⁴ Matbu nüsha, s. 54.

mirimiran rütbesine haiz kabul edilmişti.¹⁵⁵ Ancak Haleb dışındaki tüm Suriye topraklarının Memlûklüler döneminde de vali olan Canberdi Gazali'ye bırakılması her ne kadar ayrı bir vilayet olsa bile Haleb'i Şam'ın etkisi altında bırakmıştır. Gazali'nin isyanı sonrası ise Haleb Osmanlı yönetiminin tam olarak tatbik edildiği bir merkez haline gelmiştir. 1570 yılına kadar Şam ve Haleb olmak üzere iki ayrı vilayet olarak yönetilen Suriye toprakları bu tarihten sonra önce Trablusşam sonra da Sayda eyaletlerinin oluşturulması ile farklı yönetim birimlerine bölünmüştür.¹⁵⁶

Ayn Ali Efendi'nin aktardığına göre Haleb Vilayeti 9 sancaktan oluşmaktaydı. Bu sancaklardan 7'si has, 2'si ise tımar sisteminin uygulanmadığı salyaneli livalardı. *Adana, Ekrad-ı Kilis, Birecik*,¹⁵⁷ *Ma'rra*, *'Uzeyr* ve *Balis* sancakları klasik Osmanlı sancağı iken *Matbah* ve *Türkman-ı Haleb* sancakları ise salyaneli sancaklardır. Ancak Matbu nüshada Matbah yerine Menbic yazılmış, ayrıca *'Azez* de salyaneli sancaklar arasında zikredilmiştir.¹⁵⁸

Tablo 26. Haleb Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹⁵⁹
Haleb (Paşa Sancağı)	817.772	163

¹⁵⁵ Kenan Ziya Taş, "Suriye'nin (Şam) Osmanlı İdaresindeki İdari Yapısı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.15, S.1, s. 78.

¹⁵⁶ Bruce Masters, "Halep", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/halep#2-osmanlilar-donemi> (10.02.2023)

¹⁵⁷ Matbu nüshada şöyle bir dipnot verilmiştir: *Sonra Rakka Eyaletine nakil olunmuştur*. Bkz. s. 26.

¹⁵⁸ Matbu nüsha, s. 26.

¹⁵⁹ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

Adana	1.000.095 ¹⁶⁰	200
Birecik	295.238	42
Kilis	522.867	104
Ma'arra	230.000	46
'Uzeyr	280.000	56
Balis	220 (000) ¹⁶¹	44

Haleb Eyaleti'nde vilayet divanını oluşturan hazine ve tımar defterdarlarının yanı sıra defterkethüdâsı da bulunmaktaydı. Bunlara ait has ve ze'âmet miktarları hem yazma hem de matbu nüshada ayrıntılarıyla kaydedilmiştir.

Tablo 27. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Has - Ze'âmet	Miktarı	Cebelü ¹⁶²
Defterdâr-ı hazine-i Haleb (Has)	127.826 ¹⁶³	25
Kethüdâ-i defter-i Haleb (Ze'âmet)	100.939	20
Defterdâr-ı timarha-i Haleb (Ze'âmet)	81.146	16

Haleb Eyaleti'ndeki klasik Osmanlı sancaklarında bulunan dirlik miktarları da Ayn Ali Efendi tarafından kaydedilmiştir. Buna göre Haleb Vilayeti'nde 903 kılıç dirlik bulunmakta, bunların 104'ü ze'âmet 799'u ise tımarıdır. Bu dirliklerde kanun üzere yetiştirilen cebelü sayısı ise 2.500'dür.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Matbu nüshada 1.000.995 olarak kaydedilmiş, s. 26.

¹⁶¹ İki yüz yirmi bin olmalı, eksik yazılmış olabilir. Zira matbu nüshada da 220.000 olarak kaydedilmiştir, s. 26.

¹⁶² Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁶³ Matbu nüshada 127.126 olarak kaydedilmiş, s. 27.

¹⁶⁴ Tımar ve ze'âmetlerin sancaklara göre dağılımı için bkz. s. 131-132.

Matbu nüshada dirliklerin hasılı 77 yük-13.120 akçe verilmiştir.¹⁶⁵

Diyarbakir Eyaleti

1514 Çaldıran Savaşı ile başlayan süreçte Osmanlı hakiyetine giren Diyarbakir bölgesi, merkezi Amid olmak üzere beylerbeylik statüsünde teşkilatlandırılmış ve Bıyıklı Mehmed Paşa'nın idaresi altına verilmiştir. Bölgenin fethi/ilhakı sırasında uygulanan strateji ve siyaset eyaletin idari yapısının şekillenmesine de etki etmiştir. Bölgede hem devlet hem de ilim adamı olarak tanınan İdris-i Bitlisi'nin faaliyetleri neticesinde birçok yer savaş yapılmadan Safevilerden ayrılarak Osmanlı egemenliğine geçmiştir.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı ve yerel ölçekli hanedanların (Ekrad beyleri) hüküm sürdüğü Diyarbakir ve çevresi Osmanlı egemenliğinden önce Şii Safevi Devleti'nin hakimiyeti altındaydı. Mezhep olarak Sünni-Şafi olan Kürtlerin Osmanlı Safevi rekabetinde Osmanlılara meyletmeleri beklenen bir durum olmakla birlikte, bu eğilimin asıl sebebi olarak Osmanlıların fethettikleri yerlerde uyguladığı istimalet politikasını göstermek yanlış olmayacaktır.¹⁶⁶ Bu politikanın bir gereği olarak Kürt beylerinin egemenlik haklarının tanınması Şah İsmail'in uyguladığı sert politikalara karşı güvenli bir liman anlamına gelen yeni bir seçenek oluşturuyordu.

¹⁶⁵ Matbu nüsha, s. 55.

¹⁶⁶ İstimâlet politikası ve Osmanlı'nın bazı bölgelerde uyguladığı esnek idari uygulamalar için bkz. Karen Barkey, *Farklılıklar İmparatorluğu: Karşılaştırmalı Perspektiften Osmanlılar*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul 2011; Gabor Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Çev. Kahraman Şakul, İstanbul 2013; Mehmet Ali Ünal, "İstimalet Siyaseti Çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Kürd Politikası", *Tarihte Türkler ve Kürdler Sempozyumu Bildirileri (09-10 Ocak 2014)*, C. I, Ankara 2014.

Zira en başından karşılıklı mutabakata varılarak devam ettirilen sürecin en önemli sonucu Osmanlı idari sisteminde yurtluk-ocaklık ve hükümet sancaklar olarak ifade edilen, klasik sancaklardan farklı idari bir formun bölgede yoğun bir şekilde uygulanması olmuştur. Başka eyaletlerde de uygulanan bu sistemin hiç şüphe yok ki en yoğun ve en ideal olarak pratize edildiği yer Diyarbekir Eyaleti olmuştur.¹⁶⁷

Ayn Ali Efendi eserinde yurtluk-ocaklık ve hükümet sancakların özelliklerini ayrıntılarıyla belirtmiştir.

Yurtluk-ocaklık sancaklar:

- Azil ve nasb kabul etmezler.
- Tasarruf eden öldüğünde sancak oğullarına ya da akrabalarına verilir, dışardan kişilere verilmez.
- Klasik sancaklar gibi ebvâb-ı mahsulâtı kayıt altına alınarak tahrir yapılır ve defterleri tutulur.
- Ze'âmet ve tımarları vardır.
- Sefer esnasında diğer sancaklar gibi sancak beyi ile birlikte beylerbeyinin yönetimi altında sefere giderler.
- Kendilerine ferman olunan hizmete gitmez iseler sancaklarına el konulur ama oğulları veyahut akrabalarına verilir.

Hükümet sancaklar:

- Tımar ve ze'âmet yoktur, tahrir yapılmaz.
- Hakimleri mülkiyet üzere zabt ve tasarruf ederler.

¹⁶⁷ Bu konudaki geniş literatür için bkz. Murat Alanoğlu, "Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklara Dair Literatür Denemesi (1969-2019)", *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar*, Edt: Erdal Çiftçi, Veysel Gürhan, M. Rezan Ekinci, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2022, s. 47-82.

- Mefruzu'l kalem ve maktu'u'l kadem olub ebvab-ı mahsûlâtını hakimler tasarruf ederler.

Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre Diyarbakir Eyaleti'nde 19 sancak, 5 hükümet bulunmaktadır. Bu 19 sancakın 8'i yurtluk-ocaklık tarikiyle verilen Ekrad sancakları, geriye kalanı ise klasik Osmanlı sancağıdır. Klasik Osmanlı sancakları Harput, Erğani, Siverek, Nusaybin, Hısn-ı Keyf, Çemişgezek, Si'ird, Me(ya)farikin, Akçakale, Habur, Sincar'dır. Yurtluk ve ocaklık tarikiyle tasarruf olunan sancaklar ise Sağman, Kulb, Mihrani, Tercil, Atak, Pertek, Çapakçur, Çermik, hükümet sancaklar ise Cizre, Eğil, Genç, Palo ve Haz(r)o'dur. Bölgenin fethinin akabinde İdris-i Bitlisi ile birlikte Bıyıklı Mehmed Paşa'ya tanınan geniş yetkilerden olsa gerek bazı arşiv belgelerine yansıyan sancak sayısı Ayn Ali Efendi'nin belirttiğinden daha fazladır.¹⁶⁸ Bu sancakların bir kısmı daha sonra kaza statüsüne dönüştürülerek başka sancaklara bağlanmış, bir kısmı ise ocaklık statüsünü kaybederek klasik sancak haline getirilmiştir. Osmanlı merkeziyetçiliğinin en fazla artış gösterdiği 19. yüzyıla kadar varlıklarını sürdüren bu sancaklar daha sonra lağvedilerek klasik sancak haline getirilmişlerdir. Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgiler arasında Diyarbakir Eyaleti'ndeki klasik sancakların beylerine ait has miktarları da bulunmaktadır.

¹⁶⁸ Nejat Göyünç, "Diyarbakir Beylerbeyliği'nin İlk İdari Taksimatı", *Tarih Dergisi*, S. 23 (1969), s. 26.

Tablo 28. Diyarbekir Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarları ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü¹⁶⁹
Amid (Paşa Sancağı)	1.200.660	240
Harput	219.999 ¹⁷⁰	43
Erğani	200.515	40
Siverek	203.243	40
Atak	447.380 ¹⁷¹	89
Nusaybin	200.000	40
Tercil	445.200	89
Çermik	294.000	58
Hısn-ı Keyf	203.955 ¹⁷²	40
Egil	96.750	19
Çapakçur	370.000	74
Çemişgezek	334.223	66
Sağman	369.057	73
Si'ird	223.772	44
Akçekal'a	200.000	40
Mihrani	191.517 ¹⁷³	38
Busya ve Purnaz ?	100.000 ¹⁷⁴	
Kulb	166.668	33

¹⁶⁹ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁷⁰ Matbu nüshada 219.990 olarak kaydedilmiştir, bkz. s. 30.

¹⁷¹ Matbu eserde 447.300 olarak kaydedilmiştir, s. 31.

¹⁷² Matbu eserde 203.900 olarak kaydedilmiştir, s. 31.

¹⁷³ Matbu nüshada 194.517 olarak kaydedilmiş, s. 31.

¹⁷⁴ Bu sancaklar matbu nüshada yoktur.

Hançuk	427.999 ¹⁷⁵	
Pertek	308.000 ¹⁷⁶	76
Genc	278.347	55
<i>Meyyafarikin</i> ¹⁷⁷	200.000	40
<i>Sincar ve Habur</i> ¹⁷⁸	127.999	20
<i>Cezire</i> ¹⁷⁹	467.347	55
<i>Palu</i> ¹⁸⁰	100.000	20
<i>Hazo</i> ¹⁸¹	427.900	85

Diğer eyaletlerde olduğu üzere Diyarbekir Eyaleti'nde de hazine ve tımar defterdarı ile birlikte defter kethüdâsı da bulunmaktaydı. Bu görevlilere ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 29. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarları ve cebelü sayısı

Has - Ze'âmet	Miktarı	Cebelü ¹⁸²
Defterdâr-ı hazine-i Diyarbekir (Has)	141.395 ¹⁸³	28
Kethüdâ-i defter-i Diyarbekir	100.924	20

¹⁷⁵ Bu sancak matbu nüshada yoktur.

¹⁷⁶ Matbu nüshada 380.000 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 31.

¹⁷⁷ Matbu nüsha, s. 30.

¹⁷⁸ Matbu nüsha, s. 30.

¹⁷⁹ Matbu nüsha, s. 31.

¹⁸⁰ Matbu nüsha, s. 31.

¹⁸¹ Matbu nüsha, s. 31.

¹⁸² Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁸³ Matbu nüshada 140.400 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 31

Diyarbakir Eyaleti'ndeki tımar ve ze'âmet miktarı 730 kı-
lıçtır. Bunların 42'si ze'âmet, 688'i ise tezkireli ve tezkiresiz
tımarlardır. Bu dirliklerin sancaklara dağılımı çevirimetinde
tablo halinde verilmiştir.¹⁸⁵

Kars Eyaleti

Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleştirilen İra-
keyn seferinde Osmanlı Devleti'ne bağlandığı düşünülen
Kars, kesin olarak Dulkadiroğlu Mehmed tarafından 1537
tarihinde Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir.¹⁸⁶ İlk olarak
Erzurum Eyaleti'ne bağlı bir sancak iken 1580 tarihinde
müstakil bir eyalet haline getirilmiştir. Ayn Ali Efendi ise fe-
tîh sırasında Erzurum'a bağlı Pasin Sancağı'nın Kars'a bağ-
landığını ve beylerbeylik haline getirildiğini belirtmektedir.
Eyalet statüsünü 19. yüzyıla kadar koruyan Kars, 1847'de
tekrar Erzuruma bağlanmıştır.

Altı sancaktan oluşan Kars Eyaleti'nde defter kethüdâsı
ve tımar defterdarı bulunmazken yazma nüshada belirtildi-
ğine göre alaybeyi ve çeribaşı bulunmaktadır.¹⁸⁷ Kars Eya-
leti'ne bağlı sancaklar ve beylerinin hasları aşağıdaki tab-
loda verilmiştir.

¹⁸⁴ Matbu nüshada 80.000 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 31

¹⁸⁵ Bkz. s. 136-137.

¹⁸⁶ Tufan Gündüz, "Kars", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, [https://islamansiklope-
disi.org.tr/kars](https://islamansiklope-
disi.org.tr/kars) (29.03.2023)

¹⁸⁷ Matbu nüsha, s. 27.

Tablo 30. Kars Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹⁸⁸
Kars ma'a Pasin (Paşa Sancağı)	820.770	164
Ardahan-ı Kü- çük	395.700	
Hucuvan	153.500	
Zaruşan	240.000	
Keçivan	200.000	
Kağızman [ma'a Şuregil] ¹⁸⁹	300.000	

Yazma nüshada Kars Eyaleti'nde bulunan tımar sayıları verilmesinde de matbu nüshada “Bin iki yüz altı kılıcdır senevi hâsılları doksan yük dört bin yüz on dokuz akçedir” ifadesiyle sadece toplam miktar verilmiştir.¹⁹⁰

Çıldır Eyaleti

III. Murat döneminde yaşanan Osmanlı-Safevi rekabeti iki devlet arasındaki çatışmalı süreci tekrardan başlatmış, Lala Mustafa Paşa idaresindeki Osmanlı ordusunun 1578 tarihinde kazandığı Çıldır zaferi dengeyi Osmanlılar lehine bozarken Gürcistan'ın kapılarını da Osmanlılara açmıştır. Özellikle Gürcü prenslerin bu zaferde oynamış oldukları pozitif rol yurtluk-ocaklık tipi sancak yapısının eyaletin idari teşkilatlanmasında yer almasına sebep olmuştur. Ayn Ali Efendi Çıldır Eyaleti'ni 13 sancak olarak belirtirken

¹⁸⁸ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁸⁹ Apaydın, *age*, s. 67.

¹⁹⁰ Matbu nüsha, s. 58.

Pertekrek, Livâne, nısf-ı Livâne ve Şavşad'ı yurtluk-ocaklık sancak olarak kaydetmiştir. Ancak farklı dönemlerde yurtluk-ocaklık sancakların sayısı -Diyarbakir Eyaleti'nde olduğu gibi- değişiklik göstermiştir.¹⁹¹

Eyaletin merkezi Ayn Ali Efendi tarafından Çıldır olarak belirtilmişse de bölgedeki savaşlardan etkilenen şehrin kimi zaman harap hale gelmesi kimi zaman da Gürcü prenlere daha yakın şehrinin tercih edilmesi nedeniyle Ahıska'nın da merkez olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹⁹² Bu durum 17. yüzyılda eyaletin Ahıska ismiyle anılmasına da sebep olmuştur.¹⁹³ Eyalete bağlı sancaklar ve beylerinin has miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 31. Çıldır Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ¹⁹⁴
Çıldır (Paşa Sancağı)	925.000	180
Oltu	200.017	40
Pertekrek	462.790 ¹⁹⁵	92
Ardanuc	280.000	56
Ardahan-ı Büzürg	300.000	60

¹⁹¹ Çıldır Eyaleti'ndeki yurtluk-ocaklık sancakların farklı dönemdeki bilgisi için bkz. Mehmet İnbaşı, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.1, s. 80.

¹⁹² Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı*, s. 65-66.

¹⁹³ Feridun Emecen, "Çıldır Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cildir-eyaleti> (29.03.2023)

¹⁹⁴ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

¹⁹⁵ Matbu nüshada 462.190 olarak kaydedilmiş, s. 27.

Şavşad	656.008	131
Livane	65.000	13
Hertivisi	200.500	40
Hacerek	365.000	73
Machil	203.229	40
Acare	200.000	40
Penek	200.000	40
<i>Poshov</i> ¹⁹⁶	206.500	41

Çıldır Eyaleti'nde tımar defterdarı ve defter kethüdası bulunmamaktaydı. Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre eyaletteki ze'âmet ve tımar sayısı 656 kılıçtır. Bunların 97'si ze'âmet, 559'u ise tezkireli ve tezkiresiz tımarlardır. Beylerbeyi, ümera ve ze'âmet ile tımar sahiplerinin cebelü sayısı 1.700'dür.¹⁹⁷ Matbu nüshada bu bilgilere ek olarak 96 yük 86 bin akçe hasılın olduğu da kaydedilmiştir.¹⁹⁸ Sancaklara ait ze'âmet, tımar ve cebelü sayıları dördüncü fasılda tablo olarak verilmiştir.

Trabzon Eyaleti

II. Mehmed döneminde Osmanlı hakimiyetine giren Trabzon, Batum sancağı ile birleştirilerek beylerbeylik haline getirilmiştir. Matbu nüshada bu bilgilere ek olarak *Gümüşhane ile Maçka ilhak olunub bir beglerbeglik olmuştur* ifadesi eklenmiştir.¹⁹⁹ Batum, 1709 tarihine kadar klasik sancak iken

¹⁹⁶ Yazma nüshada ikinci fasılda bu livanın ismi verilse de üçüncü fasılda bahsedilmemiştir. Ancak matbu nüshada ayrıntılar mevcuttur. Bkz. Matbu nüsha, s. 28.

¹⁹⁷ Matbu nüshada bu sayı 1.800 olarak verilmiştir, s. 58.

¹⁹⁸ Matbu nüsha, s. 58.

¹⁹⁹ Matbu nüsha, s. 29.

1732'ye kadar malikane ile yönetilmiştir. Bu tarihten sonra ise yurtluk-ocaklık olarak Ahmed Bey'e tevcih edilmiştir.²⁰⁰ Eyaletin merkezi Trabzon olsa da bazen Trabzon ve Batum birlikte merkez olarak zikredilmiştir.²⁰¹ Ayn Ali Efendi Trabzon Eyaleti beylerbeyinin has miktarını 734.859 olarak belirtmiştir. Matbu nüshada bu bilgiye ek olarak 146 cebelü sayısı da eklenmiştir.²⁰² Ancak yurtluk-ocaklık statüsünden dolayı Batum sancak beyinin hassı konusunda bir bilgi verilmemiştir. Ancak eyaletteki defter kethüdası ve tımar defterdarı Batum olarak zikredilmiştir. Bunlara ait bilgilere Ayn Ali Efendi'den ulaşmak mümkündür.

Tablo 32. Defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Ze'âmet	Miktarı	Cebelü²⁰³
Kethüdâ-i defter-i Batum	300.000	60
Defterdâr-ı timarha-i Batum	40.299	08

Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre Trabzon Eyaleti'nde 454 kılıç dirlik bulunmaktaydı. Bunların 56'sı ze'âmet, 398'i timardı. Toplam cebelü sayısı ise yazma nüshada 750 olarak verilmiştir. Bu eyaletteki sancaklara ait tımar ve ze'âmet sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.²⁰⁴

²⁰⁰ Ömer Toraman, "Trabzon Eyaletinde Yurtluk-Ocaklık Suretiyle Arazi Tasarrufuna Son Verilmesi 1847-1864", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 8 (2010), s. 57.

²⁰¹ Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı, s. 68.

²⁰² Matbu nüsha, s. 59.

²⁰³ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

²⁰⁴ Bu bilgilere dördüncü fasılda tablo olarak ulaşmak mümkündür.

Rakka Eyaleti

Yavuz Sultan Selim döneminde Diyarbekir bölgesinin fethinin hemen akabinde Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından Osmanlı idaresi altına alınan Rakka ilk olarak Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirilmiştir.²⁰⁵ III. Murat devrinde 1586 yılında ilk beylerbeyi tayin edilerek eyalet statüsüne getirilmiştir.²⁰⁶ Ayn Ali Efendi Rakka ve Ruha (Urfa) sancaklarının birleştirilerek beylerbeylik haline getirildiğini ve Ruha'nın paşa sancağı olduğunu belirtmektedir. Rakka Eyaleti'ne bağlı sancaklar ise Cemase, Habur, Deyr-rahbe, Ben-i Rebi'a, Suruc, Rakka'dır. Ayrıca matbu nüshada bu sancaklara 'Ane de eklenmiştir.²⁰⁷

Tablo 33. Rakka Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ²⁰⁸
Ruha (Paşa Sancağı)	680.051	136
Cemase	255.122	51
Deyr-rahbe	280.000	56
Habur	100.000	20
Ben-i rebi'a	200.000	40

²⁰⁵ Gülay Ögün Bezer, "Rakka", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rakka> (12.04.2023)

²⁰⁶ Murat Çelikdemir, 1574- 1595 Tarih ve 667 No'lu Tapu-Tahrir Defterine Göre Rakka Sancağı ve Nahiyelerin'de Yaşayan Aşiret ve Cema'atlerin Mukayeseli Tahlili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1995, s. 14.

²⁰⁷ Matbu nüshada şöyle dipnot verilmiştir: [*Sonra Bağdad'a nakil olmuştur*], bkz. s. 32.

²⁰⁸ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

Suruc	200.000 ²⁰⁹	20
'Ane	282.215	56

Eyalette defterdar ve kethüda bulunmamakla birlikte 38'i ze'âmet olmak üzere 653 kılıç dirlik bulunmaktadır. Bu dirliklerin sancaklara dağılımı ve cebelü sayıları dördüncü fasılda tablo olarak sunulmuştur.

Bağdad Eyaleti

Kanuni döneminde Irakeyn seferleri ile Osmanlı idaresine geçen Bağdad ve çevresi bu tarihten sonra da Osmanlı-İran mücadelesinin etki alanındaki bir bölge olmuştur. Zaman zaman el değiştirse de IV. Murat döneminde kesin olarak Osmanlıların idaresine geçmiştir.²¹⁰ Dönemin birçok kaynağında olduğu gibi Ayn Ali Efendi de Bağdad'ı cennet gibi bayındır olan, cennet gibi ülke anlamındaki “*behiş-âbâd*” ifadesiyle nitelendirmiştir.²¹¹

Eyaletin paşa sancağı Bağdad olup salyaneli olarak teşkilatlandırılmıştır. Ancak eyaletteki sancaklar idari açıdan çeşitlilik göstermektedir. Ayn Ali Efendi Bağdad, Hille, Zengabâd, Cevazer, Remahiyye, Cengüle ve Karadağ'ın tumarların tasarruf edildiği arz-ı memleketler olduklarını belirtmektedir. Bununla birlikte Dertenk, Dirne, Dehbala, Gerend, Demurkapu, Kazaniye, Gilan, El-Sac,²¹² Vâsıt ve Semvât'ın

²⁰⁹ Matbu nüshada 100.000 olarak verilmiş, s. 32.

²¹⁰ Sinan Marufoğlu, “Eyalet'ten Vilayet'e, 19.Yüzyılda Bağdat'ta Osmanlı İdari Düzenlemeleri”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 544.

²¹¹ Behişt-âdâd deyiminin anlamı ve Evliya Çelebi Seyahatnamesindeki kullanımını için bkz. Mehmet Şeker, “Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre Bağdat”, *İslam Medeniyetinde Bağdat Sempozyumu (7-19 Kasım 2008)*, http://isamveri.org/pdfdrq/D195120/2008/2008_SEKERM.pdf (13.04.2023)

²¹² Matbu nüshada “Alsac” olarak yazılmış, s. 37.

ise tımar sisteminin uygulanmadığı, sancak beylerine has tahsis edilen ve bazı köy ve mezraların tahmin üzere tevzi edildiği ocaklık sancaklar olduklarını kaydetmiştir. İmadiye ise mülkiyet üzere tasarruf edilen bir hükümet sancaktır. Bölgenin kendine has özellikleri nedeniyle zaman zaman sancakların sayısı ve statüsünde çeşitli değişimler yaşansa da idari çeşitlilik devam etmiş ocaklık ve hükümet sancaklar uzun süre varlıklarını devam ettirmiştir.²¹³

Tablo 34. Bağdad Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ²¹⁴
Bağdad (Paşa Sancağı)	1.400.000	280
Zeng-abâd	270.000	54
Hille ²¹⁵	951.663	190
Cevazir	220.000	44
Rımahıyye	445.000	89
Cengule	200.000	40
Karadağ	800.108	160
Derteng ²¹⁶	320.000	
Semvât	255.000	
Dirne	406.309 ²¹⁷	
Dehbâlâ	260.000	
Vâsit	220.000	

²¹³ Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı, s. 71.

²¹⁴ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

²¹⁵ Ber vech-i eyalet

²¹⁶ Ber vech-i tahmin

²¹⁷ Matbu nüshada 406.331 olarak verilmiş, s. 37.

Tikrit ²¹⁸ :	239.260
Kapur	200.000
Karabete	200.000
Gilân	200.000
el-Sağ	200.000

Bağdad Eyaleti'nde defter kethüdası ve tımar defterdarının yanı sıra 150.000 akçe has gelirine sahip hazine defterdarı da bulunmaktadır. Bunların gelirleri yazma nüshada, cebelü sayıları ise matbu nüshada verilmiştir.

Tablo 35. Defter kethüdâsı ile hazine ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Has-Ze'âmet	Miktarı	Cebelü ²¹⁹
Defterdâr-ı hazine-i Bağdad (Has)	150.000 ²²⁰	28
Kethüdâ-i defter-i Bağdad	100.000	20
Defterdâr-ı timarha-i Bağdad	80.000	16

Musul Eyaleti

Yavuz Sultan Selim döneminde Diyarbekir ve çevresinin ele geçirilmesini müteakip Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından Cizre hâkimi Bedir Bey'in desteğiyle Musul Osmanlı topraklarına katılmıştır.²²¹ Önce Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı bir

²¹⁸ Matbu nüshada "Gerend" olarak verilmiş, s. 37.

²¹⁹ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

²²⁰ Matbu nüshada 110.000 olarak verilmiş, s. 37.

²²¹ Ahmet Gündüz, "Musul", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musul--irak#2-osmanlilar-donemi> (13.04.2023)

sancak olan Musul daha sonra ayrı bir beylerbeylik olarak idare edilmiştir. Ayn Ali Efendi Musul'u Bacvanlı, Tikrit, Eski Musul, Hevrun ve Bane ile birlikte 6 sancak olarak kaydetmiştir.

Tablo 36. Musul Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ²²²
Musul (Paşa Sancağı)	681.000	138
Bacvanlu	215.000	43
Tikrit	217.284	43
Hevrun	200.000	40
Bane	200.000	40

Musul Eyaleti'ndeki görevliler ve dirlikler hakkında yazma nüshada bir bilgi verilmemekle birlikte matbu nüshada sadece "274 kılıc ve hâsılları 2.240.000 akçe olur" ifadesi eklenmiştir.²²³

Van Eyaleti

1548 tarihinde Safevilerden Osmanlı idaresine geçen Van aynı tarihte beylerbeylik olarak yapılandırılarak Anadolu Defterdarı İskender Paşa'ya tevcih edilmiştir.²²⁴ Coğrafi ve jeopolitik konumu nedeniyle Osmanlı Safevi mücadelesinde etkin rol oynayan bu beylerbeylik, bünyesindeki sancakların idari çeşitliliği ile de dikkat çekmektedir. Eyaletin sınırdaki yer alması sancakların sayısında ve idari yapısında sık sık

²²² Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

²²³ Matbu nüsha, s. 60.

²²⁴ Orhan Kılıç, "Van", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/van#1> (14.04.2023)

değişimler yaşanmasına sebep olmuştur. Ayn Ali Efendi eyaletin sancak sayısını 13 olarak belirtmişse de bu sayının zaman zaman 30'u geçtiği bilinmektedir.²²⁵ Paşa sancağı *Van* ile birlikte *Adilcevaz*, *Erciş*, *Muş*, *Bargiri*, *Karkar* [*ma'a Müküs*],²²⁶ *Kesani*, *Espayerd*, *Ağakis*, *Ekrad-ı Ben-i Kıtur*, *Kal'a-i Bâyezid* [*ma'a Eleşgird*],²²⁷ *Berdi'*, *Ovacık* beylerbeyliğe tabi sancaklardır. Ayrıca Şeref Han ailesinin mülkiyetindeki Bitlis de hükümet sancak olarak bu eyalete tabidir.

Tablo 37. Van Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ²²⁸
<i>Van</i> (Paşa Sancağı)	1.132.209	226
'Adilcevaz	450.346	90
Erciş	300.000	60
Muş	210.000	42
Bargiri	200.000	40
Karkar ²²⁹	300.000 ²³⁰	60
Kesani	172.000 ²³¹	32
Espayerd	200.000	40
Ağakis	250.000	50
Ekrad	290.000	
Vaypiktur	270.000	54

²²⁵ Orhan Kılıç, "Van Eyaleti'ne Bağlı Sancaklar ve İdari Statüleri", *Osmanlı Araştırmaları XXI*, İstanbul 2001, s. 194.

²²⁶ Matbu nüshada şöyle bir dipnot da verilmiş: [*Ber vech-i tahmin*], s. 33.

²²⁷ Matbu nüsha, s. 33.

²²⁸ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

²²⁹ Matbu nüshada Müküs ile birlikte verilmiş bu rakam, s. 33.

²³⁰ Bervechi tahmin

²³¹ Matbu nüshada 162.215 olarak verilmiş, s. 33.

Kal'a-i Bayezid ²³² :	280.440	56
Berdi'	200.000	40
Ovacık	385.000	77

Diğer eyaletlerde olduğu gibi Van Beylerbeyliği'nde de defter kethüdası ve tımar defterdarı bulunmaktaydı ve bunlar ze'âmet sahibilerdi. Bu görevlilere ait bilgiler de Aynı Ali Efendi tarafından verilmiştir.

Tablo 38. Defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Ze'âmet	Miktarı	Cebelü²³³
Kethüdâ-i defter-i Van	60.990	12
Defterdâr-ı timarha-i Van	53.875	10

Aynı Ali Efendi Van Eyaleti'ndeki dirlik sayısını 1.515 kırık olarak belirtmiştir. Bunun 199'u ze'âmet diğerleri tezki-reli ve tezkiresiz tımarlardır. Matbu nüshada bunların toplam geliri 150 yük 79.000 akçe olarak belirtilmiştir.²³⁴ Sancaklardaki dirlik ve cebelü sayıları metin içerisinde ayrıca tablo olarak verilmiştir.²³⁵

Şehr-i Zor Eyaleti²³⁶



Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi sırasında

²³² Matbu nüshada Eleşkird ile birlikte verilmiş bu rakam, s. 33.

²³³ Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

²³⁴ Matbu nüsha, s. 60.

²³⁵ Bkz. 140.

²³⁶ Yazma nüshada "Şehr-i Zol , matbu nüshada ise "Şehr-i Zor  " olarak kaydedilmiştir. Bkz. Matbu nüsha, s. 34.

bölgenin hâkimi Erdelan Emirliği²³⁷ mîri Bilge Bey'in Osmanlı hakimiyetini tanınmasıyla 1535 tarihinde sancak haline gelen Şehr-i Zor bölgesi daha sonra içerisinde yurtluk-ocaklık ve hükümet sancakların bulunduğu bir beylerbeylik haline getirilmiştir.²³⁸ Bu isimde bir şehir olmamasına rağmen bölge ismi eyaleti adlandırmak için de için kullanılmıştır. Eyalete tabi livalar *Sürücek [hass-ı mirimiran]*,²³⁹ *Erbil, Keşâf, Şehr-i Bâzâr, Cengûle, Cebel-i Hamrin, Hezarmerd, Dilcuran, Merkave, Harir [ma'a] Rudin, Nil ve Zarlı, Sîh û Zencin*,²⁴⁰ *'Acûr, Eyruman*,²⁴¹ *Davran*,²⁴² *Bâf, Berted Bilkas*²⁴³, *Uşni, Kal'a-i Ğazi [Keşan]*²⁴⁴ sancaklarıdır. Ayrıca *Mihriyan*²⁴⁵ da hükümet olarak bu eyalet içerisinde yer almaktadır. Beylerbeyi hassı 1.100.000 akçe olarak kaydedilmiştir.

Ayn Ali Efendi ocaklık olarak idare edilmesi sebebiyle olsa gerek eyaletteki sancakların has gelirlerini ve dirlik sayılarını vermemiştir. Ayrıca Diyarbekir ve Van eyaletlerinde olduğu gibi Şehr-i Zor'da da *Mîri Aşiret* adı verilen bazı idari birimlerin olduğunu ancak bunların sancak beyi hükmünde olmayıp zu'emâ makamında olduklarını, sancak beyleri ile birlikte sefere gittiklerini, vefat ettiklerinde tasarruf ettikleri

²³⁷ Erdelan Emirliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mesture Kurdistanî, *Erdelan Tarihi, Erdelan Kürt Mirliği Tarihi (1169-1867)*, Çev: Cafer Açar, Nubihar Yayınları, İstanbul 2020.

²³⁸ Ahmet Gündüz, "Şehrizer", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehrizer> (14.04.2023).

²³⁹ Matbu nüsha, s. 34.

²⁴⁰ Matbu nüshada "Sid Burencin" olarak kaydedilmiş, s. 35.

²⁴¹ Matbu nüshada "Berman" olarak kaydedilmiş, s. 35.

²⁴² Matbu nüshada "Mavran" olarak kaydedilmiş, s. 35.

²⁴³ Matbu nüshada "Berted" ve "Bilkas" ayrı livâlar olarak verilmişler, s. 35.

²⁴⁴ Matbu nüsha, s. 35.

²⁴⁵ Matbu nüshada "Mihriyan" olarak kaydedilmiş, s. 35.

tımar ve gelirlerin varsa oğullarına yoksa bir akrabasına verildiğini kaydetmiştir.

Rum (Sivas)²⁴⁶ Eyaleti

İlk olarak 1413 tarihinde eyalet haline getirilen bu bölge "Vilayet-i Rum" ya da "Vilayet-i Rûmiyye-i Suğra" isimleri ile anılmıştır. İlk dönemlerde Amasya ve Tokat arasında gidip gelen eyalet merkezinin Tokat ve çevresinde süregelen isyanların oluşturduğu güvensizliğin etkisiyle 1520 tarihinden itibaren Sivas'a kaydırıldığı bilinmektedir.²⁴⁷ Sivas'ın ön plana çıkmasıyla birlikte farklı dönemlerde Sivas Eyaleti olarak da anılmaya başlanmıştır.²⁴⁸ Nitekim Ayn Ali Efendi yazma nüshanın farklı bölümlerinde hem Eyalet-i Rum hem de Eyalet-i Sivas isimlerini beraber zikretmiştir.²⁴⁹ Bu eyalete ikinci fasılda yer verilmezken üçüncü ve dördüncü fasıllarda ise sancakların sayıları, isimleri ve beylerinin has miktarları ayrıntılarıyla kaydedilmiştir.

Tablo 39. Rum (Sivas) Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ²⁵⁰
<i>Sivas (Paşa Sancağı)</i>	900.000	180
Amasiyye	300.000	60
Çorum	355.300	70

²⁴⁶ Bu eyalete yazma nüshanın ikinci faslında yer verilmezken üçüncü fasılda sancak isimleri ve has miktarları aktarılmıştır. bkz. Yazma nüsha, s. 21a; Matbu nüsha, s. 22.

²⁴⁷ Ali Açık, "Rum Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rum-eyaleti> (25.12.2023)

²⁴⁸ Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı*, s. 54

²⁴⁹ Bkz. Yazma nüsha, s. 21a ve 33a.

²⁵⁰ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

Bozok	300.375	60
Divrigi	250.369	50
Canik	200.724 ²⁵¹	40
'Arabgir	210.000	42

Rum Eyaleti'nde defter kethüdası ve tımar defterdarı da bulunmaktaydı. Bu görevlilere ait ze'âmet ve cebelü sayıları da ayrıntıları ile kaydedilmiştir.

Tablo 40. Defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait ze'âmet miktarı ve cebelü sayısı

Ze'âmet	Miktarı	Cebelü²⁵²
Kethüdâ-i defter-i Rum	880.200	16
Defterdâr-ı timarha-i Rum	62.558	12

Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre Rum Eyaleti 3.130 kılıçdır. Bunların 109'u ze'âmet. Geriye kalanı tezkireli ve tezkiresiz timardır. Ümerâ, zu'ema ve erbâb-ı timarın kanûn üzere cebelüleri ise 9.000 askerdir. Her sancaktaki ze'âmet ve tımar sayıları dördüncü fasılda verilmiştir.

Erzurum Eyaleti

Erzurum Osmanlı idaresine geçmesini müteakip öncelikle Rum Eyaleti'ne tabi Bayrburt sancağına nahiye olarak bağlandı.²⁵³ Daha sonra İran ile gerginlik ve çatışmaların artması nedeniyle sancağa dönüştürülerek 1534 tarihinde kurulan beylerbeyliğe tabi oldu. 1548'den itibaren ise eyaletin

²⁵¹ Matbu nüshada 200.725 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 23.

²⁵² Bu rakamlar sadece matbu nüshada verilmiştir.

²⁵³ Bilgehan Pamuk, "Erzurum Eyâlet Kanunnâmelerinin Tahlili", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 2 (2006), s. 88.

merkezi haline getirildi.²⁵⁴ Ayn Ali Efendi'de Erzurum'u paşa sancağı olarak vererek toplam 12 sancağın ismini zikretmektedir.

Tablo 41. Erzurum Eyaleti'ndeki sancak beylerinin has miktarı ve cebelü sayıları

Mirliva	Has	Cebelü ²⁵⁵
<i>Erzurum</i> (Paşa Sancağı)	1.214.600	242
Karahisar-ı Şarki	330.000	
Kiğı	300.000	
Pasin	270.400	
İspir	300.000	
Hınıs	280.440	
Malazgird	100.000	
Tekman	164.900	
Kızakcan ²⁵⁶	200.702	
Tortum	297.000	
Micingird	240.000	
Marvan	203.000	

Eyalette defter kethüdası ile birlikte hazine ve tımar defterdarları da bulunmaktaydı. Bunlara ait has ve ze'âmet miktarları da Ayn Ali tarafından kayıt altına alınmıştır.

²⁵⁴ Cevdet Küçük, "Erzurum", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/erzurum#1> (25.12.2023)

²⁵⁵ Cebelü sayıları sadece matbu nüshada verilmiştir.

²⁵⁶ Kızakhan-Kuzucan, Pülümür...

Tablo 42. Defter kethüdâsı ve tımar defterdarlarına ait has-ze'âmet miktarı

Has-Ze'âmet	Miktarı
Defterdâr-ı hazine-i Erzurum (Has)	142.985
Kethüdâ-i defter-i Erzurum	151.000
Defterdâr-ı timarha-i Erzu- rum	60.200

Erzurum Eyaleti'ndeki kılıç sayısı 5.279 kılıçtır. Bunun 122'si²⁵⁷ ze'âmet, 5.157'si tezkirelü ve tezkiresiz tımadır. Mir-i mîrân ve ümerâ ve zu'ema ve erbâb-ı tımarın kanun üzere cebelüleri 7.800 askerdir.

²⁵⁷ Matbu nüshada bu rakam "yüz yirmisi" olarak verilmiştir, bkz. 52.

METİN

KAVÂNÎN-İ ÂL-İ OSMAN DER HULÂSA-İ MEZÂMİN DEFTER-İ DÎVÂN

(1b) Kâtib-i nüsha-i levh û kalem nâzım-ı evrâk mâ fi'l 'alem dâver-i divanhane-i kaza û kader ressam-ı nigarhane-i hayr û şer 'azze şanehu ve celle sultanehu hazretlerinin hizâne-i ğayb-ı bi-'ayblarına cevâhir-i hamd-ı bisyâr ve zevâhir-i senây-i bişumar¹ isâr û [*nîsâr*]² olunurki lücce-i cûd dâimü'l vücudundan³ feyz-resân⁴ olub ecnâd-ı na-mahsur 'ibâdını ahsen-i takvîm üzere halk ve îcâd idüb mahz-ı fazl-ı bi-giranından menasıb-i hayat ile dirlikler ihsân idüp [*ihsan eylediginden*]⁵ ondan mâadâ ba'zına hizâyin-i 'atayasından nükûd-ı 'ilm ve kemâl ile ğinây-i bal (2a) ve kimine mezari'-i cûd-i bi-müntehâsından ğılâl-i ğına⁶ ve mal ile nice ni'met ve neval⁷ virdi. Ve tahiyyat-ı tayyibat ol ser-defter-i sahâyif-i risâlet fihrist-i cerîde-i celâlet hâmekeş-i defâtir-i⁸ şeri'at-ı din, emin-i defterhane-i vahy-i rebîu'l-'alemin hazretlerinin ruh-i mutahhar⁹ ve merkad-ı münevverine olsun ki kanûn-i şeri'at-ı ta'yin ve âyin-i hakikati ta'lim ve tebyin¹⁰ buyurdular.

Emmâ ba'd bu makalenin tahririne sebep oldur ki, devlet-i kahire-i Osmaniyye ihâta ettiği memâlikde ne mikdar

¹ **Bişumar:** Sayısız

² Matbu nüsha, s. 2.

³ Matbu nüshada "vürudundan" olarak yazılmış, s. 2.

⁴ **Feyz-resân:** Feyz veren.

⁵ Matbu nüsha, s. 2.

⁶ **Ğılâl-i ğına:** Zengin Tahıllar.

⁷ **Neval:** Bağış.

⁸ Matbu nüshada "devâvin" olarak yazılmış, s. 3.

⁹ **Mutahhar:** Temiz, pak.

¹⁰ **Tebyin:** Belirtme, Açıkça anlatma.

mîr-i mîrân-ı bülend-i iktidâr¹¹ ve ümerây-i şecâ'at şî'âr ve kethüdây-i defter ve defterdâr-ı timar olunduğu ve her beglerbeglik[de]¹² kaç sancak ve her beglerbeginin ve sancak beglerinin (2b) ve defter kethüdâsı ve timar defterdârlarının ne mikdar muayyen hasları olduğu ve beglerbeglerinin ve sancak beglerinin ve zu'ema ve erbâb-ı timarın resm ve âyin ve düstür'ül-'amel olan kavânini ve her beglerbegilikde ne mikdar 'asâkir-i nusret-kirdar ve her sancakda nedenlü kılıç ze'âmet ve timar olduğu şimdiye değin bir yere cem' ve telifik¹³ olunmayub bu mevâddın birisi defâtirden aranub bulunmak lâzım gelse her madde defterlere tatbik ile bulunmak emr-i 'asîr¹⁴ olub bu zikrolunan mevâddın ma'lum olunması dahi lazım ve emr-i mühim olmağın sâbıka defter-i hâkâni emini olan 'Ayn 'Ali kulları bu bâbda tek ve pû¹⁵ ve cüst¹⁶ ve cû¹⁷ edüb (3a) defter-i cedid ve atikeden ve kanûn-namelerden bu muhtasarı ketb û tahrir eyleyüb sultan-ı selâtîn-i cihân ferma ferma-yı zemin û zeman tac bahş-ı hüsrevân-ı devrân **es-sultan** ibnû's **Sultan Ahmed Han** ibn-i sultan **Mehmed Han** İbn-i sultan **Murad Han** eyyede el-melikü'l müste'an ve ehleke men ğadere lehu ve han hazretlerinin pâye-i serîr-i a'lâlarına gönderilmek ümidiyle sadrâ'zam sipeh-sâlâr¹⁸-ı ekrem bâi's nizâm-ı 'alem el-

¹¹ **Bülend-i iktidâr:** Çok kuvvetli.

¹² Matbu nüsha, s. 3.

¹³ **Telifik:** Birleştirme, bir araya getirme.

¹⁴ Emr-i asîr: Zor iş.

¹⁵ **Pû:** Araştırmak

¹⁶ **Cüst:** Arayıp sorma, araştırma.

¹⁷ **Cû:** Arayan.

¹⁸ **Sipeh-sâlâr:** Ser-asker, askerlerin en büyüğü.

müeyyid bi-tâyidillahi te'âla **Murad Paşa** yessirallahu te'âla mâ yeşâ¹⁹ hazretlerine ihdâ idüb rişte-i tamam ile intizâm virdi.

Bu makale yedi fasıl ve bir hâtime üzere mebnî²⁰ kılındı ve billâhi'l tevfiğ (3b) **Evvelki Fasıl** memâlik-i mahrûsede has ile ve salyane ile nedenlü beglerbegilik olduğunu ve her beglerbegliğin ne mikdar hası olup ve beglerbegilerin kanûnlarına minvâl üzere idüğün tafsil ider **İkinci Fasıl** her beglerbeginin taht-ı eyaletinde vaki' olan sancakları ve sancak beglerinin düstûrül'-amel olması lazım olan kanûnları beyân eder **Üçüncü Fasıl** her sancağın ve defter kethüdâ kullarının²¹ ve timar defterdârlıklarının ne mikdar muayyen hasları olduğun(u) i'lâm²² eder **Dördüncü Fasıl** her beglerbegilikde ne mikdar kılıç ze'âmet ve timar vardır kanûn üzere cebelüleriyle her beglerbegiliğin ne mikdar 'askeri olur ma'lum olduktan sonra 'ale'l infirâd²³ her sancakda nedenlü ze'âmet (4a) ve timar var ise onları tafsil eder **Beşinci Fasıl** ze'âmet ve timar dedikleri nedir ve kılıç ve hisse ne demektir ve bil cümle [*ze'âmet ve timara müte'allik olan ıstılâhât ve tâ'biratı beyân eder*]²⁴ **Altıncı Fasıl** ze'âmet ve timar tevcihinde vaz' olunan kanûn-u mukarreri bildirir **Yedinci Fasıl** ze'âmet ve timar hususunda olan ihtilâl def' û ref' olunmak

¹⁹ Apaydın'ın nüshasında Murad Paşa'nın ismi bulunmazken "mâ yeşâ" dua ile bitişik kullanılmış, Bkz. Apaydın, *age*, s. 51.

²⁰ **Mebnî**: Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş, bir şeye dayanan.

²¹ Bu ifade diğer çalışmalarda "defter kethüdâlıklarının" olarak yazılmıştır. Apaydın, *age*, s. 52; Matbu nüsha, s. 5.

²² Matbu nüshada "beyân eder" olarak yazılmış. Bkz. s. 5.

²³ "Ale'l İnfirâd" terimi birer birer anlamına gelmektedir. Ancak yazma nüshada "infirâd" yerine "infizâd" olarak yazıldığı görülmektedir.

²⁴ Matbu nüsha, s. 5; Apaydın, *age*, s. 52.

maksûd oluncak²⁵ ne tarikle mümkündür anı tefhîm eder²⁶ **Hâtime** vâki' olan ihtilâlin şimdiki²⁷ halde def' û ref' ve tas-hih ve islâhı babında ne minvâl üzere sa'y ü dikkat ve kûşîş²⁸ ve himmet olunmuşdur anı iz'ân etdirir

Evvelki Fasıll

Has ile nedenlü beglerbeglik (4b) vardır [*beyân ve hasları ne mikdar ve kanûnları ne minvâl üzeredir ve salyane ile olanlar kangileridir*]²⁹ onu tafsil eder. Rum-ili, Anadolu, Karaman, Diyarbakir, Şam, Sivas, Erzurum, Van, Budun,³⁰ Cezâyir, Haleb, Mar'aş, Kıbrıs, Bosna, Tameşvâr, Trablusşam, Trabzon, Kefe, Rakka, Şehr-i zol, Çıldır, Kars, Musul salyane ile olan beglerbeglikleridir ki zikrolunur Mısır, Bağdad, Yemen, Habeş, Basra, Lahsa, Cezâyir-i 'Arab, Trablus-ı Garb, Tunus salyane ile olan beglerbegliklerin cümle mahsûlâtı cânib-i padişahîden zabt olub beglerbegisine ve sancak beglerine ve kul taifesine hâsıl olan malından salyane ve 'ulûfe virilür (5a) lakin has ile olan eyaletleri üç bahş olub bir bahşı havâss-ı hümâyun ve bir bahşı havâss-ı vüzerâ ve ümerâ ve mîr-i mîrân ve bir bahşı ze'âmet ve timardır.

²⁵ Matbu nüshada düzeltilerek "olucak" olarak yazılmış, s. 6

²⁶ **Tefhîm etmek:** Anlatmak

²⁷ Matbu nüshada düzeltilerek "şimdiki" olarak yazılmış, s. 6.

²⁸ **Kûşîş:** Çaba

²⁹ Matbu nüsha, s. 6.

³⁰ Budin

Hassaha-i Mîr-i Mîrân³¹

Her beglerbeginin ne mikdar hassı olduğu tafsil olunur,

Hass-ı mîr-i mîrân Rum-ili on bir kere yüz bin (1.100.000)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Anadolu on kere yüz bin (1.000.000)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Karaman altı yüz altmış bin yetmiş dört akçedir³² (660.074)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Şam on kere yüz bin (1.000.000)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Erzurum on iki kere yüz bin on dört bin altı yüz (1.214.600)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Diyarbekir on iki kere yüz bin altı yüz altmış (1.200.660)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı [Van]³³ on bir kere yüz bin otuz iki bin iki yüz dokuz (1.132.209)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı (5b) Budun sekiz kere yüz bin ve seksan bin (880.000)

³¹ Matbu nüshada ismi geçen eyaletler tablo halinde verilerek beylerbeyi hasları akçe cinsinden rakamlarla listelenmiştir. Bu rakamlar ile yazma nüshadakiler karşılaştırılarak parantez ile eklenmiştir. Ayrıca matbu nüshada Mısır, Bağdad, Yemen Habeş, Basra, Lahsa, Cezâyir-i Garb, Trablus-u Garb ve Tunus eyaletlerinin karşısına çeşitli açıklamalar eklenmiştir. Bkz. Matbu nüsha, s. 8-9.

³² Sadece Karaman Beylerbeyliği kısmında verilen rakamın akçe cinsinden olduğu belirtilmiştir. Ancak genel olarak bu rakamların akçe cinsinden olduğunu matbu nüshadan anlamaktayız. Bununla birlikte eserin kaleme alındığı tarihlerde akçenin kullanımının hem toplumsal hayatta hem de devlet bürokrasinde yaygın olduğu bilinmektedir.

³³ Yazma nüshada "Van" yazılmamış. Ancak diğer nüshalardan bu bilginin Van'a ait olduğunu anlıyoruz. Matbu nüsha, s. 7; Apaydın, *age*, s. 53.

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Cezâyir [*-i bahr-i sefid*]³⁴ sekiz yüz seksan beş bin (885.000)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Haleb sekiz yüz on yedi bin yedi yüz yetmiş iki (817.772)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Mar'âş [*Zülkadriyye*]³⁵ altı yüz yirmi sekiz bin dört yüz elli (628.450)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Bosna altı yüz elli bin (650.000)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Tameşvar sekiz yüz altı bin yedi yüz doksan beş (806.795)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Trablusşam sekiz yüz bin (800.000)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Kars sekiz yüz yirmi bin yedi yüz yetmiş (820.770)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Çıldır dokuz kere yüz bin ve yirmi beş bin (925.000)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Trabzon yedi yüz otuz dört bin sekiz yüz elli dokuz (734.859)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Rakka altı yüz seksan bir bin elli altı (681.056)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Musul altı yüz seksan bir bin (6a) elli altı (681.056)

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Şehr-i Zol³⁶ on bir kere yüz bin (1.100.000)

³⁴ Matbu nüsha, s. 7.

³⁵ Matbu nüshada bu isimle verilmiş, s. 7.

³⁶ Bu nüshada Şehrizol olarak yazılsa da diğer nüshalarda Şehrizor olarak yazılmıştır.

Hass-ı mîr-i mîrân-ı Sivas [Rum]³⁷ dokuz kere yüz bin
(900.000)

[Kıbrıs 600.000

Kefe 679.000

Mısır

*Kurra-i mîrî ve evkaf ve Kuşûfiye³⁸
ve iltizâmât belediyeleri vardır Def-
terdâr ve mukâta'acılar ve mukâbe-
leci ve yedi bölük ağaları vardır
Livâları şarkiye ğarbiye-i
mansuriye emanet ve ... sal-
yane-i mîr-i mîrân kise-i Mısırî 487³⁹*

Bağdad

Salyanesi on dört yüküdür

Yemen

*Aralıkda imamlar tağalluba zabt
iderler livâları Muhâ, Zebîd, San'a,
Ta'iz, Sihle?, Kevekeban, Tuyle?,
Marib-i 'Aden*

³⁷ Matbu nüshada bu isimle zikredilmiş, s. 7.

³⁸ Mısır'da Memlûkler'den kalan ve bir bölgenin idari mali ve askeri işlerine bakmakla görevli yöneticilere *kaşif* ismi verilmekteydi. Memlûkler'de bu kişilerin sayısı tüm Mısır için üç idi. Osmanlı Devleti Mısır'ı aldığı zaman birçok bölgede uyguladığı politika gereği buradaki eski uygulamaları da devam ettirmiş ve birçok yeri kaşiflere bırakmıştır. Zamanla bu kişilerin idare ettikleri yerlerin isimleri *Kuşufiye* olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak daha sonra bazı isyanlara karışan bu kişiler üzerine gidilerek ilgili makam ortadan kaldırılmıştır. Bkz. Seyyid Muhammed es- Seyyid, "Kâşiflik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, s. 16-18.

³⁹ Gökbilgin'in matbu nüshaya yazmış olduğu önsözde bu rakamı 478 olarak vermiş ancak matbu metin de incelendiğinde rakamın 487 olduğu görülmektedir. Bkz. Gökbilgin, *age*, s. 11.

Habeş

Timar ve ze'âmet yokdur üç senede bir valisi gider ve mülkiyet üzere zabt eder el-siram? değildir? Salyanesi on bir yük seksan bin akçeye baliğ olur Mekke-i mükerremiye sonradan Cidde Sevakim Elhak

Basra

Mülkiyet üzere zabt olunurken sonradan eyalet oldu hazine defterdârı vardır sâir ze'âmet ve çeri yokdur cümle arazi valiye iltizamdır on yüke bâliğ olur

Lahsa

Mülkiyet üzere tasarruf olunur Bağdad valisine hediyeleri gelir ve kadimde 880.000 akçe salyane ile mîr-i mîrân giderken sonra müteğallibe zabtına girdi.

Cezâyir-i Ğarb

Trablus-ı Ğarb

*Tunus]*⁴⁰

⁴⁰ Bu birimler üst tarafta eyalet isimleri sıralanırken verilmiş ancak beylerbeyi haslarının verildiği kısımda yazılmamıştır. Ancak matbu nüshada bu eyaletlerin de listelendikleri ve bazılarının has miktarlarının verildiği görülmektedir, bkz.s. 7-9. Aynı şekilde Apaydın'ın incelediği yazma nüshada da bu birimlere ait kısım yoktur. Bkz. Apaydın, age, s. 53-54. Anlaşıldığı üzere bu bilgiler daha sonra matbu nüshanın hazırlanış esnasında eklenmiş olmalıdır.

Kanûn-ı Mîr-i Mîrân

Beglerbeglerin kanûnları ol minvâl üzeredir ki her kağı beglerbeglik mukaddem feth olunmuş ise ol beglerbegi sâirine takaddüm eder ve her kağı beglerbeglik 'inâyet oluna ol beglerbegiligin defterde mu'ayyen nedenlü hassı var ise ona mutassarrıf olur ve sefer-i hümâyun vaki' oldukda ne mikdar haslar tasarruf ederse beş bin [akçe] de bir mükemmel cebelüsü [olub]⁴¹ ardında bayrağın çeker

İkinci Fasıl

Her beglerbegilikde nedenlü sancak var ise onu [ve kanûnlarını beyan]⁴² tafsil eder.

Der eyalet-i Rum-ili

Yirmi dört sancaktır (6b) defter kethüdâsı ve timar defterdârı ve ze'âmet ile yedi yörük begi vardır sancakları bunlardır:⁴³ Köstendil,⁴⁴ Mora, İskenderiye, Tırhala, Silistre, Niğbolu, Ohri,⁴⁵ Avlonya,⁴⁶ Yanya, Elbasan,⁴⁷ Çirmen,

⁴¹ Matbu nüsha, s. 10.

⁴² Matbu nüsha, s. 10.

⁴³ Matbu nüshada bu bilgiler bir dipnot ile verilmiş. Bununla birlikte yazma nüshada üçüncü fasılda yer alan has ve cebelü miktarları matbu nüshada tablolaştırılarak ikinci fasıl ile birlikte verildiği görülmektedir. Bkz. Matbu nüsha, s. 11.

⁴⁴ Bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan adı "İlica" olarak da bilinen Osmanlı şehridir.

⁴⁵ Günümüzde Makedonya'daki Ohri gölü kıyısında olan bir şehirdir. Osmanlı egemenliğine 1395 tarihinden sonra geçtiği tahmin edilmektedir.

⁴⁶ Arnavutluk'ta eski çağlardan beri bir yerleşim yeri olan bu şehir II. Mehmed zamanında sancak haline getirilerek Rum-ili Eyaleti'ne bağlanmıştır. Osmanlıların Adriyatik Denizi'ndeki ilk limanıdır.

⁴⁷ Bugün Arnavutluk'ta bulunan bu şehir "İlbasan" ismiyle de bilinmektedir. II. Mehmed devrinde İskender Bey'in faaliyetlerini kontrol altında tutmak

Selanik, Vize, Delvine,⁴⁸ Üsküb, Kırkkilise,⁴⁹ Dukakin,⁵⁰ Viddin,⁵¹ Alacahisar, Prizrin,⁵² Vulçitrın,⁵³ Bender,⁵⁴ Akkirman⁵⁵ paşa sancağı ki sağ kol ve sol koldur beglerbeginin kendü sancağıdır.⁵⁶

için bir kale olarak kurulan şehir 1912 tarihine kadar Osmanlı egemenliğinde kalmıştır.

⁴⁸ XV. yüzyılın başlarında Osmanlı egemenliğine giren Delvine Sancağı Güney Arnavutluk bölgesindedir. Önceleri Rum-ili Eyaleti'ne bağlı olan bu şehir daha sonra önemini kaybederek Yanya Vilayeti'ne bağlı bir kaza konumuna gelmiştir.

⁴⁹ Cumhuriyet döneminde ismi Kırklareli olarak değiştirilmiştir.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Arife Göknur Parlak, *499 Numaralı Tahrir Defterine Göre Dukakin*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2018.

⁵¹ I. Bayezid döneminde Niğbolu Savaşı sonrasında Osmanlı egemenliğine girerek Rum-ili Eyaleti içerisinde teşkilatlandırılmıştır. 19. yüzyılda vilayet haline gelmiştir.

⁵² Prizren ya da Prizrin Kosova'nın önemli şehirlerinden biridir. Kesin olarak II. Mehmed zamanında Osmanlı egemenliğine giren Prizren 19. yüzyıla kadar sancak merkezi olarak kalmış, sonrasında sancak ya da vilayet statüsü almıştır.

⁵³ Matbu nüshada bu sancak "*ma'a Priştine*" ifadesi yazılarak Priştine ile birlikte verilmiştir, s. 12.

Vulçitrın bugünkü Kosova sınırlarında olan bir Osmanlı sancağıdır. 18. yüzyıla kadar da sancak merkezi olan Vulçitrın, 1868 tarihinden itibaren Prizren (Prizrin) sancağına bağlı bir kaza haline gelmiştir.

⁵⁴ Matbu nüshada Bender ve Akkirman birlikte verilmiş ve yanında parantez içerisinde "Bucak Tatarlığı" yazılmıştır, s. 12.

⁵⁵ Akkirman, Dinyester nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde oluşan körfezde bulunmaktadır. II. Mehmet döneminde iki kez başarısızlıkla sonuçlanan kuşatmalardan sonra II. Bayezid tarafından fethedilerek Karadeniz kıyısı tamamıyla Osmanlı hakimiyetine girmiştir (1484).

⁵⁶ Matbu nüshada bu eyaletin paşa sancağı olarak Sofya ve Manastır verilmiştir. Bkz. s. 11.

Eyalet-i Anadolu

On dört sancaktır defter kethüdâsı ve timar defterdârı ve ze'âmetle dört müselleme begi ve on bir yaya begi vardır⁵⁷ Kütahiye Anadolu (7a) beglerbeginin paşa sancağıdır sancak begleri bunlardır: Saruhan,⁵⁸ Aydın, Kastamonu, Hüdavendigâr,⁵⁹ Bolu, Menteşe,⁶⁰ Ankara, Karahisar-ı Sâhib,⁶¹ Teke-ili,⁶² Kangırı,⁶³ Hamid,⁶⁴ Sultanönü,⁶⁵ Karesi.⁶⁶

Eyalet-i Karaman

Yedi sancaktır hazine defterdârı ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır. Konya paşa sancağıdır Kayseriye, Niğde, Beğşehir, Kırşehir, Akşehir, Aksaray.

⁵⁷ Matbu nüshada bu bilgiler dipnotta verilmektedir. Ayrıca sancak isimleri üçüncü fasıldaki gelir ve cebelü miktarı gibi bilgiler de eklenerek tablolaştırılmıştır, s. 13-15.

⁵⁸ Merkezi Manisa olan, şehzadelerin sancak beyi olarak atandıkları önemli sancaklardan biridir.

⁵⁹ Bursa ve yöresini içerisine alan Osmanlı sancağı. İsminin I. Murad'ın lakabından kaynaklandığı düşünülmektedir.

⁶⁰ Muğla ve çevresi ile sınırlı bu sancak 1424-25 tarihlerinde Osmanlı egemenliğine girerek Anadolu Eyaleti'ne bağlanmıştır.

⁶¹ Bugün Afyonkarahisar olarak bilinen bölgede kurulan bu sancağın ismi koyu renkli kayaların üzerinde bulunan hisara nispet edilir. Sahib ismi ise Moğol istilası sırasında şehre sığınan Sahib Ata Fahreddin Ali'den gelmektedir.

⁶² İsmi Teke Türkmenlerinden alan Antalya merkezli sancağın Osmanlı egemenliğine kesin olarak 1423 yılında girdiği bilinmektedir.

⁶³ Çankırı

⁶⁴ Isparta ve çevresini içerisine alan bölge 15. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı egemenliğine girmiştir. Hamid-ili olarak da sıklıkla kullanılmaktadır.

⁶⁵ Sultanönü Sancağı Eskişehir merkezli olup Bilecik, İnönü ve Seyidgazi bölgelerini kapsamaktaydı.

⁶⁶ Karesi Beyliği'nden alınan bölgede kurulan bu sancak bugünkü Balıkesir ve çevresine işaret etmektedir.

Eyalet-i Bosna

Sekiz sancaktır hazine defterdârı ve defter kethüdâsı vardır Bosna paşa sancağıdır sancakları bunlardır Hersek, Kilis,⁶⁷ İzvornik,⁶⁸ Pojega⁶⁹, Feracnise?,⁷⁰ Kırka,⁷¹ Rahoviçe,⁷² Zaçesne⁷³.

(7b) Eyalet-i Kapudan Paşa [*Cezâyir-i Bahr-i Sefid*]⁷⁴

On bir sancaktır⁷⁵ üçü salyane iledir defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır. Paşa sancağı Geliboludur. Eğriboz,

⁶⁷ Kilis ya da Klissa olarak da bilinen Hırvat şehir Osmanlı kuşatmasına uzun süren direnen kalesi ile bilinmektedir. 16. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı hakimiyetine girerek Bosna Eyaleti'ne bağlanmıştır.

⁶⁸ Bugünkü Bosna-Hersek'in Zvornik şehrinde kurulmuş, II. Mehmed tarafından fethedilerek Osmanlı egemenliğine girmiştir.

⁶⁹ Bugünkü Hırvatistan'da kurulmuş, 1537 yılında fethedilerek Osmanlı egemenliğine girmiştir. Önceleri Bosna Eyaleti'ne bağlıyken daha sonra kurulan Kanije Eyaleti'ne bağlanmıştır.

⁷⁰ Bu sancak sadece yazma nüshada sadece ikinci fasılda verilmiş ancak diğer fasıllarda bahsedilmemiştir. Aynı şekilde matbu nüshada böyle bir sancak bulunmamaktadır.

⁷¹ Bugün Hırvatistan sınırları içerisinde. Önceleri Klis Sancağı'na bağlıyken daha sonra müstakil sancak olmuştur.

⁷² Bugün Hırvatistan sınırları içerisinde olup Orahovica ismiyle de anılmaktadır. Daha önce Pojega Sancağı'na bağlı bir kaza iken sonradan müstakil sancak olmuştur.

⁷³ Zaçasna sancağı, Hırvatistan'ın kuzeyinde Slavonya bölgesinde bir Osmanlı Sancağı. Matbu nüshada Çernik ile birlikte verilmiş, s. 16.

⁷⁴ Bu eyalet Matbu nüshada Cezâyir-i bahr-i sefid ismiyle verilmiştir, s. 20.

⁷⁵ Matbu nüshada salyaneli sancaklar da eklenerek 13 sancak olduğu yazılmıştır, s. 20.

Karlılı,⁷⁶ İnebahtı, Rodos, Midillü, Kocaili, Biğa, Suğla,⁷⁷ Mezistre.⁷⁸ Salyane ile sancaklar Sakız, Nakşe,⁷⁹ Mehdiyye.⁸⁰

Eyalet-i Budun⁸¹ ma'a Egri ve Kanije⁸²

[*Yirmi sancaktır*]⁸³ Hazine defterdârı ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır Budun paşa sancağıdır. Semendire, Peçuy,⁸⁴ Esterğon, İstoni Belğrad,⁸⁵ Segedin, Hatvan,⁸⁶

⁷⁶ Yunanistan sınırları içerisinde. Karlo'nun ilinden bozma olduğu düşünülmektedir. Bkz. Machiel Kiel, "Karlı-İli", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karli-ili> (21.08.2022)

⁷⁷ Sığla olarak da anılan bu sancak İzmir ve çevresini içerisinde bulundurmaktaydı. Bu sancak matbu nüshada Sığacık ile birlikte verilmiştir, s. 20.

⁷⁸ Matbu nüshada dipnotlarda Eğriboz, İnebahtı, Karlı-İli, Midillü, Kocaili ve Biğa için [*bir gemi ile eşer*], Mezistre için [*bir gemi ve bir yedek ile eşer*], Rodos için [*bir gemi ve miriden dörd kalyon ile*], Sığla ve Sığacık için ise [*Tersane Kethüdâsına has olmuştur*] ifadeleri geçmektedir, s. 20.

⁷⁹ Yunanistan'daki Nakşa Dukalığının Osmanlı egemenliğine alınması ile kurulmuş ve Yunan isyanlarına kadar Osmanlı idaresinde kalmış bir sancaktır.

⁸⁰ Matbu nüshada salyaneli bu 3 sancak için şöyle bir dipnot verilmiştir: [Girne, Mağosa, Degirmenlik, Ayamavra, Selanik, Dimyat, İskenderiye, Limni livâları dahi sonra dört kalemine mülhak olub yirmi kadar ümera bir gemi ile deryaya eşerler idi], Bkz. s. 21.

⁸¹ Budin

⁸² Matbu nüshada eyaletin ismi sadece Budun olarak verilmişken Egri ve Kanije sancaklar içerisinde listelenmiştir. Ayrıca bu iki sancağa dipnot verilerek şu ifade yazılmıştır: [*Sonradan yedi livâ ile Egri eyaleti olmuştur. Egri, Sonluk, Segedin, Hatvan, Filek, Seçan*]. Bkz. s. 17.

⁸³ Matbu nüsha, s. 17.

⁸⁴ Peçuy I. Süleyman döneminde Osmanlı egemenliğine girmiş bugün ise Macaristan sınırları içerisinde bulunmaktadır.

⁸⁵ İstolni Belgrad diye de bilinmekte ve bugün Macaristan'da bulunmaktadır.

⁸⁶ 16. yüzyılda Osmanlı egemenliğine giren Hatvan Sancağı önce Budun/Budin Eyaleti'ne bağlanırken daha sonra Eğri Eyaletine bağlanmıştır. Bu durum matbu nüshada da dipnot olarak verilmiştir. Bkz. s. 17.

Şimontorna,⁸⁷ Sirem, Kopan,⁶³ Filek, Sigetvar,⁸⁸ Segcuy nam-
ı diğer Mohac, Seçen, Nevğrad,⁸⁹ Seksar,⁹⁰ Sonluk⁹¹.

Eyalet-i Temeşvâr

(8a) Altı sancakdır hazine defterdârı ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır. Paşa sancağı Temeşvar'dır.⁹² Lipva,⁹³ Çenad, Göle,⁹⁴ Modava, Yanve⁹⁵.

Eyalet-i Kıbrıs

Yedi sancakdır⁹⁶ dördü hasile ve üçü salyane iledir hazine defterdârı ve defterkethüdâsı ve timar defterdârı vardır. Has ile olan sancaklar İç-il, Tarsus, 'Alaiyye, Sis.⁹⁷ salyane ile olan sancaklar Girne, Baf, Mağosa. Lefkoşe paşa

⁸⁷ Macaristan'daki Osmanlı sancaklarından biri.

⁸⁸ Matbu eserde Sigetvar ve Kopan için şöyle bir dipnot düşülmüş: Sonra Kanije ifraz ile yedi sancak bir eyalet olmuştur Kanije, Segetvar, Kopan, Valpove, Şiklos, Nadaj, Belaton. Bkz. Matbu Nüşa, s. 18.

⁸⁹ Nevgrad/Novigrad ya da Nograd ismiyle bilinen bu sancağa matbu nüshada şöyle bir dipnot düşülmüş: [Uyvar'ın fethinde yedi livâ bir eyalet teşkil olmuştur. Uyvar, Novigrad, Litre (Nitra olmalı), Leve, Helok, Bokak (Boyak olmalı), Saksgrad?]. Bkz. s. 18.

⁹⁰ Sekçay olarak da bilinir.

⁹¹ Matbu nüshada "صولنق" Solunk" olarak kaydedilmiş, s. 18

⁹² Matbu nüshada şöyle bir dipnot düşülmüş: Sonra feth olunub 'ilave kılınan diğer beş livâ ile mecmu'î on bir sancak olmuştur. Şebeş, Luğoş, Facas, İrad, Beşkelek. Bkz. s. 19.

⁹³ Bugün Romanya'da bulunmaktadır.

⁹⁴ Diğer ismi Gyula. Macar Romanya sınırında bir sancak.

⁹⁵ Matbu nüshada Yanove için şöyle bir dipnot düşülmüş: [Sonradan ifrâz ile yedi livâ Varad Eyaleti olmuştur. Varad, Yanove, Salanta, Debreçin, Halmaş, Sektevi, Paymez] Bkz. s. 19. Varad, IV. Mehmet zamanında 1661 yılında eyalet haline getirilmiştir.

⁹⁶ Bu sayıya paşa sancağı dahil edilmemiştir.

⁹⁷ Matbu nüshada bu sancakların yanına [karaya dahi eşer] ifadesi eklenmiştir. S. 21.

sancağıdır⁹⁸ ve lakin Kıbrıs sancağı yazılır amma Kıbrıs cümle ceziredir

Eyalet-i Şam-ı Şerif

On sancaktır birisi⁹⁹ has ile üçü salyane ile [8b] salyane ile olan elviyede ze'âmet ve timar yoktur. Has ile olanlar Kudüs-i Şerif, Ğazze, Safed, Nablus, 'Aclûn, Leccun, [Bekâ' ('Urban ümerası dahi vardır), 'Akka]¹⁰⁰ Şam paşa sancağıdır salyane ile olanlar Kadmir,¹⁰¹ Sayda,¹⁰² Beyrut, Kerek,¹⁰³ Şevbek. Hazine defterdârı ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır

Eyalet-i Trablusşâm

Beş sancaktır hazine defterdârı ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır. Trablusşam paşa sancağıdır elviyesi bunlardır Hama, Humus, Selemiyye, Cebele.¹⁰⁴

Eyalet-i Haleb

Ze'âmet ve timarlı yedi sancaktır iki sancağı salyane ile olmağın ref' olub iltizâm olmuştur. Onlarda (9a) ze'âmet ve timar yoktur. Hazine defterdârı ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır. Has ile olan sancaklar Adana [*hass-ı*

⁹⁸ Matbu nüshada bu sancak için verilen dipnotta [*bir gemi ve bir yedek ile eşer*] ifadesi eklenmiştir. Bkz. s. 21.

⁹⁹ Yazma nüshada açıkça birisi olarak yazılmasına rağmen bu sayı 7 olmalıdır.

¹⁰⁰ Matbu nüsha, s. 25.

¹⁰¹ Matbu nüshada "Tedmir" olarak yazılmış, s. 25.

¹⁰² Lübnan'ın Akdeniz kıyısında bir şehir.

¹⁰³ Bugün Ürdün sınırlarındadır.

¹⁰⁴ Matbu nüshada "Cebeliyye" olarak kaydedilmiştir. Ayrıca bir de dipnot düşünülmüştür: [*Dağlar içinde gayrimüslim binler vardır*]. Bkz. s. 25.



mirlivâ]¹⁰⁵, Ekrad-ı Kilis, Birecik,¹⁰⁶ Ma'rra, 'Uzeyr, Balis sal-
yane ile olub ref' olunan Matbah¹⁰⁷ [*ma'a Mezik*] ve Türkman-
ı Haleb [*ve 'Azez*]¹⁰⁸ sancaklarıdır ve Haleb paşa sancağıdır.

Eyalet-i Diyarbekir

On dokuz sancaktır ve beş hükümetdir zikrolunan on dokuz sancağın on biri Osmanlı sancağıdır. Sa'ir memâlikde olduğu gibi ve sekizi ekrad begleridir, hîn-i fetihde gerçi sancak tarikiyle verilmişdir ve sancak 'itibâr olunur lakin yurdluk ve ocaklık üzere olub 'azl ve nasb kabul etmezler, fevt (9b) oldukda [*vali 'arzıyla*]¹⁰⁹ oğullarına verilür harice verilmez lakin sancaklar gibi ebvâb-ı mahsulâtı tahrir ve defter olunub içinde ze'âmet ve timarı vardır sefer-i hümâyun vaki' oldukda zu'emâ ve erbâb-ı timarı ve alay begisi ile sancak begi olan sa'ir sancaklar gibi beglerbegisi ile konub göçüb [*bayrağı altında*]¹¹⁰ sefer hizmetin edâ ederler ferman olunan hizmete gelmez ise sancağı oğluna veyahut akrabasına virilür Amma hükümete tahrir olun[*ma*]¹¹¹mışdır ve içinde timar ve ze'âmet yokdur hakimleri mülkiyet üzere zabt ve tasarruf ederler mefruzu'l kalem ve maktu'u'l kadem olub ebvab-ı mahsulâtı her ne ise hakimler mutasarrıfıdır Osmanlı sancakları bunlardır ki zikr olunur (10a) Harput [*hass-ı*

¹⁰⁵ Matbu nüshada şöyle bir dipnot verilmiştir: [*Hakim sonradan eyalet olmuştur*]. Bkz. s.26.

¹⁰⁶ Matbu nüshada şöyle bir dipnot verilmiştir: [*Sonra Rakka Eyaletine nakil olunmuştur*]. Bkz. s. 26.

¹⁰⁷ Yazma nüshada açıkça "Matbah " yazılmasına rağmen matbu nüshada "Menbic " olarak yazılmıştır. Bkz. s. 26

¹⁰⁸ Matbu nüsha, s. 26.

¹⁰⁹ Matbu nüsha, s. 29.

¹¹⁰ Matbu nüsha, s. 30.

¹¹¹ Matbu nüsha, s. 30.

mirlivâ],¹¹² Erğani, Siverek, Nusaybin, Hısn-ı Keyf, Çemişgezek, Si'ird, Me(ya)farikin [*hass-ı mirlivâ*],¹¹³ Akçakale, Habur, Sincar yurtluk ile ve ocaklık tarikiyle tasarruf olunan sancaklar bunlardır Sağman, Kulb, Mihrani, Tercil, Atak, Pertek, Çapakçur, Çermik mefruzu'l kalem ve maktu'ul kadem olan hükümetlerdir ki zikrolunur hükümet-i Cizre, hükümet-i Egil, hükmet-i Genç, hükümet-i Palo, hükümet-i Hazo.

Eyalet-i Kars

Altı sancaktır hîn-i fetihde Kars sancağına Erzuruma bağlı Pasin sancağı ilhak olub beglerbeglik olmuştur defter kethüdâsı ve timar defterdârı yoktur [*yalnız alaybegi ve çeribaşı vardır*]¹¹⁴ tevâbi'i olan sancaklar bunlardır (10b) Ardahan-ı küçük [*hass-ı mirlivâ*]¹¹⁵, Hucuvan,¹¹⁶ Zaruşan,¹¹⁷ Geçvan,¹¹⁸ Kağızman [*ma'a Şurekil*]¹¹⁹, Kars [*ma'a*]¹²⁰ Pasin sancakları paşanıdır.

Eyalet-i Çıldır

On üç sancaktır defter kethüdâsı ve timar defterdârı yoktur tevâbi'i olan sancaklar bunlardır ki zikrolunur Oltu,

¹¹² Matbu nüsha, s. 30.

¹¹³ Matbu nüsha, s. 30.

¹¹⁴ Matbu nüsha, s. 27.

¹¹⁵ Matbu nüsha, s. 27.

¹¹⁶ Çıldır

¹¹⁷ Bugün Arpaçay olarak bilinen Ermenistan sınırındaki Zarşed de denilen yerdir.

¹¹⁸ Keçivan, Tunçkaya.

¹¹⁹ Matbu nüsha, s. 27.

¹²⁰ Matbu nüsha, s. 27.

Hertivisi,¹²¹ Ardanuc,¹²² Ardahan-ı Büzürg, Hacerek,¹²³ Pos-hov,¹²⁴ Machil,¹²⁵ Acare,¹²⁶ Penek. Dört sancağı yurtluk ve ocaklık ve mülkiyet tarikiyle tasarruf olunur. Pertekrek,¹²⁷ Livâne, nısf-ı Livâne, Şavşad.

Eyalet-i Trabzon

Trabzon ve Batum sancakları birikdirilüb beglerbegilik olmuştur [*Gümüştane ile Maçka ilhak olunub bir beglerbeglik olmuştur*]¹²⁸ eyalet-i mezbureye tabi' ğayr-ı sancak yoktur lakin defter kethüdâsı ve timar defterdârı (11a) vardır [*Livâ-i Trabzon, Livâ-i Batum ma'a Gönye*]¹²⁹

Eyalet-i Rakka

Yedi sancaktır Rakka ve Ruha¹³⁰ sancakları birikdirilüb beglerbeglik olmuştur tevabi' olan sancaklar bunlardır ki zikr olunur Cemase [*hass-ı mirlivâ*]¹³¹, Habur [*Diyarbakire*

¹²¹ Bugün Gürcistan'da olan bir yer. Bu isim Gürcüce olup dere (hevi) ile birleşme (Ertvis) kelimelerinden türemiş Hertvisi iki derenin birleştiği yerde kurulu anlamına gelen bir yer adıdır. Kura ve Paravani derelerinin birleştikleri yerde kurulmuştur.

¹²² Matbu nüshada şu dipnot verilmiş: [*Sonradan ilave-i Feth*], s. 28.

¹²³ Çeçerek olarak da bilinir. Bugün Gürcistan'da bulunan bir köy.

¹²⁴ Bugün Ardahan'a bağlı ilçe.

¹²⁵ Bugün Artvin-Gürcistan sınırında "Maçhel, Maçheli, Maçaheli" olarak bilinen vadinin ismidir.

¹²⁶ Bugün Gürcistan'da bir bölge.

¹²⁷ Bugün Artvin'de bir köy.

¹²⁸ Matbu nüsha, s. 29.

¹²⁹ Matbu nüsha, s. 29.

¹³⁰ Urfa.

¹³¹ Matbu nüsha, s. 32

nakil olmuşdur],¹³² Deyr-rahbe, Ben-i Rebi'a, Suruc, Rakka, [*Ane*]¹³³ ve Ruha paşa sancağıdır.

Eyalet-i Bağdad-ı Behişt-âbâd

[*On*]¹³⁴ Sekiz sancaktır hazine defterdarı ve defter ket-hüdâsı ve timar defterdârı vardır yedi sancağında sa'ir memâlik gibi ze'âmet ve timar vardır arz-ı memleket 'addolunur bunlardır [*Bağdad-salyane-i mirimiran*]¹³⁵ Hille,¹³⁶ Zeng-abâd, Cevazer, Remahiyye, Cengûle, Karadağ bunlardan mâ'adâ on bir sancak begleri ki arz-ı 'ırakdır timar ve ze'âmet yoktur ancak sancak begleri hassı vardır ba'zı (11b) kurra ve mezari' ber vech-i tahmin virilmiştir [*bir tabi'-i mülkiyet vecihle hükümet dahi vardır*]¹³⁷ ol sancaklar bunlardır ki zikr olunur Dertenk [*ber vech-i tahmin*],¹³⁸ Dirne, Dehbala, Gerend, Demurkapu, Kazaniye, Gilan,¹³⁹ El-Sac,¹⁴⁰ Vâsıt, Semvât, [*Beyat*]¹⁴¹ eyalet-i mezbureye tabi' 'îmâdiye hükümeti vardır hakimi ber vech-i mülkiyet tasarruf eder

¹³² Matbu nüsha, s. 32

¹³³ Matbu nüshada şöyle dipnot verilmiştir: [*Sonra Bağdad'a nakil olmuşdur*], bkz. s. 32.

¹³⁴ Matbu nüsha, s. 35.

¹³⁵ Matbu nüsha, s. 36.

¹³⁶ Matbu nüshada şöyle bir dipnot verilmiştir: [*Ber vech-i hükümet*], bkz. s. 36.

¹³⁷ Matbu nüsha, s. 36.

¹³⁸ Matbu nüsha, s. 36.

¹³⁹ Bugün İran'da olan bir bölge.

¹⁴⁰ Matbu nüshada "Alsac" olarak yazılmış, s. 37.

¹⁴¹ Yazma nüshada bulunmamasına rağmen matbu nüshada yer verilmiş, s. 37.

Eyalet-i Musul

Altı sancakdır Musul paşa sancağıdır tevabi'i bunlardır ki zikrolunur Bacvanlı [*hass-ı mirlivâ*],¹⁴² Tikrit, Eski Musul, Hevrun, Bane.

Eyalet-i Van

On üç sancakdır defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır sancakları bunlardır ki zikr olunur [*livâ-i Van – paşa sancağı*],¹⁴³ Adilcevaz [*hass-ı mirlivâ*],¹⁴⁴ Erciş, Muş, Bargiri,¹⁴⁵ Karkar [*ma'a Müküs*],¹⁴⁶ Kesani,¹⁴⁷ Espayerd,¹⁴⁸ Ağakis, Ek-rad-ı (12a) Ben-i Kıtur, Kal'a-i Bâyezid [*ma'a Eleşgird*],¹⁴⁹ Berdi', Ovacık eyalet-i mezburine tabi' Bitlis hükümeti vardır hakim-i mülkiyet üzere tasarrufdur

Eyalet-i Şehr-i Zol¹⁵⁰

Yirmi sancağı ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı [*ve hükümet vecihle bir sancağı vardır*]¹⁵¹ vardır [*sonradan otuz iki sancağa iblağ olunmuştur*]¹⁵² ve tabi' olan sancaklar bunlardır ki zikrolunur Sürücek [*hass-ı mirimiran*],¹⁵³ Erbil, Keşâf, Şehr-i Bâzâr, Cengûle, Cebel-i Hamrin, Hezarmerd,

¹⁴² Bajvanlı

¹⁴³ Matbu nüsha, s. 33.

¹⁴⁴ Matbu nüsha, s. 33.

¹⁴⁵ Matbu nüshada "Pargiri" olarak yazılmış, s. 33.

¹⁴⁶ Matbu nüshada şöyle bir dipnot da verilmiş: [*Ber vecih-i tahmin*], s. 33.

¹⁴⁷ Bugün Ağrı'ya bağlı beldedir.

¹⁴⁸ Matbu nüshada "Esyaber" olarak kaydedilmiş, s. 33.

¹⁴⁹ Matbu nüsha, s. 33.

¹⁵⁰ Yazma nüshada "Şehr-i Zol شهر زول", matbu nüshada ise "Şehr-i Zor شهر زور" olarak kaydedilmiştir. Bkz. Matbu nüsha, s. 34.

¹⁵¹ Matbu nüsha, s. 34.

¹⁵² Matbu nüsha, s. 34.

¹⁵³ Matbu nüsha, s. 34.

Dilcuran, Merkave, Harir [*ma'a*] Rudin, Nil ve Zarlı, Sîh û Zencin,¹⁵⁴ 'Acûr, Eyruman,¹⁵⁵ Davran,¹⁵⁶ Bâf, Berted Bilkas¹⁵⁷, Uşni, Kal'a-i Ğazi [*Keşan*],¹⁵⁸ hükümet-i Mihriyan¹⁵⁹

Tabi'-i mezbur-ı Van ve Diyarbekir ve Şehr-i zol eyaletlerinde ba'zı mîr aşiretlü vardır lakin sancak begi hükmünde olmayub zu'emâ makamında [*dört yüzü mütecâvizdir*]¹⁶⁰ tabl u alem (12b) sahibdirler¹⁶¹ sancak begleriyle sefere eşerler fevt oldukda mutasarrıf olduğu timar ile mîr aşiretligi oğluna virilir oğlu yoğise akrabasına virilir munkarız oldukda sair ze'âmet ve timar gibi haraca virilir

Sancak beglerinin kanûnları bu minvâl üzeredir ki zikr olunur

Her kağı beglerbeginin hassı ziyade ise ol beg mâdununa takaddüm ve tasaddur eder [*meger vezir ola*]¹⁶² ibtidâ-i sancak iki yüz bin akçe iledir sonra seferlerde ve uğur-u hümâyunda hizmeti müşâhede olundukda terakkî virilir kanûnları istihkakına göre olur binde yüz akçedir hizmetine göre dahi ziyade virilür lakin 'atebe-i 'ulyâda¹⁶³ olan ağalar sancağına çıkdıkda ibtidâdan (13a) iki yüz bin akçe ile virilmez ziyade virilür her birinin kanûnları mütefâvitdir¹⁶⁴ mesela yeniçeri ağası beşyüzbin akçe ile nişancı ve

¹⁵⁴ Matbu nüshada "Sid Burencin" olarak kaydedilmiş, s. 35.

¹⁵⁵ Matbu nüshada "Berman" olarak kaydedilmiş, s. 35.

¹⁵⁶ Matbu nüshada "Mavran" olarak kaydedilmiş, s. 35.

¹⁵⁷ Matbu nüshada "Berted" ve "Bilkas" ayrı livâlar olarak verilmişler, s. 35.

¹⁵⁸ Matbu nüsha, s. 35.

¹⁵⁹ Matbu nüshada "Mihriyan" olarak kaydedilmiş, s. 35.

¹⁶⁰ Matbu nüsha, s. 35.

¹⁶¹ Matbu nüshada "sahibi degildir" diye kaydedilmiştir, s. 35.

¹⁶² Matbu nüsha, s. 36.

¹⁶³ **Atebe-i Ulyâ:** Osmanlı sarayları için kullanılan bir tabir.

¹⁶⁴ **Mütefavit:** Birbirinden farklı

kapudefterdârları mîr-i 'alem dört yüz elli bin akçe ile kapucubaşılar dörder yüz bin akçe ile mîrâhur-ı kebir dört yüz bin akçe ile çaşnigirbaşı ve çakırcıbaşı [*ve müteferrikabaşı*] üç yüz elli bin akçe ile küçük mîrâhur üç yüz otuz bin ile ve sipahi oğulları¹⁶⁵ ağası üç yüz bin ile ve silahdar ağası iki yüz seksan bin ile sağ ulufe ağası ve sekbanbaşı ve defterket-hüdâsı ve timar defterdârı ve [*yaya begleri*]¹⁶⁶ ze'âmeti elli binden ziyade olanlar sancağa çıkdıkda iki yüz bin [*akçe*]¹⁶⁷ ile çıkar (13b) bir sancak mahlûl oldukda istihkakı ihâta etmeyen bege 'inâyet oluna ziyade kalan hasları mevkufundur yeniçerilikden ve bölükden timara çıkanlar ol makûle beglerden ziyade kalan timar tarikiyle verilir lakin müstahak sancak begi oldukda has olub ol ma'zûllere düşenden âher timar virilür ve sancak begleri sefer-i hümâyunda nedenlü has ile sancak tasarruf ederse her beş binde bir mükemmil cebelü verir [*Mesela*]¹⁶⁸ iki yüz bin ile sancak tasarruf eden edna pâyelü [*bin*]¹⁶⁹ yirmi cebelü verir. Beş yüz bin ile sancak tasarruf eden mirlivâ yüz cebelü [*verir*]¹⁷⁰ keza ve keza her beş binde bir mükemmil cebelü olur [*eğer paşa ve mirlivâ*]¹⁷¹

¹⁶⁵ Matbu nüshada "oğlanları" olarak kaydedilmiş, s. 38.

¹⁶⁶ Matbu nüsha, s. 38.

¹⁶⁷ Matbu nüsha, s. 38.

¹⁶⁸ Matbu nüsha, s. 39.

¹⁶⁹ Matbu nüsha, s. 39.

¹⁷⁰ Matbu nüsha, s. 39; Apaydın, *age*, s. 60.

¹⁷¹ Matbu nüsha, s. 39, Apaydın, *age*, s. 60.

Üçüncü Fasıl

Her sancağın ve defter kethüdâlıklarının ve timar defterdârlıklarının ve timara defterdâr [*ne denli hasları ve cebelüleri*]¹⁷² olduğun beyân eder

Eyalet-i Rum-ili¹⁷³

[*Paşa sancağı (Sofya ve Manastır), 11.000.000, 220*]¹⁷⁴

Hass-ı (14a) mirlivâ-i Mora: Beş yüz yedi bin yedi yüz altmış altı (507.766), [330]

Hass-ı mirlivâ-i İskenderiye: Dört yüz elli dokuz bin ikiyüz (459.200), [91]

Hass-ı mirlivâ-i Avlonya: İki yüz yirmi dokuz bin (229.000), [45]

Hass-ı mirlivâ-i Silistre: Dört yüz kırk sekiz bin dokuz yüz altmış altı (448.922), [89]

Hass-ı mirlivâ-i Nigbolu: Dört yüz bin kamil (400.000), [80]

Hass-ı mirlivâ-i Ohri: İki yüz otuz beş bin iki yüz doksan dokuz (235.299),¹⁷⁵ [87]

¹⁷² Matbu nüsha, s. 11.

¹⁷³ Yazma nüshada yazıyla ifade edilen miktarlar matbu nüshada ikinci ve üçüncü fasıllar birleştirilerek tablo halinde rakamlar ile verilmiştir. Parantez içerisinde verilen rakamlar yazılı ifadelerin rakamsal karşılığını göstermektedir. Ayrıca matbu nüshadaki tablolarda her livânın cebelü miktarları da verilmiştir. Köşeli parantez içerisinde verilen rakamlar matbu nüshadaki cebelü sayılarını göstermektedir.

¹⁷⁴ Matbu nüsha, s. 11.

¹⁷⁵ Matbu nüshada bu rakam 435.299 olarak verilmiştir. Oysa hem bizim incelediğimiz yazmada hem de Apaydın tarafından transkribe edilen

Hass-1 mirlivâ-i Yanya: Dört yüz altmış bin iki yüz altmış (460.260), [92]

Hass-1 mirlivâ-i Tırhala: Dört yüz elli bin sekiz yüz seksan beş (450.885), [90]

Hass-1 mirlivâ-i Köstendil: Dört yüz kırk iki bin dört yüz (442.400), [88]

Hass-1 mirlivâ-i Elbasan: İki yüz bin dokuz yüz altmış üç (200.963), [40]

Hass-1 mirlivâ-i Çirmen: (14b) İki yüz kırk bin (240.000), [48]

Hass-1 mirlivâ-i Vize: İki yüz yirmi dört bin dört yüz altmış beş (224.465), [44]

Hass-1 mirlivâ-i Delvine: Yüz elli yedi bin yüz otuz iki (157.132), [31]

Hass-1 mirlivâ-i Selanik: İki yüz seksan bin sekiz yüz otuz altı (280.836), [56]

Hass-1 mirlivâ-i Üsküb: İki yüz kırk bin (240.000), [49]

Hass-1 mirlivâ-i Kırkkilise: İki yüz bin kamil (200.000),¹⁷⁶ [48]

Hass-1 mirlivâ-i Dukakin: İki yüz yedi bin beş yüz (207.500), [41]

Hass-1 mirlivâ-i Vidin: Üç yüz otuz bin (330.000), [66]

nüşhada bu rakam 235.299 olarak verilmiştir. Bkz. Matbu nüsha, s. 12; Apaydın, *age*, s. 61.

¹⁷⁶ Matbu nüshada "240.000" olarak verilmiştir, s. 12.

Hass-ı mirlivâ-i Alacahisar: İki yüz bin iki yüz doksan dokuz (202.299),¹⁷⁷ [89]

Hass-ı mirlivâ-i Vulçitrın: İki yüz beş bin (205.000), [41]

Hass-ı mirlivâ-i Prizrin: İki yüz seksan bir bin altı yüz kırk altı (281.646), [56]

Ze'âmet kethüdâ-i defter-i Rum-ili: Otuz sekiz (15a) bin sekiz yüz on altı (38.816),¹⁷⁸ [16]

Ze'âmet defterdâr-ı timarha-i Rum-ili: Kırk bin (40.000),¹⁷⁹ [10]

Ze'âmet-i mir-i yörükân-ı Vize: Elli iki bin (52.000), [10]

Ze'âmet-i mir-i yörükân-ı Yanboli: Elli üç bin dört yüz yetmiş iki (53.472), [10]

Ze'âmet-i mir-i yörükân-ı Tengri Dağı:¹⁸⁰ Altmış bin (60.000), [12]

Ze'âmet-i mir-i yörükân-ı Ökçebolu: otuz üç bin dört yüz doksan dört (33.494), [6]

Ze'âmet-i mir-i yörükân-ı Selanik: Altmış bir bin üç yüz doksan yedi (61.397), [12]

Ze'âmet-i mir-i yörükân-ı Kırçak: Kırk bin (40.000), [8]

¹⁷⁷ Matbu nüshada "202.990" olarak kaydedilmiştir, s. 12.

¹⁷⁸ Matbu nüshada bu rakam "81.446" olarak verilmiştir, s. 13.

¹⁷⁹ Matbu nüshada bu rakam "50.000" olarak verilmiştir, s. 13.

¹⁸⁰ Matbu nüshada "Tekfur Dağı" olarak verilmiş, has ve cebelü miktarı alt sıradaki Okçebolu ile yer değiştirmiştir. Ancak hem bizim incelediğimiz yazma nüshada hem de Apaydın tarafından incelenen yazmada da aynı rakamların verildiği görülmektedir.

Ze'âmet-i mir-i yörükân-ı Na'l Dögen: Elli iki bin beş yüz (52.500), [10]

Ze'âmet-i Kapudan-ı Kavala: Kırk bin dört yüz on iki (40.112),¹⁸¹ [8]

Ze'âmet-i mir-i Voynuk¹⁸²: Seksan bin beş yüz elli üç (80.553),¹⁸³ [16]

Eyalet-i Bosna

[*Mirlivâ-i Bosna, paşa sancağı: 650.000, 130*]¹⁸⁴

Hass-ı mirlivâ-i Kilis: Altı yüz kırk iki bin beş yüz (642.500), [128]

(15b) Hass-ı mirlivâ-i Hersek: Dört yüz on bin beş yüz on beş (410.515), [82]

Hass-ı mirlivâ-i İzvornik: İki yüz kırk beş bin yedi yüz doksan üç (245.793), [49]

Hass-ı mirlivâ-i Pojega: Altı yüz on altı bin iki yüz otuz altı,¹⁸⁵ (616.236), [123]

Hass-ı mirlivâ-i Zaceşne: Yüz yetmiş bin (70.000),¹⁸⁶ [34]

Hass-ı mirlivâ-i Kırka: İki yüz bin (200.000), [40]

¹⁸¹ Matbu nüshada "44.112" olarak kaydedilmiştir, s. 13.

¹⁸² Voynuk teşkilatı sefer esnasında önemli lojistik destek vermekteydi. Has ahıra ait çayırların biçilmesi, hayvanların otlatılması gibi asli görevlerinin yanında sefer esnasında atların bakımı ve arabaların sürülmesi gibi görevler üstlenmekteydiler. Bkz. Uzun, *age*, s. 2.

¹⁸³ Matbu nüshada "44.112" olarak kaydedilmiştir, s. 13.

¹⁸⁴ Matbu nüsha, s. 16.

¹⁸⁵ Bu sancak Apaydın tarafından incelenen nüshada bulunmuyor.

¹⁸⁶ Bu livâ matbu nüshada Çernik ile birlikte verilerek 170.000 olarak kaydedilmiştir, s. 16.

Hass-1 mirlivâ-i Rahviçe: Yüz seksan bin (180.000), [36]

Ze'âmet-i defterdâr-ı Bosna: Seksan bin beş yüz otuz (80.530), [17]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Bosna: Kırk altı bin (46.000), [9]

Der Eyalet-i Cezâyir

[*Livâ-i Gelibolu, paşa sancağı: 885.000, 177*]¹⁸⁷

Hass-1 mir livâ-i Eğriboz: Dört yüz kırk bin (440.00), [88]

Hass-1 mir livâ-i Karlılı: İki yüz altmış dört bin dört yüz otuz yedi (264.437), [52]

Hass-1 mir livâ-i İnebahtı: Üç yüz bin (300.000), [60]

Hass-1 mir livâ-i (16a) Rodos: İki yüz yetmiş yedi bin dört yüz (277.400), [55]

Hass-1 mir livâ-i Midillü: İki yüz kırk bin (240.000), [48]

Hass-1 mir livâ-i Kocaili: İki yüz otuz altı bin beş yüz yirmi altı (236.526), [47]

Hass-1 mir livâ-i Biğa: İki yüz on üç bin seksan sekiz, (213.088), [42]

Hass-1 mir livâ-i Suğla: Üç yüz bin (300.000),¹⁸⁸ [60]

Hass-1 mir livâ-i Mezistre: İki yüz on dokuz bin (219.000), [40]

¹⁸⁷ Matbu nüsha, s. 20.

¹⁸⁸ Bu livâ matbu nüshada Sığacık ile birlikte verilerek 300.082 olarak kaydedilmiştir, s. 16.

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Cezâyir: Seksan sekiz bin üç yüz doksan (88.390), [17]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Cezâyir: Altmış iki bin yetmiş yedi (62.077), [12]

Der eyalet-i Budun

[*Livâ-i Budun paşa sancağı* 880.000, 176]¹⁸⁹

Hass-ı mir livâ-i Semendire: Beş yüz kırk bin iki yüz altmış (540.260), [108]

Hass-ı mir livâ-i Peçuy: Dört yüz bin (400.000), [40]

Hass-ı mir livâ-i İstoni Belgrad¹⁹⁰: Üç yüz altmış bin (360.000), [72]

Hass-ı (16b) mir livâ-i Esterğon: İki yüz on bin (210.000), [42]

Hass-ı mirlivâ-i Segedin: Üç yüz kırk bin (340.000), [68]

Hass-ı mirlivâ-i Sirem: Dört yüz yirmi beş bin altı yüz yetmiş beş (425.675),¹⁹¹ [46]

Hass-ı mirlivâ-i Hatvan: iki yüz seksan dokuz bin altı yüz altmış dört (289.664), [57]

Hass-ı mirlivâ-i Şimontorna: İki yüz kırk bin (240.000), [48]

Hass-ı mirlivâ-i Kopan: İki yüz kırk bin (240.000)¹⁹², [46]

¹⁸⁹ Matbu nüsha, s. 17.

¹⁹⁰ "İstolni Belgrad" diye bilinen Macaristan'da bulunan bir şehir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Geza David, "İstolni Belgrad", *TDVİA*, C. 23, s. 405-407.

¹⁹¹ Matbu nüshada "234.656" olarak kaydedilmiştir, s. 17.

¹⁹² Matbu nüshada 230.000 olarak kaydedilmiştir.

Hass-1 mirlivâ-i Filek: Üç yüz bin (300.000), [60]

Hass-1 mirlivâ-i Seksar¹⁹³: İki yüz otuz dört bin altı yüz elli altı (234.656), [46]

Hass-1 mirlivâ-i Sigetvar: Altı yüz on altı bin iki yüz otuz üç (616.233), [123]

Hass-1 mirlivâ-i Seçen: İki yüz kırk bin iki yüz altmış (240.260), [48]

Hass-1 mirlivâ-i Novigrad: İki yüz otuz üç bin dokuz yüz kırk dokuz (233.949)¹⁹⁴, [46]

Hass-1 mirlivâ-i (17a) Sonluk: Dört yüz bin (400.000), [80]

Hass-1 mirlivâ-i Mohac: İki yüz doksan iki bin (292.000), [58]

Hass-1 defterdâr-ı hazine-i Budun: Yüz beş bin iki yüz yirmi (105.220), [21]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Budun: Yüz üç bin iki yüz kırk (103.240), [20]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-yı Budun: Yetmiş bir bin sekiz yüz altmış dokuz (71.869), [16]

Eyalet-i Temeşvar

[*Livâ-i Temeşvar paşa sancağı* 806.795, 161]¹⁹⁵

¹⁹³ Hırvatça: Seksar, Macaristan 'ın Tolna bölgesinin merkezi olan şehirdir.

¹⁹⁴ Matbu nüshada 233.000 olarak kaydedilmiştir.

¹⁹⁵ Matbu nüshada bu livâ için ayrıca şöyle bir dipnot da verilmiştir: Sonra feth olunub 'ilave kılınan diğer beş livâ ile mecmû'u on bir sancak olmuşdur: Şebeş, Luğoš, Facas, İrad, Beşkelek. Bkz. s. 19.

Hass-1 mirlivâ-i Lipva: İki yüz on bin (210.000), [42]

Hass-1 mirlivâ-i Çenad: İki yüz yedi bin yedi yüz doksan iki (207.792), [41]

Hass-1 mirlivâ-i Göle: İki yüz doksan sekiz bin dokuz yüz kırk (298.940)¹⁹⁶, [59]

Hass-1 mirlivâ-i Modava: İki yüz altmış bin (260.000)¹⁹⁷, [52]

Hass-1 mirlivâ-i Yanve¹⁹⁸: Yüz doksan iki bin dört yüz yirmi (192.420), [38]

Hass-1 mirlivâ-i ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Temaşvar (17b): Altmış dört bin sekiz yüz sekiz (64.808)¹⁹⁹, [12]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Temeşvar: Altmış bin (60.000), [12]

Hass-1 defterdâr-ı hazine-i Temeşvar: Yüz on bin yüz kırk (110.140) [12]

Der Eyalet-i Anadolu

[Livâ-i Kütahiye paşa sancağı, 1.000.000, 200]²⁰⁰

Hass-1 mirlivâ-i Saruhan: Kırk bin (40.000)²⁰¹, [128]

¹⁹⁶ Matbu nüshada 298.941 olarak verilmiştir, bkz. s. 19.

¹⁹⁷ Matbu nüshada 260.080 olarak verilmiştir, bkz. s. 19.

¹⁹⁸ Matbu nüshada bu livâ için şöyle bir dipnot da verilmiştir: Sonradan ifrâz ile yedi livâ Varad eyaleti olmuştur: Varad, Yanve, Salante, Dereçin, Halmaş, Segetvi, Paymiz. Bkz. s. 19.

¹⁹⁹ Matbu nüshada 64.880 olarak verilmiştir, bkz. s. 19.

²⁰⁰ Matbu nüsha, s. 13.

²⁰¹ Apaydın'ın incelediği yazma nüshada da bu rakam 40 bin olarak yazılmış. Ancak matbu nüshada 640.000 olarak verilmiş ve cebelü sayısı da ona göre hesaplamıştır. Bkz. Apaydın, *age*, s. 63, Matbu nüsha, s. 13..

Hass-1 mirlivâ-i Aydın: Altı yüz on üç bin dört yüz altmış beş (613.465), [122]

Hass-1 mirlivâ-i Karahisar: İki yüz kırk bin iki yüz doksan dokuz (240.299), [48]

Hass-1 mirlivâ-i Ankara: İki yüz altmış dört binüç yüz seksan (264.380), [52]

Hass-1 mirlivâ-i Hüdâvendigâr: Altı yüz on sekiz bin yetmiş dokuz (618.079), [123]

Hass-1 mirlivâ-i Bolu: Üç yüz bin yüz yirmi iki (300.122)²⁰², [60]

Hass-1 mirlivâ-i Kastamonu: Beş yüz bin akçe (500.000)²⁰³, [104]

Hass-1 mirlivâ-i Menteşe: Dört yüz bin sekiz yüz (400.800)²⁰⁴, [90]

Hass-1 (18a) mirlivâ-i Teke: Üç yüz yirmi sekiz bin (328.000), [65]

Hass-1 mirlivâ-i Hamid: İki yüz dört bin (204.000)²⁰⁵, [40]

Hass-1 mirlivâ-i Kangır: İki yüz elli sekiz bin seksan bir (258.081)²⁰⁶, [51]

Hass-1 mirlivâ-i Karesi: Üç yüz bin (300.000), [60]

Hass-1 mirlivâ-i Sultanönü: İki yüz elli bin (250.000), [50]

²⁰² Matbu nüshada 300.222 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

²⁰³ Matbu nüshada 420.000 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

²⁰⁴ Matbu nüshada 550.800 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

²⁰⁵ Matbu nüshada 204.081 olarak verilmiştir, bkz. s. 14.

²⁰⁶ Matbu nüshada 258.080 olarak verilmiştir, bkz. s. 14

Ze'âmet-i kethüdâ-i timarha-i Anadolu: Yüz bin dokuz yüz on iki (100.912), [20]

Ze'âmet-i defterdâr-ı Anadolu: Doksan bin beş yüz doksan altı (90.596), [18]

Ze'âmet-i müsellaman-ı Aydın ve Saruhan ve Sultanönü: Elli bin iki yüz (50.200)²⁰⁷

Ze'âmet-i müselleman-ı Bolu ve Kastamonu ve Ankara ve Kankırı: Altmış altı bin yedi (66.007)²⁰⁸

Ze'âmet-i müsellaman-ı Kütahya ve Karahisar ve Hamid: Altmış beş bin [18b] dört (65.004)²⁰⁹

Ze'âmet-i müsellaman-ı Teke ve 'Alaiyye: Yetmiş altı bin (76.000)

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Kütahiyye: Seksan bin dört yüz elli (80.450)

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Karahisar: Seksan bin altı yüz altmış (80.660)²¹⁰

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Saruhan: Yetmiş bin altı yüz doksan (70.690)²¹¹

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Menteşe: Seksan bin yedi yüz seksan (80.780)²¹²

²⁰⁷ Matbu nüshada Saruhan, Aydın, Hüdavendigâr, Menteşe, Biga, Kocaili, Sultanönü, Karesi birlikte 50.200 olarak verilmiştir. Bkz. s. 15.

²⁰⁸ Matbu nüshada 66.700 olarak verilmiştir, bkz. s. 15

²⁰⁹ Matbu nüshada 60.000 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

²¹⁰ Matbu ve Apaydın nüshalarında 82.660 olarak verilmiştir. Bkz. Matbu nüsha, s. 15; Apaydın, *age*, s. 64.

²¹¹ Matbu nüshada 75.690 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

²¹² Matbu nüshada 80.870 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Hamid: Seksan bin iki yüz yetmiş üç (80.273)²¹³

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Ankara: Yetmiş iki bin kırk dört (72.044)²¹⁴

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Bolu: Yetmiş bir bin üç yüz seksan (71.380)²¹⁵

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Sultanönü: Altmış beş bin (65.000)²¹⁶

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Hüdavendigâr: Yetmiş altı bin sekiz yüz doksan (76.890)

Ze'âmet-i piyâdegân-ı Karesi: Kırk bin beş yüz (40.500)

Ze'âmet-i piyâdegân-ı (19a) Biğâ: Kırk bin (40.000)

[*Suğla (tersane eminleri hassıdır)*]²¹⁷

Der Eyalet-i Karaman

[*Konya Paşa Sancağı: 660.073, 132*]²¹⁸

Hass-ı mirlivâ-i Kayseriyye: İki yüz altı bin (206.000)²¹⁹, [50]

Hass-ı mirlivâ-i Nigde: Üç yüz altı bin (306.00)²²⁰, [75]

²¹³ Matbu nüshada 80.272 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

²¹⁴ Matbu nüshada 72.444 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

²¹⁵ Matbu nüshada 71.384 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

²¹⁶ Matbu nüshada 65.004 olarak verilmiştir, bkz. s. 15.

²¹⁷ Matbu nüsha, s. 15.

²¹⁸ Matbu nüsha, s. 16.

²¹⁹ Matbu nüshada 250.000, bkz. s. 16.

²²⁰ Matbu nüshada 350.000, bkz. s. 16.

Hass-1 mirlivâ-i Begşehir: İki yüz doksan bin (290.000), [58]

Hass-1 mirlivâ-i Aksaray: Üç yüz beş bin (305.000), [61]

Hass-1 mirlivâ-i Akşehir: Yüz doksan bin beş yüz (190.500), [48]

Hass-1 mirlivâ-i Kırşehir: İki yüz altmış yedi bin beş yüz kırk (267.540), [53]

Hass-1 mirlivâ-i hazine-i Karaman: Altmış beş bin (65.000), [13]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Karaman: Altmış beş bin (65.000), [13]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Karaman: Altmış beş bin (65.000), [13]

Der Eyalet-i Kıbrıs

[Livâ-i Lefkoşe Paşa Sancağı 600.000, 120]²²¹

Hass-1 mirlivâ-i İç-il: İki yüz yetmiş bin (270.000), [54]

Hass-1 mirlivâ-i 'Ala'iyye: İki yüz elli bin, (250.000), [50]

Hass-1 mirlivâ-i Tarsus: iki yüz kırk beş bin iki yüz altmış dört [19b] (245.264)²²², [49]

Hass-1 mirlivâ-i Sis: İki yüz altmış bin iki yüz doksan dokuz (260.299), [52]

Hass-1 defterdâr-ı hazine-i Kıbrıs: Yüz yirmi bin (120.000), [24]

²²¹ Matbu nüsha, s. 21.

²²² Matbu nüshada 246.000 olarak kaydedilmiş, s. 21.

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Kıbrıs: Seksan iki bin (82.000), [16]

Ze'âmet- defterdâr-ı timarha-i Kıbrıs: Yetmiş bin (70.000), [14]

Eyalet-i Şam-ı Şerif

[Livâ-i Dimeşk paşa sancağı, 1.000.000, 200]²²³

Hass-ı mirlivâ-i Kudüs-i Şerif: İki yüz elli iki bin dört yüz seksan dört (250.484), [50]

Hass-ı mirlivâ-i Ğazze: Beş yüz sekiz bin üç yüz otuz sekiz (508.338)²²⁴, [41]

Hass-ı mirlivâ-i Safed: Üç yüz yetmiş üç bin sekiz yüz (373.800), [74]

Hass-ı mirlivâ-i Nablus: İki yüz doksan altı bin dört yüz elli beş (296.455), [59]

Hass-ı mirlivâ-i 'Aclûn: İki yüz altmış bir bin (261.000), [52]

Hass-ı mirlivâ-i Leccun: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-ı defterdâr-ı hazine-i Şam: Yüz kırk bin üç yüz otuz (20a) beş (140.335), [28]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Şam: Yüz otuz bin (130.000), [26]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Şam: Yetmiş dört bin (74.000), [14]

²²³ Matbu nüsha, s. 24.

²²⁴ Matbu nüshada 208.328 olarak kaydedilmiş, s. 24.

Eyalet-i Trablusşam

[Livâ-i Trablus paşa sancağı 800.000, 160]²²⁵

Hass-ı mirlivâ-i Humus: İki yüz yirmi iki yüz doksan dokuz (220.299), [44]

Hass-ı mirlivâ-i Cebele: İki yüz on dört yüz seksan (214.180), [42]

Hass-ı mirlivâ-i Selimiyye: İki yüz otuz bin (230.000)²²⁶, [43]

Hass-ı mirlivâ-i Hama: Üç yüz doksan dört bin otuz altı (394.036), [78]

Hass-ı²²⁷ defterdâr-ı hazine-i Trablusşam: Yüz on üç bin (113.000), [22]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Trablusşam: Altmış dört bin sekiz yüz yirmi (64.820), [12]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Trablusşam: Altmış bir bin (61.000), [12]

Eyalet-i Haleb

[Livâ-i Haleb paşa sancağı 817.772, 163]²²⁸

Hass-ı mirlivâ-i Adana: (20b) On kere yüz bin ve doksan beş (1.000.095)²²⁹, [200]

²²⁵ Matbu nüsha, s. 25.

²²⁶ Matbu nüshada 219.000 olarak kaydedilmiş, s. 25.

²²⁷ Mirlivâ yazılıp silinmiş

²²⁸ Matbu nüsha, s. 26.

²²⁹ Matbu nüshada 1.000.995 olarak kaydedilmiş, s. 26.

Hass-1 mirlivâ-i Birecik: İki yüz doksan beş bin iki yüz yirmi sekiz (295.238), [59]

Hass-1 mirlivâ-i Ekrad-ı Kilis: Beş yüz yirmi iki bin sekiz yüz altmış yedi (522.867), [104]

Hass-1 mirlivâ-i Ma'arra: İki yüz otuz bin akçe (230.000), [46]

Hass-1 mirlivâ-i 'Uzeyr: İki yüz seksan bin (280.000), [56]

Hass-1 mirlivâ-i Balis: İki yüz yirmi akçe (220)²³⁰, [44]

Hass-1 defterdâr-ı hazine-i Haleb: Yüz yirmi yedi bin sekiz yüz yirmi altı (127.826)²³¹, [25]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Haleb: Yüz bin dokuz yüz otuz dokuz akçe, (100.939), [20]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Haleb: Seksan bir bin yüz kırk altı (81.146), [16]

Der Eyalet-i Zu'lkadiriye

[*Livâ-i Mar'aş paşa sancağı*, 628.450, 125]²³²

Hass-1 mirlivâ-i Malatya: Yüz bin (100.000)²³³, [100]

Hass-1 mirlivâ-i 'Ayntab: (21a) İki yüz kırk beş bin yüz otuz (245.130), [49]

Hass-1 mirlivâ-i Kars: İki yüz beş üç yüz (205.300), [41]

²³⁰ İki yüz yirmi bin olmalı, eksik yazılmış olabilir. Zira matbu nüshada da 220.000 olarak kaydedilmiştir, s. 26.

²³¹ Matbu nüshada 127.126 olarak kaydedilmiş, s. 27.

²³² Matbu nüsha, s. 22.

²³³ Matbu nüshada 500.000 olarak kaydedilmiş, s. 22. Apaydın tarafından incelenen yazma nüshada da 100.000 olarak kaydedilmiştir, bkz. *Age*, s. 66.

Hass-1 mirlivâ-i Samsâd: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-1 kethüdâ-i defter-i Zu'lkadiriyye: Altmış bin iki yüz kırk altı (60.246), [12]

Der Eyalet-i Rum²³⁴

[*Livâ-i Sivas paşa sancağı*, 900.000, 180]²³⁵

Hass-1 mirlivâ-i Amasiyye: Üç yüz bin (300.000), [60]

Hass-1 mirlivâ-i Çorum: Üç yüz elli beş bin üç yüz (355.300), [70]

Hass-1 mirlivâ-i Bozok: Üç yüz bin iki yüz yetmiş beş (300.375), [60]

Hass-1 mirlivâ-i Divriği: İki yüz elli bin üç yüz altmış iki (250.362), [50]

Hass-1 mirlivâ-i Canik: İki yüz bin yedi yüz yirmi dört (200.724)²³⁶, [40]

Hass-1 mirlivâ-i 'Arabgir: İki yüz on bin (210.000), [42]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Rum: Seksan bin iki yüz (880.200), [16]

Ze'âmet-i defterdâr-ı (21b) timarha-i Rum: Altmış iki bin beş yüz elli sekiz (62.558), [12]

²³⁴ Bu eyalete yazma nüshanın ikinci faslında yer verilmezken üçüncü faslında kaydedilmiştir. Ancak matbu nüshada yer almaktadır, bkz. Yazma nüsha, s. 21a; Matbu nüsha, s. 22.

²³⁵ Matbu nüsha, s. 22.

²³⁶ Matbu nüshada 200.725 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 23.

Der Eyalet-i Erzurum

[*Livâ-i Erzurum paşa sancağı, 1.214.600, 242*]²³⁷

Hass-ı mirlivâ-i Karahisar-ı Şarki: Üç yüz otuz bin (330.000)

Hass-ı mirlivâ-i Kiğı: Üç yüz bin (300.000)

Hass-ı mirlivâ-i Pasin: İki yüz yetmiş bin dört yüz (270.400)

Hass-ı mirlivâ-i İspir: Üç yüz bin (300.000)

Hass-ı mirlivâ-i hınıs: İki yüz seksan bin dört yüz kırk (280.440)

Hass-ı mirlivâ-i Malazgird: Yüz bin (100.000)

Hass-ı mirlivâ-i Tekman: Yüz altmış dört bin dokuz yüz yirmi dokuz (164.900)

Hass-ı mirlivâ-i Kızakcan²³⁸: İki yüz bin yedi yüz iki (200.702)

Hass-ı mirlivâ-i Tortum: İki yüz doksan yedi bin (297.000)

Hass-ı mirlivâ-i Micingird: İki yüz kırk bin (240.000)

Hass-ı mirlivâ-i (22a) Marvan: İki yüz üç bin (203.000)

Hass-ı defterdâr-ı hazine-i Erzurum: Yüz kırk iki bin dokuz yüz seksan beş (142.985)

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Erzurum: Yüz elli bir bin (151.000)

²³⁷ Matbu nüsha, s. 23.

²³⁸ Kızakhan-Kuzucan, Pülümür...

Ze'âmet-i defter-i timarha-i Erzurum: Altmış bin iki yüz
(60.200)

Der Eyalet-i Kars

[*Livâ-i Kars ma'a Pasin paşa sancağı* 820.770, 164]²³⁹

Hass-ı mirlivâ-i Ardahan-ı Küçük: Üç yüz doksan beş
bin yedi yüz (395.700)

Hass-ı mirlivâ-i Hucuvan: Yüz elli üç bin beş yüz
(153.500)

Hass-ı mirlivâ-i Zaruşan: İki yüz kırk bin (240.000)

Hass-ı mirlivâ-i Geçvan: İki yüz bin (200.000)

Hass-ı mirlivâ-i Kağızman [*ma'a Şuregil: üç yüz bin*]²⁴⁰
(300.000)

Der Eyalet-i Çıldır

[*Livâ-i Çıldır paşa sancağı* 925.000, 180]²⁴¹

Hass-ı mirlivâ-i Oltu: İki yüz bin on yedi (200.017), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Pertekrek: Ber vech-i yurdruk ve ocak-
lık: dört yüz altmış (22b) iki bin yedi yüz doksan (462.790)²⁴²,
[92]

Hass-ı mirlivâ-i Ardanuc: İki yüz seksan bin (280.000),
[56]

Hass-ı mirlivâ-i Ardahan-ı Büzürüg: Üç yüz bin
(300.000), [60]

²³⁹ Matbu nüsha, s. 27.

²⁴⁰ Apaydın, *age*, s. 67.

²⁴¹ Matbu nüsha, s. 28.

²⁴² Matbu nüshada 462.190 olarak kaydedilmiş, s. 27.

Hass-ı mirlivâ-i Şavşad: Ber vech-i ocaklık: Altı yüz elli altı bin sekiz (656.008), [131]

Hass-ı mirlivâ-i Livâne: Ber vech-i ocaklık: Altmış beş bin (65.000), [13]

Hass-ı mirlivâ-i Hertevisi: İki yüz bin beş yüz (200.500), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Hacerek²⁴³: Üç yüz altmış beş bin (365.000), [73]

Hass-ı mirlivâ-i Machil: İki yüz üç bin iki yüz yirmi dokuz (203.229), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Acare: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Penek: İki yüz bin (200.000), [40]

[Livâ-i Poshov: 206.500, 41]²⁴⁴

Der eyalet-i Trabzon

[Livâ-i Trabzon 734.859, 146]

Livâ-i Batum ma'a Gönye,]²⁴⁵

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Batum: Üç yüz bin (300.000), [60]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Batum: Kırk bin iki yüz doksan (23a) dokuz (40.299), [08]

²⁴³ Çeçerek olarak da bilinir. Bugün Gürcistan'da bulunan bir köy.

²⁴⁴ Yazma nüshada ikinci fasılda bu livânın ismi verilse de üçüncü fasılda bahsedilmemiştir. Ancak matbu nüshada ayrıntılar mevcuttur. Bkz. Matbu nüsha, s. 28.

²⁴⁵ Batum ve Gönye'nin gelir ve kılıç sayıları matbu nüshada da verilmeyip (...) olarak gösterilmiştir, bkz. Matbu nüsha, s. 59.

Der Eyalet-i Diyarbekir

[Livâ-i Amid paşa sancağı, 1.200.660, 240]²⁴⁶

Hass-ı mirlivâ-i Harput: İki yüz on dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz (219.999)²⁴⁷, [43]

Hass-ı mirlivâ-i Erğani: İki yüz bin beş yüz on beş (200.515), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Siverek: İki yüz üç bin iki yüz kırk üç (203.243), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Atak: ber vech-i ocaklık dört yüz kırk yedi bin üç yüz seksan (447.380)²⁴⁸, [89]

Hass-ı mirlivâ-i Nusaybin: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Tercil: ber vech-i ocaklık dört yüz kırk beş bin iki yüz (445.200), [89]

Hass-ı mirlivâ-i Çermik: İki yüz doksan dört bin (294.000), [58]

Hass-ı mirlivâ-i Hısn-ı Keyf: İki yüz üç bin dokuz yüz elli beş (203.955)²⁴⁹, [40]

Hass-ı mirlivâ-i Egil: ber vech-i ocaklık doksan altı bin yedi yüz elli (96.750), [19]

Hass-ı mirlivâ-i (23b) Çapakçur: Üç yüz yetmiş bin (370.000), [74]

²⁴⁶ Matbu nüsha, s. 30.

²⁴⁷ Matbu nüshada 219.990 olarak kaydedilmiştir, bkz. s. 30.

²⁴⁸ Matbu eserde 447.300 olarak kaydedilmiştir, s. 31.

²⁴⁹ Matbu eserde 203.900 olarak kaydedilmiştir, s. 31.

Hass-1 mirlivâ-i Çemişgezek: Üç yüz otuz dört bin iki yüz yirmi üç (334.223), [66]

Hass-1 mirlivâ-i Sağman: Üç yüz altmış dokuz bin elli yedi (369.057), [73]

Hass-1 mirlivâ-i Si'ird: İki yüz yirmi üç bin yedi yüz yetmiş iki (223.772), [44]

Hass-1 mirlivâ-i Akçekal'a: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-1 mirlivâ-i Mihrani: Yüz doksan bir bin beş yüz on yedi (191.517)²⁵⁰, [38]

Hass-1 mirlivâ-i Busya ve Purnaz ?: Yüz bin (100.000)²⁵¹

Hass-1 mirlivâ-i Kulb: ber vech-i yurdluk: Yüz altmış altı bin altı yüz altmış sekiz (166.668), [33]

Hass-1 mirlivâ-i Hançuk: Dört yüz yirmi yedi bin dokuz yüz doksan dokuz (427.999)²⁵²

Hass-1 mirlivâ-i Pertek: Üç yüz sekiz bin (308.000)²⁵³, [76]

Hass-1 mirlivâ-i Genc: ber tarik-i mülkiyet (24a) iki yüz yetmiş sekiz bin üç yüz kırk yedi (278.347), [55]

Ze'âmet-i kethüdâ-i Diyarbekir: Yüz bin dokuz yüz yirmi dört (100.924), [20]

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha: Yüz bin (100.000)²⁵⁴, [40]

²⁵⁰ Matbu nüshada 194.517 olarak kaydedilmiş, s. 31.

²⁵¹ Bu sancaklar matbu nüshada yoktur.

²⁵² Bu sancak matbu nüshada yoktur.

²⁵³ Matbu nüshada 380.000 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 31.

²⁵⁴ Matbu nüshada 80.000 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 31

Hass-ı defterdâr-ı hazine-i Diyarbekir: Yüz kırk bir bin üç yüz doksan beş (141.395)²⁵⁵, [28]

[*Livâ-i Meyyafarikin hass-ı mirlivâ*, 200.000, 40]²⁵⁶

[*Livâ-i Sincar ve Habur*, 127.999, 20]²⁵⁷

[*Hükümet-i Cezire*, 467.347, 55]²⁵⁸

[*Hükümet-i Palu*, 100.000, 20]²⁵⁹

[*Hükümet-i Hazo*, 427.900, 85]²⁶⁰

Der Eyalet-i Rakka

[*Livâ-i Ruha ya Urfa paşa sancağı*, 680.051, 136]²⁶¹

Hass-ı mirlivâ-i Cemase: İki yüz elli beş bin yüz yirmi iki (255.122), [51]

Hass-ı mirlivâ-i Deyr-rahbe: İki yüz seksan bin (280.000), [56]

Hass-ı mirlivâ-i Habur: Yüz bin (100.000), [20]

Hass-ı mirlivâ-i Ben-i rebî'a: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Suruc: İki yüz bin (200.000)²⁶², [20]

Hass-ı mirlivâ-i 'Ane: İki yüz seksan iki bin iki yüz on beş (282.215), [56]

²⁵⁵ Matbu nüshada 140.400 olarak kaydedilmiş, bkz. s. 31

²⁵⁶ Matbu nüsha, s. 30.

²⁵⁷ Matbu nüsha, s. 30.

²⁵⁸ Matbu nüsha, s. 31.

²⁵⁹ Matbu nüsha, s. 31.

²⁶⁰ Matbu nüsha, s. 31.

²⁶¹ Matbu nüsha, s. 32.

²⁶² Matbu nüshada 100.000 olarak verilmiş, s. 32.

Der Eyalet-i Bağdad behişt-âbâd-ı ammerehullah

[*Livâ-i Bağdad, salyane-i mir-i miran, 1.400.000, 280*]²⁶³

Hass-ı mirlivâ-i Zeng-abâd: (24b) İki yüz yetmiş bin (270.000), [54]

Hass-ı mirlivâ-i Hille: Ber vech-i eyalet dokuz yüz elli bir bin altı yüz altmış altı (951.666)

Hass-ı mirlivâ-i Cevazir: İki yüz yirmi bin (220.000), [44]

Hass-ı mirlivâ-i Rımahiyye: Dört yüz kırk beş bin (445.000), [89]

Hass-ı mirlivâ-i Cengûle: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Karadağ: Ber vech-i hükümet, sekiz yüz dört bin iki yüz seksan yedi (800.108), [160]

Hass-ı mirlivâ-i Derteng: Ber vech-i tahmin üç yüz yirmi bin (320.000)

Hass-ı mirlivâ-i Semvât: İki yüz elli beş bin (255.000)

Hass-ı mirlivâ-i Dirne: Dört yüz altı bin dokuz yüz otuz (406.930)²⁶⁴

Hass-ı mirlivâ-i Dehbâlâ: İki yüz altmış bin (260.000)

Hass-ı mirlivâ-i Vâsıt: İki yüz yirmi bin (220.000)

Hass-ı mirlivâ-i Tikrit²⁶⁵: İki yüz otuz dokuz bin (25a) iki yüz altmış (239.260)

Hass-ı mirlivâ-i Kapur: İki yüz bin (200.000)

²⁶³ Matbu nüsha, s. 32.

²⁶⁴ Matbu nüshada 406.331 olarak verilmiş, s. 37.

²⁶⁵ Matbu nüshada "Gerend" olarak verilmiş, s. 37.

Hass-ı mirlivâ-i Karabete: İki yüz bin (200.000)

Hass-ı mirlivâ-i Gilân: İki yüz bin (200.000)

Hass-ı mirlivâ-i el-Sağ: İki yüz bin (200.000)

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Bağdad: Yüz bin (100.000)

Ze'âmet-i defterdâr-ı timarha-i Bağdad: Seksan bin (80.000)

Hass-ı defterdâr-ı hazine-i Bağdad: Yüz elli bin (150.000)²⁶⁶

Der Eyalet-i Musul

[Livâ-i Musul paşa sancağı, 681.000, 138]²⁶⁷

Hass-ı mirlivâ-i Bacvanlu: İki yüz on beş bin (215.000), [43]

Hass-ı mirlivâ-i Tikrit: İki yüz on yedi bin iki yüz seksan dört (217.284), [43]

Hass-ı mirlivâ-i Hevrun: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-ı mirlivâ-i Bane: İki yüz bin (200.000), [40]

Eyalet-i Van

[Livâ-i Van paşa sancağı, 1.132.209, 226]²⁶⁸

Hass-ı mirlivâ-i 'Adilceviz: Dört yüz elli bin üç yüz kırk altı (450.346), [90]

Hass-ı mirlivâ-i Erciş: Üç yüz bin (300.000), [60]

²⁶⁶ Matbu nüshada 110.000 olarak verilmiş, s. 37.

²⁶⁷ Matbu nüsha, s. 32.

²⁶⁸ Matbu nüsha, s. 33.

Hass-1 (25b) mirlivâ-i Muş: İki yüz on bin (210.000), [42]

Hass-1 mirlivâ-i Bargiri: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-1 mirlivâ-i Karkar²⁶⁹ ber vech-i tahmin üç yüz bin (300.000), [60]

Hass-1 mirlivâ-i Kesani: Yüz yetmiş iki bin iki yüz on beş (172.000)²⁷⁰, [32]

Hass-1 mirlivâ-i Espayerd: İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-1 mirlivâ-i Ağakis: İki yüz elli bin (250.000), [50]

Hass-1 mirlivâ-i Ekrad: İki yüz doksan bin (290.000)

Hass-1 mirlivâ-i Vaypiktur: İki yüz yetmiş bin (270.000), [54]

Hass-1 mirlivâ-i Kal'a-i Bayezid²⁷¹: İki yüz seksan bin dört yüz kırk (280.440), [56]

Hass-1 mirlivâ-i Berdi': İki yüz bin (200.000), [40]

Hass-1 mirlivâ-i Ovacık?: Üç yüz seksan beş bin (385.000), [77]

Ze'âmet-i kethüdâ-i defter-i Van: Altmış bin dokuz yüz doksan (60.990), [12]

Ze'âmet-i defterdâr timarha-i Van: Elli üç (26a) bin sekiz yüz yetmiş beş akçe olur (53.875), [10]

²⁶⁹ Matbu nüshada Müküs ile birlikte verilmiş bu rakam, s. 33.

²⁷⁰ Matbu nüshada 162.215 olarak verilmiş, s. 33.

²⁷¹ Matbu nüshada Eleşkird ile birlikte verilmiş bu rakam, s. 33.

[Eyalet-i Şehr-i Zor

*Livâ-i Sürücek, hass-ı mir-i mîrân, 1.100.000*²⁷²

Dördüncü Fasıll

Her beglerbeglik kaç kılıçdır ve cümle 'askerleri ne mikdar olur ve her sancakda nedenlü timar ve ze'âmet vardır onları tafsil eder

Der Eyalet-i Rum-ili

Cümle sancaklarda olan ze'âmet ve timar dokuz bin iki yüz yetmiş dört kılıçdır. Dokuz yüz on dördü ze'âmet mâ'adâsı tezkirelü ve tezkiresiz timardır. Zu'emâya beş binde bir cebelü ve erbâb-ı timara üç binde bir cebelü olur. Timarı on bin [*den ziyade*]²⁷³ olanlar ve an begden ze'âmete varınca timara mutasarrıf olanlar üç cebelü virür. Bu minvâl üzere cümle Rum-ili eyaletinde olan zu'emâ ve erbâb-ı timarın (26b) kanûnları üzere cebelüleri yirmi bin iki yüz nefer olur mir-i mîrân ve sancak begleri ve defter kethüdâsı ve timar defterdârı ki beş binde bir cebelü virür. Onlar dahi iki bin beş yüz nefer olur.²⁷⁴ Bu takdirce Rum-ili 'askeri kanûn üzere cebelüleri ile otuz üç bin mikdarı 'asker olur. [*Hâsılları*

²⁷² Yazma nüshanın üçüncü faslında bu eyalete yer verilmemiş, matbu nüshada ise ikinci ve üçüncü fasıllar birlikte verildiği için livâ isimleri yazılmış ancak sadece hass-ı mir-i miranın miktarı kaydedilmiştir. Bkz. Matbu nüsha, s. 34.

²⁷³ Matbu nüsha, s. 39; Apaydın, *age*, s. 70

²⁷⁴ Matbu nüshada "bin beşyüz nefer olur" olarak kaydedilmiş, s. 40.

*beş yüz altmış sekiz yük elli yedi bin akçedir*²⁷⁵ ve her sancağın ze'âmet-i ve timarı ne mikdar ise zikr olunur.²⁷⁶

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Köstendil	48	1.017
Üsküb	20	344
Paşa [<i>sancağı</i>]	337 ²⁷⁷	1.788
Tırhala	36	529 ²⁷⁸
Yanya (27a)	62	345
Ohri	60	342
Mora	100	342 ²⁷⁹
Silistre	75 ²⁸⁰	422
Çirmen	25 ²⁸¹	130
Delvine	24	165
Selanik	36 ²⁸²	262
Avlonya	68 ²⁸³	479
İskenderiye	49	205
Nigbolu	60	344
Vize	20	79
İlbasan	18	138

²⁷⁵ Matbu nüsha, s. 40.

²⁷⁶ Matbu nüshada şöyle bir dipnot verilmiştir: [Sonradan teşkil olunan Uzi Eyaleti'nde ze'âmet 188 timar 1.188 ve has-ı mir-i mîrân 988.000 akçedir defterdârı yokdur], s. 40.

²⁷⁷ Matbu nüshada "237" olarak kaydedilmiş, s. 40.

²⁷⁸ Matbu nüshada "439" olarak kaydedilmiş, s. 40.

²⁷⁹ Matbu nüshada "600" olarak kaydedilmiş, s. 40.

²⁸⁰ Matbu nüshada "10" olarak kaydedilmiş, s. 41.

²⁸¹ Matbu nüshada "20" olarak kaydedilmiş, s. 41.

²⁸² Matbu nüshada "35" olarak kaydedilmiş, s. 41.

²⁸³ Matbu nüshada "38" olarak kaydedilmiş, s. 41.

Kırkkilisa (27b)	1 ²⁸⁴	18
Dukakin	10	53
Alacahisar	27	509
Prizrin	17	225
Vidin	12	195
Vulçitrın	10	317 ²⁸⁵
Hali ²⁸⁶		
Toplam²⁸⁷	1.115²⁸⁸	8.248²⁸⁹

Yörükân

Cümle Rum ili yörükânları bin iki yüz doksân dört ocaktır

<i>Yörükân²⁹⁰</i>	<i>Ocak</i>
<i>Vize</i>	...
<i>Yanbolu</i>	...
<i>Tekfur Dağı</i>	323
<i>Okçebolu</i>	88
<i>Selanik</i>	401
<i>Kocacık</i>	168

²⁸⁴ Matbu nüshada "11" olarak kaydedilmiş, s. 41.

²⁸⁵ Matbu nüshada "302" olarak kaydedilmiş, s. 41.

²⁸⁶ Bu livânın rakamları yazma nüshada verilmezken, diğer nühalarda ismine de rastlanmamaktadır.

²⁸⁷ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

²⁸⁸ Matbu nüshada toplam olarak "914" verilmiştir, s. 41.

²⁸⁹ Matbu nüshada toplam olarak "8.360" verilmiştir. Ayrıca Ze'âmet ve timar sayılarında birlikte toplanmış ve "9.274" rakamı bulunmuştur, s. 41.

²⁹⁰ Bu tablo yazma nüshada verilmemiş, sadece Rum ili yörükânlarının 1.294 ocak olduğu yazılmıştır. Matbu nüshada ise tablodaki şekilde ayrıntılandırılmıştır. Bkz. Matbu nüsha, s. 42.

<i>Na'ldöken</i>	314
<i>Yörükan ocakları cem'an</i>	1294

Müselleman Rum-ili

Müselleman	Ocak
Kızılca	300
Çirmen	351
Çingane	198
Vize	170
Cem'an ocakha	1.019²⁹¹

Defter-i padişahide yörük ve müselleman (28a) kayd olanların otuz neferi bir ocak [*ki*] beş neferi be-nevbet eşkinci yirmi beş neferi yamak olub sefer-i hümâyün ve hizmet-i padişahi vaki' oldukda növbetlü eşkinci yamaklarından 'avâriz-ı divâniye mukabelesinde ellişer akçe harçlık alub sefer ederler sefer olmadığı zaman nesne almazlar be-nevbet sefer eşen eşkincileri sefer eşdikleri sene 'adet-i ağnam virmezler bu ta'ife şöyle ki seferde sipahi dahi olursa yine yörüklerden halas olmazlar. Müsellemlere birer çiftlik mikdarı yer verilmiştir. Çiftlikden hâsıl olan kendü terikesinin 'öşrü resmi timar kayd olunmuştur. Nevbetlüsi ol timarın mahsulün alıb sefere gider ve sefer-i (28b) hümâyunda bunların hizmetleri tob çeküb ve yol tathîr²⁹² edüb 'askere zahire götürmekdir ve bu makûle hizmetlerde istihdam olunurlar bu zikr olunan hizmetler bunlar yediyle görölüb zu'emâ ve

²⁹¹ Bu rakam matbu nüshada verilmemiş ancak matbu nüshada "*cem'an müselleman ocaklar*" ifadesiyle kaydedilmiştir. Yazma nüshadaki rakamlar toplandığında da bu rakam elde edilmektedir. Bkz. Matbu nüsha, s. 42

²⁹² **Tathîr:** Temizleme, temizlik.

erbâb-ı timara ancak cenk ve kıtal²⁹³ [*hıdîmeti*]²⁹⁴ teklif olunur.

Der Eyalet-i Anadolu

Yedi bin üç yüz on bir kılıcdır yüz doksan beş ze'âmet mâ'adâsı [*tezkireli ve*]²⁹⁵ tezkiresiz timardır dokuz bin yedi yüz nefer cebelüleri olub ümerâ ve zu'emâ erbâb-ı timar kanûn üzere cebelüleri on yedi bin mikdarı 'asker olur bu zıkr olunan 'asker ta'ifesinin senevi hâsılları üç yüz yetmiş üç kere yüz bin ve on bin yedi yüz [*otuz*]²⁹⁶ akçe olur ve her sancağın (29a) ze'âmet ve timarı ne mikdar olursa 'alel tafsil-i beyân olunur

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Kütahiyye	39	948 ²⁹⁷
Aydın	19	572 ²⁹⁸
Ankara	10	257
Bolu ²⁹⁹	14	551
Menteşe ³⁰⁰	52 ³⁰¹	381 ³⁰²
Saruhan	41	674
Karahisar-ı Sahib	15	615

²⁹³ **Kıtal:** Savaş, öldürme.

²⁹⁴ Matbu nüsha, s. 43

²⁹⁵ Matbu nüsha, s. 43.

²⁹⁶ Matbu nüsha, s. 44.

²⁹⁷ Matbu nüshada "975" olarak kaydedilmiş, s. 44.

²⁹⁸ Matbu nüshada "672" olarak kaydedilmiş, s. 44.

²⁹⁹ Matbu nüshada bu livâya şöyle bir dipnot verilmiştir: "*Gah bir gemi ile der-yaya eşer*", bkz. s. 44.

³⁰⁰ Matbu nüshada bu livâya şöyle bir dipnot verilmiştir: "*Gah bir gemi ile der-yaya eşer*", bkz. s. 44.

³⁰¹ Matbu nüshada "02" olarak kaydedilmiş, s. 44.

³⁰² Matbu nüshada "281" olarak kaydedilmiş, s. 44.

Hüdavendigâr	42 ³⁰³	1.005
Kastamonu	24	570
Teke ³⁰⁴	7	257
(29b) Hamid	9	585
Karesi	7	240
Kanğırı	7	392 ³⁰⁵
Sultanönü	7	142 ³⁰⁶
Toplam³⁰⁷	293³⁰⁸	7.189³⁰⁹

Anadoluda piyade ve müsellemler taifesi var idi ki cümle sefere [*eşer*]³¹⁰ növbetlüsü altı bin dokuz yüz nefer olup yamakları ile [*yirmi*]³¹¹ altı bin beş yüz nefer idi zikrolunan piyade ve müsellemler taifesinin begleri növbetlüsün sefere ihraç idüb top çekilmek ve yol ayırtılmak³¹² ve zahire götürmekte hizmet iderlerdi. Rum-ilinde olduğu üzere bunların dahi müsellemler ocağının çiftliği olup çiftliklerinde hâsıl olan terekenin (30a) ‘öşür ve resmin olup ol ocakda növbetlü olan yaya ve müsellemler [*alub*]³¹³ sefer hizmetini eda iderlerdi. Şimdiki halde yaya ve müsellemler taifesi ref’ olunub cümlesi

³⁰³ Matbu nüshada “32” olarak kaydedilmiş, s. 44.

³⁰⁴ Matbu nüshada bu livâya şöyle bir dipnot verilmiştir: “*Gah bir gemi ile der-yaya eşer*”, bkz. s. 44.

³⁰⁵ Matbu nüshada “292” olarak kaydedilmiş, s. 44.

³⁰⁶ Matbu nüshada “242” olarak kaydedilmiş, s. 44.

³⁰⁷ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³⁰⁸ Matbu nüshada bu toplam “195” olarak verilmiştir, s. 45.

³⁰⁹ Matbu nüshada bu toplam “7.166” olarak verilmiştir, s. 45.

³¹⁰ Matbu nüsha, s. 45.

³¹¹ Matbu nüsha, s. 45.

³¹² Bu kelime matbu nüshada “ayırtılmağa” (bkz. s. 45); Apaydın’ın incelediği nüshada “ayırdılmak” (bkz, s. 72), olarak kaydedilmiştir.

³¹³ Matbu nüsha, s. 45; Apaydın, *age*, s. 72.

re'aya kayd olunmuşdur ve çiftlikleri ze'âmet ve timar bağlanub ve hala zu'emâ ve erbâb-ı timarı kapudan paşa ile derya seferine memurlardır ve bunlardan mâ'adâ bin iki yüz seksan nefer canbazan ve 'azaban ta'ifesi dahi vardır. Onlar dahi on neferde bir neferi növbet seferi hizmetin eda edüb yüz yirmi sekiz nefer sefere eşerlerdi hala onlar dahi mensuh olub çiftlikleri timara verilmişdir her sancakda nedenlü çiftlik mensuh olub ze'âmet ve timar kayd [30b] olunmuşdur zikrolunur.

Mensuhât

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Hüdavendigâr	42	44
Aydın	35	9
Biğâ	8 ³¹⁴	12 ³¹⁵
Kütahiyye	78	87
Kastamonu	66 ³¹⁶	9
Saruhan	28	19
Karesi	6	4
Koca-ili	14 ³¹⁷	4 ³¹⁸
Bolu	37 ³¹⁹	30 ³²⁰
Ankara	37	38
(31a) Suğla	26	9

³¹⁴ Matbu nüshada "35" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³¹⁵ Matbu nüshada "13" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³¹⁶ Matbu nüshada "26" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³¹⁷ Matbu nüshada "35" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³¹⁸ Matbu nüshada "9" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³¹⁹ Matbu nüshada "36" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³²⁰ Matbu nüshada "34" olarak kaydedilmiş, s. 46.

Karahisar-ı Sahib	21 ³²¹	28 ³²²
Teke	_323	37 ³²⁴
Livâ-i [<i>'alaiyye</i>] ³²⁵	7	7
Sultanönü	16	6
Menteşe	19	_326
Hamid	52 ³²⁷	820 ³²⁸
<i>Kanğırı</i> ³²⁹	13	3
Toplam ³³⁰	505 ³³¹	1.166 ³³²

Der Eyalet-i Cezâyir [Bahr-ı Sefid]³³³

Eyalet-i mezbure bin altı yüz on sekiz kılıçdır. Yüz yirmi altısı ze'âmet mâ'adâsı [*bin dört yüz doksan ikisi*]³³⁴ tezkirelü ve tezkiresiz timardır. Kanûn üzere cebelüleriyle dört bin beş yüz mikdarı asker olur (31b) sefere eşen askerlerin

³²¹ Matbu nüshada "31" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³²² Matbu nüshada "38" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³²³ Matbu nüshada "37" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³²⁴ Matbu nüshada "35" olarak kaydedilmiş, s. 44.

³²⁵ Kendi nüshamızda sadece livâ-i denilmiş ancak diğer nüshalarda bu livânın '*alaiyye* olduğu belirtiliyor. Apaydın, *age*, s. 73.

³²⁶ Yazma eserde bu kısım boş bırakılmış ancak matbu nüshada "19" olarak kaydedmiştir, s. 46.

³²⁷ Matbu nüshada "56" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³²⁸ Matbu nüshada "82" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³²⁹ Kanğırı Anadolu Eyaleti'nde bir livâ olmasına rağmen matbu nüshada Rume-ili içerisinde de verilmiştir. Yazma nüshada böyle bir durum söz konusu değildir. Bkz. Matbu nüsha, s. 46.

³³⁰ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³³¹ Matbu nüshada "465" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³³² Matbu nüshada "574" olarak kaydedilmiş, s. 46.

³³³ Matbu nüsha, s. 49.

³³⁴ Matbu nüsha, s. 49.

senevi hasları yüz sekiz kere yüz bin akçe olur her sancakda olan ze'âmet ve timardır ki zikr olunur

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Eğriboz	12	188
Midillü	4	83
Suğla ³³⁵	32 ³³⁶	235
Geliboli	14	32 ³³⁷
Biğa	6	146
İnebahtı	13	187 ³³⁸
Koca-ili	55 ³³⁹	187
Karlı-ili	11 ³⁴⁰	119
Rodos	5	71
Mezestre (32a)	16 ³⁴¹	91
Toplam³⁴²	168³⁴³	1.339³⁴⁴

Der Eyalet-i Karaman

Bin altı yüz yirmi kılıcdır. Yüz on altısı ze'âmet mâ'adâsı tezkirelü ve tezkiresiz timardır. Ümerâ ve zu'ama ve erbâb-ı timar kanûn üzere cebelüleriyle dört bin altı yüz mikdarı 'asker olur. Sefere eşen askerlerin senevi hâsılları

³³⁵ Matbu nüshada "Sığacık" ile birlikte verilmiş, s. 49.

³³⁶ Matbu nüshada "22" olarak kaydedilmiş, s. 49.

³³⁷ Matbu nüshada "85" olarak kaydedilmiş, s. 49.

³³⁸ Matbu nüshada "287" olarak kaydedilmiş, s. 49.

³³⁹ Matbu nüshada "25" olarak kaydedilmiş, s. 49.

³⁴⁰ Matbu nüshada "10" olarak kaydedilmiş, s. 49.

³⁴¹ Matbu nüshada "15" olarak kaydedilmiş, s. 49.

³⁴² Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³⁴³ Matbu nüshada "126" olarak kaydedilmiş, s. 49.

³⁴⁴ Matbu nüshada "1.492" olarak kaydedilmiş, s. 49.

yüz beş kere yüz bin³⁴⁵ dahi yüz yetmiş beş akçe olur. Ve ze'âmet ve timarı ne vecihle olduğu beyân olunur

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Konya	18 ³⁴⁶	512 ³⁴⁷
Nigde	11 ³⁴⁸	355 ³⁴⁹
Kayseriyye	12	244 ³⁵⁰
Begşehir (32b)	12	244
Akşehir	6 ³⁵¹	122
Aksaray	4 ³⁵²	258 ³⁵³
Kırşehir	4 ³⁵⁴	430 ³⁵⁵
Toplam ³⁵⁶	67 ³⁵⁷	2.165 ³⁵⁸

Der Eyalet-i Sivas³⁵⁹

Üç bin yüz otuz kılıcdır. Yüz dokuz ze'âmet. Mâ'adâsi timar tezkirelü ve tezkiresüz timardır. Ümerâ ve Zu'ema ve

³⁴⁵ Matbu nüshada bu rakama "yüz sekiz kere yüz bin" olarak verilmiştir, bkz. s. 47.

³⁴⁶ Matbu nüshada "28" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³⁴⁷ Matbu nüshada "312" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³⁴⁸ Matbu nüshada "14" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³⁴⁹ Matbu nüshada "255" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³⁵⁰ Matbu nüshada "200" olarak kaydedilmiş, s. 48.

³⁵¹ Matbu nüshada "19" olarak kaydedilmiş, s. 48.

³⁵² Matbu nüshada "14" olarak kaydedilmiş, s. 48.

³⁵³ Matbu nüshada "228" olarak kaydedilmiş, s. 48.

³⁵⁴ Matbu nüshada "17" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³⁵⁵ Matbu nüshada "133" olarak kaydedilmiş, s. 47.

³⁵⁶ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³⁵⁷ Matbu nüshada "116" olarak kaydedilmiş, s. 48.

³⁵⁸ Matbu nüshada "1.504" olarak kaydedilmiş, s. 48.

³⁵⁹ Matbu nüshada "Eyalet-i Rum" olarak kaydedilmiştir, s. 51.

erbâb-ı timar kanûn üzere cebelüleri ile dokuz bin mikdarı 'asker olur. Bu cümlelerin hasları yüz otuz bir kere yüz bin seksan yedi bin üç yüz yirmi yedi akçe olur.

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Sivas	48 ³⁶⁰	928
Amasiyye (33a)	19	429
Çorum	16	310 ³⁶¹
Divrigi	1 ³⁶²	310 ³⁶³
'Arabgir	2	153
Bozok	15 ³⁶⁴	731
Canik	7	348 ³⁶⁵
Toplam ³⁶⁶	108 ³⁶⁷	3.209 ³⁶⁸

Der Eyalet-i Mar'aş³⁶⁹

İki bin yüz altmış dokuz kılıçdır. Yirmi dokuz ze'âmet mâ'adâsı tezkirelü ve tezkiresiz timardır. Ümerâ ve zu'ama ve erbâb-ı timarı kanûn üzere cebelüleriyle cümle beş bin beş yüz mikdarı asker olur. Ve bunların senevi hâsılları doksan dört (33b) kere yüz bin ve yirmi bin üç yüz on yedi akçe olur

³⁶⁰ Matbu nüshada "47" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁶¹ Matbu nüshada "222" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁶² Matbu nüshada "2" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁶³ Matbu nüshada "210" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁶⁴ Matbu nüshada "16" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁶⁵ Matbu nüshada "347" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁶⁶ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³⁶⁷ Matbu nüshada "109" olarak kaydedilmiş, s. 52.

³⁶⁸ Matbu nüshada "3.021" olarak kaydedilmiş, s. 52.

³⁶⁹ Matbu nüshada "Eyalet-i Zulkadiriyye" olarak verilmiştir, bkz. s. 50.

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Mar'aş	10	1.108 ³⁷⁰
'Ayntab	9	119 ³⁷¹
Kars	2	656 ³⁷²
Malatya	8	276 ³⁷³
Toplam ³⁷⁴	29	2.159 ³⁷⁵

Der Eyalet-i Haleb

Dokuz yüz üç kılıçdır. Yüz dördü ze'âmet yediyüz doksan dokuzu timardır. Kanûn üzere cebelûleri ile iki bin beş yüz miktarı 'askeri olur sancakları bunlardır. [*Hâsılları yetmiş yedi yük on üç bin yüz yirmi bir akçedir*]³⁷⁶

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Haleb	73 ³⁷⁷	295
Adana	11	191 ³⁷⁸
[34a] Kilis	17	295 ³⁷⁹
Balis	7 ³⁸⁰	86 ³⁸¹
'Uzeyr	2	90

³⁷⁰ Matbu nüshada "1.107" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁷¹ Matbu nüshada "211" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁷² Matbu nüshada "356" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁷³ Matbu nüshada "466" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁷⁴ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³⁷⁵ Matbu nüshada "2.140" olarak kaydedilmiş, s. 51.

³⁷⁶ Matbu nüsha, s. 55.

³⁷⁷ Matbu nüshada "62" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁷⁸ Matbu nüshada "190" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁷⁹ Matbu nüshada "96" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁸⁰ Matbu nüshada "6" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁸¹ Matbu nüshada "53" olarak kaydedilmiş, s. 55.

M'arre	7 ³⁸²	86 ³⁸³
Toplam ³⁸⁴	117 ³⁸⁵	1043 ³⁸⁶

Der Eyalet-i Şam-ı Şerif

Dokuz yüz doksan altı kılıcdır, yüz yirmi sekizi ze'âmetdir sekiz yüz altmış sekizi tezkirelü ve tezkiresiz timardır kanûn üzere cebelüleri ile iki bin altı yüz mikdarı 'as-ker olur [*altmış beş yük elli sekiz bin altı yüz akçedir*]³⁸⁷

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Şam	78 ³⁸⁸	337
'Aclon	4	61
Kudüs-ü Şerif	9	161
Lecun (34b)	9	39
Safed	5	123
Nablus	7	44 ³⁸⁹
Ğazze	7	108 ³⁹⁰
Toplam ³⁹¹	119 ³⁹²	873 ³⁹³

³⁸² Matbu nüshada "6" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁸³ Matbu nüshada "76" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁸⁴ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³⁸⁵ Matbu nüshada "104" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁸⁶ Matbu nüshada "799" olarak kaydedilmiş, s. 55.

³⁸⁷ Matbu nüsha, s. 53.

³⁸⁸ Matbu nüshada "87" olarak kaydedilmiş, s. 53.

³⁸⁹ Matbu nüshada "47" olarak kaydedilmiş, s. 53.

³⁹⁰ Matbu nüshada "105" olarak kaydedilmiş, s. 53.

³⁹¹ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

³⁹² Matbu nüshada "128" olarak kaydedilmiş, s. 54.

³⁹³ Matbu nüshada "868" olarak kaydedilmiş, s. 54.

Der Eyalet-i Kıbrıs

Bin altı yüz altmış yedi kılıcdır kırk ze'âmet bin altı yüz yirmi yedisi tezkirelü ve tezkiresiz timardır kanûn üzere ümerâ ve zu'emâ ve erbâb-ı timarı cebelüleri dört bin beş yüz mikdarı 'asker olur

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
'Alaiyye	1 ³⁹⁴	115
Kıbrıs ³⁹⁵	9	38 ³⁹⁶
Tarsus	13	418
Sis (35a)	2	156 ³⁹⁷
İç-il	12 ³⁹⁸	62 ³⁹⁹
Toplam ⁴⁰⁰	37 ⁴⁰¹	789 ⁴⁰²

Der Eyalet-i Trablus Şam

Altı yüz on yedi kılıcdır.⁴⁰³ Altmış üç ze'âmet beş yüz yetmiş biri tezkirelü ve tezkiresiz timardır. Umera ve zu'ema ve erbâb-ı timarı kanûn üzere cebelüleri ile bin dört yüz mikdarı 'askeri olur [*Hâsılları elli altı yük sekiz bin dört yüz akçedir*]⁴⁰⁴

³⁹⁴ Matbu nüshada "0" olarak kaydedilmiş, s. 50.

³⁹⁵ Matbu nüshada "Lefkoşe" olarak kayıt altına alınmıştır, bkz. s. 50.

³⁹⁶ Matbu nüshada "308" olarak kaydedilmiş, s. 50.

³⁹⁷ Matbu nüshada "256" olarak kaydedilmiş, s. 50.

³⁹⁸ Matbu nüshada "16" olarak kaydedilmiş, s. 50.

³⁹⁹ Matbu nüshada "630" olarak kaydedilmiş, s. 50.

⁴⁰⁰ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

⁴⁰¹ Matbu nüshada "38" olarak kaydedilmiş, s. 50.

⁴⁰² Matbu nüshada "1.627" olarak kaydedilmiş, s. 50.

⁴⁰³ Matbu nüshada bu sayı "altı yüz otuz dört" olarak kaydedilmiş, s. 54.

⁴⁰⁴ Matbu nüsha, s. 54.

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Trablus Şam	12	87
Cebele	9	91
Hama	23	171
Humus	15	169
Selimiye	4	52 ⁴⁰⁵
Toplam ⁴⁰⁶	63	570 ⁴⁰⁷

Der Eyalet-i Rakka

(35b) Altı yüz elli üç kılıcdır otuz sekizi⁴⁰⁸ ze'âmet altı yüz on altısı tezkirelü ve tezkiresiz timar-ı mir-i mîrân ve ümerâ ve zu'ema erbâb-ı timarı kanûn üzere cebelüleriyle bin dört yüz⁴⁰⁹ 'askeri olur

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Ruha	9	291 ⁴¹⁰
Birecik	15	109
Rakka	3	142 ⁴¹¹
'Ane	6	123
[<i>Cemmase</i>] ⁴¹²	4	11

⁴⁰⁵ Matbu nüshada "53" olarak kaydedilmiş, s. 54.

⁴⁰⁶ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

⁴⁰⁷ Matbu nüshada "571" olarak kaydedilmiş, s. 54.

⁴⁰⁸ Matbu nüshada "37" olarak kaydedilmiş, s. 55.

⁴⁰⁹ Bu rakam matbu nüshada 1600 olarak verilmiştir, s. 56.

⁴¹⁰ Matbu nüshada "251" olarak kaydedilmiş, s. 56.

⁴¹¹ Matbu nüshada "122" olarak kaydedilmiş, s. 56.

⁴¹² Matbu nüsha, s. 56; Apaydın, *age*, s. 76.

[Deyr-rahbe,
Ben-i Rebi'a, Su-
ruc]⁴¹³

Toplam ⁴¹⁴	37	676 ⁴¹⁵
------------------------------	----	--------------------

Der Eyalet-i Trabzon⁴¹⁶

Dört yüz elli dört kılıcdır elli altısı ze'âmet üç yüz doksan sekizi⁴¹⁷ tezkirelü ve tezkiresiz timardır beglerbegisi ile zu'ema ve erbâb-ı timarı kanûn üzere cebelüleri [bin]⁴¹⁸ yedi yüz elli 'asker olur (36a)

<i>Livâ-i</i>	<i>Ze'âmet</i>	<i>Timar</i>
<i>Trabzon</i>	43	326
<i>Batum</i>	13	172 ⁴¹⁹
Toplam	56	498

⁴¹³ Bu livâlar sadee matbu nüshada bulunmakla birlikte herhangi bir ze'âmet ve timar sayısı verilmemiştir, bkz. s. 56.

⁴¹⁴ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

⁴¹⁵ Matbu nüshada "616" olarak kaydedilmiş, s. 56.

⁴¹⁶ İncelediğimiz yazma nüshada 35b ve 36a sayfaları arasındaki bir sayfanın kayıp olduğu anlaşılmaktadır. Zira Trabzon eyaletine giriş yapıdıktan sonraki sayfada Diyarbekir Eyaleti'nin livâları sıralanmaya başlanmıştır. Ancak matbu ve Apaydın'ın incelediği nüshalarda eksik kalan kısımlar bulunabilmektedir. İlgili kısımlar bu nüshalardan aktarılmıştır. Bkz. Matbu nüsha, s. 56, 59-60; Apaydın, *age*, s. 77.

⁴¹⁷ Matbu nüshada "dört yüz doksan sekiz" olarak kaydedilmiş, s. 59.

⁴¹⁸ Matbu nüsha, s. 59.

⁴¹⁹ Apaydın bu rakamı 72 verirken, matbu nüshada 172 olarak verilmiştir.

Eyalet-i Diyarbekir

[730 kılıcdır kırk ikisi ze'âmet altı yüz seksan sekizi tezkireli ve tezkiresiz timardır. Ekrad beglerinden mâ'adâ zu'emâ ve erbâb-ı timarı kanûn üzere cebelüleriyle bin sekiz yüz mikdarı 'asker olur]⁴²⁰ [hâsılları yüz on dört yük olur sene 1043 hilalinde ekrad begleri ile 'askeri dokuz bin nefere baliğ olmuş idi]⁴²¹

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Amid	9	167
Ergani	10 ⁴²²	122 ⁴²³
Nusaybin	1	5
Çermik	- ⁴²⁴	1
Çapakçur	5	30
Kulb	3	24
Harput	7	163 ⁴²⁵
Siverek	4	163 ⁴²⁶
Tercil	3	45 ⁴²⁷
Hısnıkeyf	3	45 ⁴²⁸
Çemişgezek	2	7
Sincar ⁴²⁹ (36b)	6 ⁴³⁰	21

⁴²⁰ Apaydın, *age*, s. 77.

⁴²¹ Matbu nüshada, s. 56-57.

⁴²² Matbu nüshada "1" olarak kaydedilmiş, s. 57.

⁴²³ Matbu nüshada "123" olarak kaydedilmiş, s. 57.

⁴²⁴ Matbu nüshada "1" olarak kaydedilmiş, s. 57.

⁴²⁵ Matbu nüshada "194" olarak kaydedilmiş, s. 57.

⁴²⁶ Matbu nüshada "63" olarak kaydedilmiş, s. 57.

⁴²⁷ Matbu nüshada "26" olarak kaydedilmiş, s. 57.

⁴²⁸ Matbu nüshada "25" olarak kaydedilmiş, s. 57.

⁴²⁹ Matbu nüshada "Habur" ile birlikte verilmiş, s. 57.

⁴³⁰ Matbu nüshada "25" olarak kaydedilmiş, s. 57.

[Siverek, Mefarikin,
Akçakale, Sağman,
Mihrani, Atak, Per-
tek]⁴³¹

Toplam⁴³²

53⁴³³

793⁴³⁴

Der Eyalet-i Erzurum

Beş bin iki yüz yetmiş dokuz kılıcdır. Yüz yirmi ikisi⁴³⁵ ze'âmet beş bin yüz elli yedisi tezkirelü ve tezkiresiz timardır. Mir-i mîrân ve ümerâ ve zu'ema ve erbâb-ı timarı kanûn üzere cebelüleriyle yedi bin sekiz yüz mikdarı 'asker olur [hâsılları elli dokuz yük altı bin dokuz yüz yirmi akçedir]⁴³⁶

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Erzurum	56	2.219
Marvan	4	96
Pasin ⁴³⁷	9	654
Tortum	1 ⁴³⁸	49
Kığı	8 ⁴³⁹	229
Hınıs (37a)	2 ⁴⁴⁰	435

⁴³¹ Bu livâlar sadee matbu nüshada bulunmakla birlikte herhangi bir ze'âmet ve timar sayısı verilmemiştir, bkz. s. 57-58.

⁴³² Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanılarak eklenmiştir.

⁴³³ Matbu nüshada "42" olarak kaydedilmiş, s. 58.

⁴³⁴ Matbu nüshada "688" olarak kaydedilmiş, s. 58.

⁴³⁵ Matbu nüshada bu rakam "yüz yirmisi" olarak verilmiştir, bkz. 52.

⁴³⁶ Matbu nüsha, s. 52.

⁴³⁷ Matbu nüshada Pasin Livâsı için [Kars'a nakil olunmuştur] dipnotu verilerek sayıları verilmemiştir, bkz. s. 53.

⁴³⁸ Matbu nüshada "5" olarak kaydedilmiş, s. 53.

⁴³⁹ Matbu nüshada "7" olarak kaydedilmiş, s. 52.

⁴⁴⁰ Matbu nüshada "9" olarak kaydedilmiş, s. 52.

Malazgird	- ⁴⁴¹	282
Tekman	1	253 ⁴⁴²
Karahisar-ı Şarki	32	940 ⁴⁴³
<i>Esber/İsbir</i> ⁴⁴⁴	4	14
<i>Kızıcaan</i> ⁴⁴⁵	-	-
Toplam ⁴⁴⁶	117 ⁴⁴⁷	5.171 ⁴⁴⁸

Der Eyalet-i Çıldır

Altı yüz elli altı kılıcdır doksan yedisi ze'âmet, beş yüz elli dokuzu tezkirelü ve tezkiresiz timardır. Mir-i mîrân ve ümerâ ve zu'ema ve erbâb-ı timar kanûn üzere cebelüleriyle bin yedi yüz⁴⁴⁹ mikdarı 'askeri olur [*hâsılları doksan altı yük seksan altı bin akçedir*]⁴⁵⁰

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
<i>Çıldır</i> ⁴⁵¹	28	82
Oltu	3	123
Ardanuc	4	49
Ardahan-1 Bü- zürüg	9	86 ⁴⁵²

⁴⁴¹ Matbu nüshada "5" olarak kaydedilmiş, s. 52.

⁴⁴² Matbu nüshada "251" olarak kaydedilmiş, s. 52.

⁴⁴³ Matbu nüshada "930" olarak kaydedilmiş, s. 52.

⁴⁴⁴ Yazma nüshada bulunmamaktadır. Bkz. Matbu nüsha, s. 52

⁴⁴⁵ Yazma nüshada bulunmamaktadır. Bkz. Matbu nüsha, s. 52

⁴⁴⁶ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanarak eklenmiştir.

⁴⁴⁷ Matbu nüshada "120" olarak kaydedilmiş, s. 53.

⁴⁴⁸ Matbu nüshada "5.159" olarak kaydedilmiş, s. 53.

⁴⁴⁹ Matbu nüshada bu sayı 1.800 olarak verilmiştir, s. 58.

⁴⁵⁰ Matbu nüsha, s. 58.

⁴⁵¹ Matbu nüsha, s. 59.

⁴⁵² Matbu nüshada bu sayı "76" olarak verilmiş, s. 59.

Hacerek (37b)	2	23
Hartos	63 ⁴⁵³	35 ⁴⁵⁴
Penek	8	54 ⁴⁵⁵
Ori ⁴⁵⁶	9	10
Ahikalak	11	37
İspir	4	14
Posthu	11	18
Taşer ⁴⁵⁷	2	40 ⁴⁵⁸
Ustaca	5	7
Ahtala?	6	6
Nibek	14	89 ⁴⁵⁹ (38a)
Toplam⁴⁶⁰	179	673

Der Eyalet-i Van

Bin yüz on beş kılıcdır. Yüz doksan dokuz ze'âmet dokuz yüz on altı tezkirelü ve tezkiresiz timardır [*hâsılları iki yüz elli yük yetmiş dokuz bin akçedir*]⁴⁶¹

⁴⁵³ Matbu nüshada bu sayı "13" olarak verilmiş, s. 58.

⁴⁵⁴ Matbu nüshada bu sayı "39" olarak verilmiş, s. 58.

⁴⁵⁵ Matbu nüshada bu sayı "55" olarak verilmiştir, s. 59.

⁴⁵⁶ Matbu nüshada "Levzi" olarak yazılmış, s. 59.

⁴⁵⁷ Matbu nüshada "Tavsker" olarak yazılmış, s. 59.

⁴⁵⁸ Matbu nüshada bu sayı "4" olarak verilmiş, s. 59.

⁴⁵⁹ Matbu nüshada bu sayı "88" olarak verilmiştir, s. 59.

⁴⁶⁰ Bu toplam rakamlar yazma nüshada bulunmayıp bizim tarafımızdan hesaplanarak eklenmiştir.

⁴⁶¹ Matbu nüsha, s. 60.

Livâ-i	Ze'âmet	Timar
Van	48	147
Çobanlar	2	32
Dere el-Eker	27	79
Kaniyazi	4	25
Senuregil	32	203
Gökçe	36	161
Kurlavek?	7	61
Erciş[38b]	14	- ⁴⁶²
'Adilcevaz	29	101
Hali	-	-
<i>Muş</i> ⁴⁶³	-	-
<i>Karkar</i> ⁴⁶⁴	36	161
<i>Pargiri</i> ⁴⁶⁵	3	36
<i>Kal'a-yı Bayezid</i> ⁴⁶⁶	3	50
<i>Ekrad-ı Beni Kitor</i> ⁴⁶⁷	14	10
<i>Ovacık</i> ⁴⁶⁸	14	110
<i>Ağakıs</i> ⁴⁶⁹	4	25
TOPLAM ⁴⁷⁰	199	809 ⁴⁷¹

⁴⁶² Matbu nüshada "86" olarak kaydedilmiş, s. 60

⁴⁶³ Matbu nüsha, s. 60.

⁴⁶⁴ Matbu nüsha, s. 60.

⁴⁶⁵ Bu livâ sadece matbu nüshada var, s. 60.

⁴⁶⁶ Matbu nüsha, s. 61.

⁴⁶⁷ Matbu nüsha, s. 61.

⁴⁶⁸ Matbu nüshada Ovacık'a dipnot verilerek "Çarpanlu, Gökçe, Dere el-Eker, Gulamerik, Kaniyazi" ifadesi eklenmiştir, s. 61.

⁴⁶⁹ Matbu nüsha, s. 61.

⁴⁷⁰ Van Eyaleti ile ilgili bilgilerde matbu nüsha ile yazma nüsha arasında hem yer isimleri hem de sayılar açısından ciddi farklılıklar var. Aynı rakamlar farklı isimler ile verilmiş. Dolayısıyla toplam sayının doğruluğu şüpheli görünüyor. Burada sadece yazma eserde verilenlerin toplamına yer verip matbu eserdeki toplam miktarı ise dipnotta vermeyi doğru bulduk.

⁴⁷¹ Matbu nüshada "916" olarak verilmiştir, s. 61.

Eyalet-i Bosna⁴⁷²

Üç yüz seksan dokuz kılıcdır. Üç bin mikdarı asker olur hâsılları yüz yirmi iki yük on üç bin beş yüz seksan akçedir.

Livâ-i Bosna Saray

“ *Kilis*

“ *Hersek*

“ *İzvornik*

“ *Pojeğa*

“ *Zaçene Veçernik*

“ *Kerfe*

“ *Rahviçe*

Eyalet-i Budun⁴⁷³

İki bin yediyüz yirmi iki kılıcdır.

Eyalet-i Temeşvar⁴⁷⁴

İki bin kadar asker olur hâsılları seksan beş yük yedi bin üç yüz otuz akçedir.

Eyalet-i Kars⁴⁷⁵

Bin iki yüz altı kılıcdır senevi hâsılları doksan yük dört bin yüz on dokuz akçedir

Eyalet-i Kufe⁴⁷⁶

(Beş yüz elli dört kadar kılıç olur)

⁴⁷² Bosna Eyaleti'nin livâları matbu nüshada verilmiş ancak timar ve ze'âmet sayıları kaydedilmemiştir. Bkz. Matbu nüsha, s. 48.

⁴⁷³ Matbu nüsha, s. 48.

⁴⁷⁴ Matbu nüsha, s. 48.

⁴⁷⁵ Matbu nüsha, s. 58.

⁴⁷⁶ Matbu nüsha, s. 60.

*Eyalet-i Musul*⁴⁷⁷

(274 kılıc ve hâsılları 2.240.000 akçe olur)

Beşinci Fası

Ze'âmet ve timar [*ve ta'birâtı*]⁴⁷⁸ beyânındadır hâsıl olan mahsûlâtına mâl-ı mukâtele⁴⁷⁹ itlak olunur. A'dâ⁴⁸⁰ ile cenk etmek mukabelesinde ta'yin olunmuştır demek olur. [*Kılıç*]⁴⁸¹ ze'âmet ve icmâllü ze'âmet dirler. Küttâb ıstılâhında ikisi birdir. 'Umumen memâlikde ze'âmet yirmi bin akçedir. Mesela vilayet kâtibi defter-i icmâlde bir kimesnenin üzerine yirmi bin akçe ze'âmet kayd eylese ona icmâllü kılıç ze'âmet dirler Mahlûl oldukda yirmi binden noksan üzere âhar kimesneye virilür⁴⁸² amma bir kimesne tasarrufunda olduğu beş on (39a) bin akçe timarına hisse zamîme⁴⁸³ etmekle yirmi bin akçeye yetişdirir beratı yirmi bin akçe üzere olsa ona dahi ze'âmet dirler. Ve lakin icmâllü ze'âmet itlak olmaz. Ol makûle ze'âmet mahlûl oldukda bozulup tevzi' olunmak mümkündür. Vilayet kâtibi defter-i icmâlde bir ze'âmet yirmi binden ziyade otuz kırk elli belki yüz bin akçelik üzere bir kimesnenin üzerine kayd itmiş olsa onun dahi mecmû'ına icmâllü ze'âmet dinülir. Lakin yirmi [*bin*]⁴⁸⁴ akçesi kılıç ma'âdası hisse itlak olunur. Mahlûl olsa yirmi bin akçeliği müstakil bir kimesneye virilür. Ol mikdarı kılıç

⁴⁷⁷ Matbu nüsha, s. 60.

⁴⁷⁸ Matbu nüsha, s. 61, Apaydın, *age*, s. 80.

⁴⁷⁹ Yazma nüshada bu şekilde yazılmış olsa da aslında "mukabele" olmalıdır.

Nitekim matbu nüshada da bu kelime "mukabele" olarak yazılmıştır, s. 61.

⁴⁸⁰ **A'dâ:** Düşmanlar

⁴⁸¹ Matbu nüsha, s. 61; Apaydın, *age*, s. 80.

⁴⁸² Matbu nüshada "virülmez" olarak yazılmış, s. 62.

⁴⁸³ **Zamîme:** Ek

⁴⁸⁴ Apaydın, *age*, s. 80.

(39b) i'tibar olunub yirmi binden mâ'adâsı beşer onar yirmi-
şer bin akçe hisseler i'tibar olunur Zikrolunan hisseleri âher
kılıç ze'âmet ve timarlara ilhak olunmak kabildir Zira ta-
mam yirmi bin akçe icmâllüsü kılıç 'add olunub müstakil bir
kimesnenin üzerinde bulunacak mâ'adâsı vech-i meşruh
üzere nice kimesneler kılıç ze'âmet ve timarlarına ilhak it-
meleri muhalif [-i kanûn]⁴⁸⁵ değildir defter-i icmâlde yirmi
bin akçeden bir akçe eksik olsa ze'âmet ıtlak olmaz timar de-
nilür tezkirelüsü kılıca kalub mâ'adâsı hisse olur. Timarda kı-
lıç iki nev' üzeredir birine tezkirelü ve birine tezkiresiz deyü
ıtlak olunur (40a) tezkirelü ve tezkiresiz demekle vech-i tes-
miye budurki her beglerbegiye tahsis olunduğu mikdarı
kendü beratıyla virüb ziyadesin tezkire ile tevcih edüb.
Âsitânede berat olunduğuçün tezkirelü ve tezkiresiz deyü
ıtlak olunmuşdır lakin her beglerbeglik müsâvî olmayub
tezkirelüsü ve tezkiresizi birbirine muhalıfdir Rum-ili ve Bu-
dun ve Bosna ve Temeşvar beglerbegilerinde tezkirelü timar
altı bin akçedir. Bir akçe eksik olsa tezkiresiz olur **Mesela** vi-
layet defterinde beş bin dokuz yüz doksan dokuz akçe olsa
tezkiresiz timar denilür. Kılıcı üç bin akçe olur ve altı binden
on dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz akçeye varınca tez-
kirelü denilür kılıcı altı bin olur (40b) Anadolu beglerbegli-
ğinde tezkirelü beş bindir. Ve kılıcı iki bindir⁴⁸⁶ iki binden
dört bin dokuz yüz doksan dokuz akçeye varınca tezkiresiz
timar denilür. Beş binden bir akçe eksik olsa iki bin akçesi
kılıç kalub mâ'adâsına hisse ıtlak olunur Karaman ve Mar'aş
ve Rum beglerbegleri tezkirelü ve tezkiresiz timar üçer bin-
dir tezkiresizi üç binden bir akçe eksik olandır. Kılıcı iki bin
akçe olur. Diyarbekir ve Erzurum ve Şam ve Halep ve

⁴⁸⁵ Matbu nüsha, s. 63.

⁴⁸⁶ Matbu nüshada "üç bin" olarak kaydedilmiştir, s. 63.

Bağdad-ı behişt-abâd ve Şehr-i zor eyaletlerinden tezkirelü altı bin ve tezkiresiz bir eksik olandır kılıcı iki bin akçedir. Cezire-i Kıbrıs'da tezkirelü beş bin ve tezkiresiz bir eksik olub kılıcı iki bin olur ve Cezâyir (41a) beglerbegisi ve kapudanpaşaya tabi' olan sancaklar ki beglerbeglik oldukda kimi Rum-ili eyaletinde ve kimi Anadolu'dan ifraz olunub ta'yin olunmuşdur. Rum-ili'nden ifraz olunan Eğriboz ve İnebahti ve Mezestre ve Karlılı ve Midillü sancaklarında tezkirelü beş bindir tezkiresizi bir eksik olandır. Kılıcı üç bin olur amma Anadolu'dan ilhak olunan Koca-ili ve Biğa ve Suğla sancaklarında tezkirelü beş bindir ve kılıcı iki bindir lakin bu ta'yin olunan kılıçlardan ekal-i icmâlde taht-ı radde-i timar yazılsa gerek bin akçe dahi ekal-i müstakil kılıç i'tibar olur. Kılıcı üç [bin]⁴⁸⁷ olan eyaletlerin sipahizadesine üç bin (41b) ve iki [bin]⁴⁸⁸ olan yerlerin [sipahizadesine]⁴⁸⁹ iki bin verilür ve tezkirelü timar Rum-ilinde **Mesela** altı bin akçedir ve altı binden eksik müstahak olana virülmez. Megerki tezkirelü bozulmamağışün ziyadesiyle âsîâne-i sa'âdetde ihsan ideler amma beglerbegilerden istihkak denlü pareleyüb verilmez onun gibi tezkire gelürse berat olmaz. Rum-ilinde altı bine müstahak olanın timarı beratını beglerbegisi kendü beratıyla virmeyüb tezkire virüb tezkiresi defterhaneye gelüb dergâh-ı mu'allâda mucibince berat verilüb altı binden bir eksik timarı beglerbegisi kendü beratı ile virür. Belki tezkiresiz timarlar her beglerbegide kendü beratıyla vermek kanûn-ı kadimdir (42a) amma ibtidâ beratı beglerbegide olmayub dergâh-ı muallâdan olan olur. Sahib-i berat olduktan sonra bir eksik olunca tezkiresiz timarlar beglerbegi

⁴⁸⁷ Matbu nüsha, s. 65.

⁴⁸⁸ Matbu nüsha, s. 65.

⁴⁸⁹ Matbu nüsha, s. 65; Apaydın, *age*, s. 81.

beratıyla olur. Ve muharrir defter-i icmâlde yirmi binden eksik yazılmış olsa ol timar 'add olunur deyu zikr olmuş idi. **Mesela** bir sipahiye muharrir vilayet on dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz akçelik timar kayd etmiş olsa ol timar mahlûl oldukda zikr olunan beglerbegliklerde tezkirelülere 'ale'l infirad zikr olunmuşdur. Timar-ı mezburede tezkirelüsü altı ise altısı beş ise beşi üç ise üçü tezkirelü kılıcı alı konulub müstakil bir kimesneye virilür bakisi ze'âmetde olduğu gibi hisseler itibâr olub (42b) âher kılıçlara ilhak olunmak kabildir. Amma bu makûle parelenüb beşer altışar bin akçe dahi ziyade ile tevzi' olundukda kılıçlık ile berat etdikden sonra mâ'adâ ki hisse 'add olunur ba'dezeman kılıç dahi mahlûl olub âhere virildikde hissedir kılıcı âherdedir deyu berat alınub mâbeynde bu tarikile niçe kılıç zayı' olur imiş. **Mesela** defterde on sekiz bin akçe üzere mukayyid olan timarın ki kılıcı altı bin akçedir üç nefere virildikde on sekizde hisse çekilüb altı virilür. Birisi kılıç olub ikisi hisseye hüküm olunur Kanğı altı berat olsa on sekizden hıssa altı olmağla kılıcı mâ'adâ olan onikidedir deyu üç dahi hıssalık (43a) üzere berat olurdu. Bu fakir emanet hizmetine memur oldukda onun gibi tarafeyn olan timarlarda taraf-ı âher kılıç üzere berat itdüğün ruznamede bulmayınca⁴⁹⁰ hisselik üzere berat etmedim taraf-ı âher kılıçlık üzere berat itdirdüğü zahir olub mâ'adâ hisse olduğu ma'lum olduktan sonra berat itmişimdir ve inşallahu ta'ala sehven bu vecihle bir kılıç zayı' olmak ihtimali olmaz ve bir timarı muharrir vilayet-i defter-i icmâlde tezkiresiz kayd itmiş ola. **Mesela** Rum illerinde tezkiresiz beş bin beş bin dokuz yüz doksan dokuz akçe idüğü beyân olunmuş idi Zikr olunan timar mahlûl olsa iki kişiye verilse üç bin akçe kılıcı müstakil birine verilüb

⁴⁹⁰ Matbu nüshada "bulmayına" olarak yazılmış, s. 68.

mâ'adâ hissa (43b) deyu âherin timarına ilhak olunsa kabil olur ve tezkirelûsi üç bin olanın tezkiresizi bir eksik olan yerlerde iki bin yerine müstakil virilüb bakisi hisse virilür ve defter-i icmâle muharrir vilayet yirmi bin ve yirmi binden ziyade ile ve tezkirelû timarı dahi müte'addid karyeler ile tezkirelûden ziyade bağladuğı ze'âmet ve timarlar mahlûl oldukda kılıçları müstakil birine ziyadeleri hisse tarikiyle âhere verilmek lazım gelse ol karyelerden ziyade mikdarı bir karye ayrılıb hisse tarikiyle âhere virilmek hilâf-ı kânûndur ol kılıc ze'âmetin ve tezkirelû timarın ziyadelerini hisse virseler müte'addid karyelerine bağlanan yekunusinden tah-tına hisse (45a)⁴⁹¹ çekilüb virilmek gerekdir. Kılıc ze'âmet ve timardan hilâf-ı kânûn [*karye*]⁴⁹² ayrılmayub hisse tarikiyle tezkire virilse red olunub meğer dergâh-ı mu'alladan emr-i şerif verilüb bir karye müstakilen tevcih olunmak ferman olunsa ona bozındı? dirler hissaya [*hüküm*]⁴⁹³ olunur.

Defterde 'an ze'âmet ta'biri oldur ki hîn-i tahrirde ol timara mutasarrıf olan olan kimesnenin âher sancakda ğayr-ı timarı olsa tahrirde ol sancakda olan timarı 'an ze'âmet ola 'An ze'âmet ta'biri hissadan ibarettir. İcmal ve mufassal ve ruznamçe bedihi olmağla balada yazılması⁴⁹⁴ icmâl hîn-i tahrirde gerek hass-ı hümâyun ve havâss-ı vüzera ümerâ ve arpalıkdır ve gerek ze'âmet ve timardır. Ve bil cümle (45b) her karye kime kayd olmuş ise onu bildirir. Mufassal her karyenin re'ayası ve 'öşür ve resmi ve ebvâb-ı mahsûlâtı

⁴⁹¹ Yazma nüshanın numaralandırılmasında 44 numaranın atlandığı görülmektedir.

⁴⁹² Matbu nüsha, s. 69.

⁴⁹³ Matbu nüsha, s. 69; Apaydın, *age*, s. 82.

⁴⁹⁴ Matbu nüshada "yazıldı", s. 69; Apaydın'da "yazılmaz", bkz. *Age*, s. 83) olarak geçmekte.

yazılan defterdir ona mufassal ddirler ve ruznamçe yevmen fi yevmen virilen timarların beratları kaydıdır.

Altıncı Fasıll

Ze'âmet ve timar tevcihinde olan kanûn-u mukarreri beyân eder.

Ze'âmetki def'-i a'dâ için ta'yin olunan mukatele malı olub asker bunları tasarruf idenlerdir denilmiş idi. Ol ecelden bu ta'ifeye tablu alem sahibleri baş ve buğ olub alaybegleri [ve çeribaşları]⁴⁹⁵ çerisürücüleri tayin olunub. Ve ze'âmet ve timarı olduğı mahalde sakin ve mütevattın⁴⁹⁶ olmak kanûn vaz' olunmuşdur. Taki bir mahalde hizmet ik-tiza ederse alay (46a) begisi direnge⁴⁹⁷ çıktıkta cümlesi üzerinde cem'iyet edib lazım gelürse sancak begi ile beglerbegisine varub hizmetinde bulunalar bir timar mahlûl olsa ol sancakda bedellü ma'zûle virilür şöyleki bir sancakda timar tasaruuf idüb ğayrı sancakda sakin olsa ol sipahiye sebebi-i 'azl olur. Ve bir ma'zûl⁴⁹⁸ sipahinin müddet-i 'azlı iki yıl olmayınca ona mahlûl timar verilmez. Amma feragatden almağa men' dahi yokdur Heman müteveffadan virilmek memnu'dur. Sebebi budur ki beglerbegisi kendü adamlarına himayet edüb müteveffiyeden kendünün ma'zûl ademisine bir timar virüb eglenmeyüb ol timarı âhere fürüht edüb müteveffiyeden bir timar dahi mahlûl olsa yine ol timarın (46b) satan kimesneye timar verdiklerine binaen [bu]⁴⁹⁹ kanûnu ihtiyar eylemişlerdir ki iki seneye değın ol makûlelere timar

⁴⁹⁵ Matbu nüsha, s. 70; Apaydın, *age*, s. 84.

⁴⁹⁶ **Mütevattın:** Vatan edinmiş.

⁴⁹⁷ **Direng:** Bekleme, gecikme, dinlenmede.

⁴⁹⁸ **Ma'zûl:** Azl olmuş.

⁴⁹⁹ Matbu nüsha, s. 71.

virilmeyecek bîkes⁵⁰⁰ olan ma'zûlelere timar almak müyeser olur. Ve hayatda olan zu'emâ ve erbâb-ı timarın oğullarına dirlik verilmek yokdur. Babası fevt oldukda babası dirliğine [göre]⁵⁰¹ virilür kanûnları mütefâvitdir⁵⁰² ve uğur-ı hümâyunda şehid olan ile kendü döşeğinde fevt olanların oğullarına verilmek olmak babında kanûn müsâvî olamayub şehid [olan]⁵⁰³ zu'ema ve erbâb-ı timarın oğullarına ziyade ile virilür. Bu kanûn onun için ihtiyar olunmuşdur ki mahalle-i ma'reke⁵⁰⁴ firarı ihtiyar etmeyüb şehid olursam ocağım sönmez dirliğim oğluma virilür deyu can ve baş feda eyleye (47a) ve bir sipahi pir ve nâtuvan⁵⁰⁵ olub sefere eşmege iktidarı olmasa hal-i hayatında dirliğin oğluna ferağat etmek murad eylese kenduye min ba'd dirlik olmamak üzere virilüb taki bir sipahizade⁵⁰⁶ olmağla ihtilâl lazım gelmeye re'aya ata binüb kılıç kuşanmak yokdur derununda şeca'at olan ğarib yiğitler 'asker ta'ifesine ve sancak beglerine ve beglerbeglere hizmetkar olub ve serhadlarda dirliğine geçer olsa ol serhadde hizmeti müşâhede olundukda serhad beglerbegleri ve sancak begleri yoldaşlığın arz edüb hizmeti mukabelesinde serhad ulufesine kanûn üzere timar çıkar ve illa eba'an ced sipahizade olmağın bu tarikiyle (47b) timara duhul etmek kanûna muhalifdir. Re'ayadan iken timara müstahak olmak ol zaman olurki uğur-ı hümâyunda serdarlar hizmeti ve yoldaşlığı müşâhede oluna sefer-i hümâyunda serdarlar ibtidâ virüb ve sefer olmaduğı

⁵⁰⁰ **Bîkes:** Kimsesiz.

⁵⁰¹ Matbu nüsha, s. 71; Apaydın, *age*, s. 84.

⁵⁰² **Mütefâvit:** Birbirinden farklı, çeşitli.

⁵⁰³ Matbu nüsha, s. 71.

⁵⁰⁴ **Ma'reke:** Savaş meydanı.

⁵⁰⁵ **Nâtuvân:** Kuvvetsiz.

⁵⁰⁶ Matbu nüshada "sipahi ziyade olmağla" şeklinde kayd edilmiştir, s. 72.

zamanda serhad beglerbegileri hizmetin arz eyledikde ibtidâda timara emir virilüb ol ecilden beglerbegleri mahalli himmetden kalîl ve kesîr timar virmek hilâf-ı kânûndur ve ibtidâdan emri olan kimesneye dahi beglerbegisi timar verdikde mademki ibtidâ beratın âsitâne-i sa'âdetten eylemeye beglerbegiler berat virmeyub tezkire virir ibtidâ beratı âsitânede olduktan sonra ol timardan ma'zûl oldukda beglerbegisi kendü (48a) beratıyla tezkiresiz timar tevcih eder. Eger mahlûl tezkirelü bulunsa tezkire virüb âsitânede berat olur. Ve beglerbegiler ve sancak begleri fevt oldukda bi-hesabu'l merâtib ademlerine timar verilmek kanûndur. Beglerbegilerin on bir nefer ademisine [*ve sancak beglerinin altı nefer ademisine*]⁵⁰⁷ düşünden timara emir verilüb zaman-ı sâbıkda haricden kimesne timar duhul etmek emr-i muhal olub kapu kulu olmak hod hatır? gelur ma'na olmamağla bu kanûnlar vaz' olunmuşdır şimdiki halde ayan ve eşrafın değil edna kimesnelerin hizmetkarları kapukulu olub ibtidâ emrine i'tibâr kalmamışdır. Ol ecilden [*bu*]⁵⁰⁸ kanûnlar ferâmûş⁵⁰⁹ olunub icrâ olunmaktan kaldı re'aya sipaha mahsus a'malden men' olunub ata binmek (48b) kılıc kuşanmak isteyenler serhadlara varub uğur-ı hümâyunda niçe hizmet ve yoldaşlık etmeleriyle hem memleket ve vilayet ahalişi şerr a'dâ ve eşkıyadan emin ve salimin olub ahvâl-ı serhad muntazam imiş şimdiki halde edna mülâbese⁵¹⁰ ile re'aya kapukulu olmak mümkün olacak timara istihkaka kim bakar ve ol emre kim i'tibâr eder ve vilayet-i anadoluda be-nevbet timar olub birkaç nefere virilür sefer-i padişahi vaki' oldukda be-nevbet sefere gittikleri için be-nevbet timar tesmiye olmuşdur. Be-

⁵⁰⁷ Matbu nüsha, s. 73.

⁵⁰⁸ Matbu nüsha, s. 73; Apaydın, *age*, s. 84

⁵⁰⁹ **Ferâmûş**: Unutma.

⁵¹⁰ **Mülâbese**: Münasebet, yakınlık.

nevbet timara tasarruf edenlere eşkun timar verilmez amma eşkün timara müstahak olan ihtiyariyle be-nevbet timara taleb olsa men' yokdur Be-nevbet timar mahlûl (49a) olsa mahlûlî oğullarına virilür [eğer]⁵¹¹ oğlu yoğise harice virilür. Amma vela⁵¹² Rumda vaki' olan be-nevbet timarlar selâtin-i mâzîyeden ba'zı sipahilere temlik olmağla mülk-i mevrûs gibi varislerine intikal eder haricden kimesnelere verilmez birisi vefat eylese kaç nefer oğulları kalursa beglerbegleri oğullarına virüb sefer-i hümâyuna vaki' olub sair serhad begleriyle bi-nefsihi be-nevbet sefere giderler amma vilayeti Anadolu'da bazı mülk timarlar vardırki mukaddema temlik oldukda sefer-i hümâyuna cebelüsi eşmek üzere virilmiştir. Her timara nedenlü cebelü ta'yin olunmuş ise sefer-i hümâyuna cebelüsi eşer fevt oldukda oğullarına virilür (49b) istihkakı taleb olunmaz. Oğlu olmazsa sair emlak gibi varislerine intikal eder. Gerek ricalden olsun gerekse nisadan olsun. Sefer vaki' oldukça hisseleri mikdarı cebelülerin eşdürürler cebelüsü sefere gitmse ol sene mahsulü mevkufat tarafından eminler zabt iderler miri için amma sefere cebelüsü eşmedi deyu sair timarlar gibi âhara verilmez.

Yedinci Fasl

Ze'âmet ve timar hususunda olan ihtilâl def' û ref' olunmak babında maksûd olursa tedric ile ne yüzden mensurdur⁵¹³ onun beyânındadır lâcerem⁵¹⁴ zu'emâ ve erbâb-ı timarın ihtilâlüne sebep iki maddedir evelkisi padişah (50a) dirliğine mutasarrıf olan zu'emâ ve erbâb-ı timar sancağı

⁵¹¹ Matbu nüsha, s. 74; Apaydın, *age*, s. 85.

⁵¹² Diğer nüshalarda "vilayeti" olarak verilmiş. Burada eksik yazılmış olmalı

⁵¹³ Apaydın bu keilmesi "mütesaver" olarak yazmış. Ancak bizim nüshada "mensur" olarak okunuyor. Bkz. Apaydın, *age*, s. 86.

⁵¹⁴ **Lâcerem:** Şüphesiz.

askeriyle ma'maur olmayub âhere koşundu olduğudur. İkincisi vaki' olan seferlerin yoklamaları mahfuz olub düstur-u'l amel olduğudur. Zira padişah dirliğine mutasarruf olan padişaha hizmet etmeyub âhere koşındı olması bâ'is-i ihtilâl idüki cây-i rib-u sual değildir timar sipahisi sancağı askeriyle konub göçüb âhere koşındı olmasa ve kimse yanında hizmet itmeyüb padişaha hizmet eylese asker mükmil olduğundan ğayri herkes seferde dirliksiz hizmetkar ve 'abdi müşteri tedârik edüb seferlerde kılıç ziyade olurdu ve vaki' (50b) olan seferlerin yoklaması mazbut olmak mühimmatındır yoklamalar mazbut olmayacak ol timar ile hizmet iden gibidir⁵¹⁵ ma'lum olmaz Ekseri timarlar şimdiki halde nizâ'lu olmuştur. Seferlerde ve hizmet mahallerinde on timara bir adem görünmez lakin mahsul zamanında bir timara on adem nizâ' ider. Yoklamaya i'tibar olunduğu gibi niz'a bertaraf olduğunda ğayri timar sipahisi yoklamasında ve hizmetinde bulunmak iktiza eder. Ve sancağı begine ve alay begisine lâbüd ita'at ider amma yoklama hususunda ziyade takayyüd ve ihtimam olunub herkes beratından yoklama olub kendi takriiriyle bulunmamak⁵¹⁶ gerektir. Ve bil cümle timarların niza'lu olub timar sipahisi sancağı (51a) altında hizmet eylediğine sebep yoklamaların [defterleri]⁵¹⁷ mazbut olmaduğudur bu fakir defter emini olalıdan beru vaki' olan seferlerin yoklamaların aldırmağa bâ'is olub defterhane-i padişahide hıfz eyledim. Zu'ema ve erbâb-ı timarın ve gerek çavuş ve müteferrikanın yoklamaları hala defterhanede mücelled defter olunub hıfz olunmuştur. Lakin yirmi otuz yıldan beru vaki' seferlerin asla yoklamaları

⁵¹⁵ Matbu nüshada "kimdir" olarak kaydedilmiştir, s. 76.

⁵¹⁶ Matbu nüshada ve Apaydın'ın nüshasında bu kelime "yoklanmamak" olarak kaydedilmiştir. Bkz. Apaydın, *age*, s. 86; Matbu nüsha, s. 77.

⁵¹⁷ Matbu nüsha, s. 77.

yokdur bu iki madde ile takayyüd⁵¹⁸ olunduktan sonra timar sipahisi defter-i icmâlde mükemmel olması murad olunursa ashâb-ı basiret ve iz'âna hafi ve nihân değildir zu'ama ve erbâb-ı timara mutasarrıf olanlar her kimler olursa olsun ikiden hâlî değildir (51b) bir sınıfı sefer-i hümayuna me'mur olmayanlardır ve sınıf-ı âher-ı sefere me'mur olanlardır. Sefere memur olmayanların zu'ama ve erbâb-ı timarlarıyla esamileri mazbut olduğu takdirce onlardan mâ'adâsı sefere memur olmuş olur sefere memur olanların dahi yoklaması mazbut olduğu suretde mevcut ve mande⁵¹⁹ defterinde olmayan timar bihesabu'l zâhir mahlûl olur. Erbâb-ı istihkâka tevcih olduğu halde mevcut ve mande defterinde ismi namevcud olan sonra gelüb bervech ile nizâ' itmek kabiliyet olmaz ve bu yoklamaları mazbud olduğu takdirce mukaddem tarihiyle olan ferağatler vesair da'valar zuhûra gelmeyüb yoklama defteri (52a) kat'-ı nizâ' ve fusûl-u husûmet eyler velhâsıl şimdiki halde yoklamalar mazbur olmağın timar niza'ları hususunda evvelki hale nisbet ile tefâvüt-i külliye müşâhede olunmuşdur. Şöyle ki sefer-i hümayun ferman oldukda seferden kalanların esamileri beratlarından icmâl defterinde derdest olub sefere memur olmayan timarlar ma'lum ola mâ'adâsı seferlü olmuş olur. Seferde mahallinde yoklama olub defteri olub yoklama defteri mucebince ol dahi mahallinde işaret olursa mâ'adâsı zuhûra gelüb ma'lum olurdu. Şimdiki halde yoklamalar icmâl defterinin 'öşri denlü yokdur. Yüz nefer sipahisi olan sancağın on beş nefer mevcudi olmaz (52b) bu tarikle niçe bin kılıç timar zuhûr edüb 'ulufelülere tevzi' olursa hem sancak 'askeri mükemmel ve hem hazine küllî nef' ve sa'y olması

⁵¹⁸ Matbu nüshada "ta'yin" olarak kaydedilmiştir, s. 78.

⁵¹⁹ **Mande:** Kalmış, gitmemiş olan.

mukarrer⁵²⁰ idi. Ve bil cümle bu maslahatın suhuletle ve vücuda gelmesi murad olunursa bu tarikiyle zuhûra gelmesi mukarrer fehmlenir.

Hâtîme

Bu fakir pir 'aciz ü kusur defter-i hâkanî emanet-i hizmetine memur olduğumda defterhane ahvâlin kemâl mertebe teşevvüş⁵²¹ ve ihtilâl üzere bulub cümleden birisi mahlûlden bir ma'zûle timar verilse ol timar ona müyesser olmak ihtimali olmayub her bir timar birkaç kimesnenin beratında mukayyid bulunub filan zamandan beru üzerimdedir deyu niz'a iderlerdi 'alelhusus ferağatden veyahud (53a) mahlûlden veya sefere gelmedüğünden bir ma'zûle timar verilse ümenâ-yı sâlîfe⁵²² zamanında ol timar verilen şahsın kaydına şerh verilmekle niceleri ol mukaddem tarihiyle temessükler ibraz idüb ruznamçede şerh olmamağla onlar dahi berat idüb mukaddem âhere berat olduğu ma'lum olmazdı bu fakir zamanında bir timarkî mahlûlden bir kimesneye tevciye olunub berat olur müteveffanın ruznamçesine mezkur fevt olub timarı filana verildi deyu şerh verilür sonradan erbâb-ı hiyel⁵²³ mukaddem tarihle temessukat ibraz edüb beratı geldükde mukaddem âhere berat olduğu ma'lum olub men' ve def' olunub ve cevabi virilür eyyam-ı (53b) devlet-i padişahide şimdiki halde bir timarın mahlûlden bir ma'zûla 'inâyet olunur. Ona müyesser olub zaman-ı sâbıkda olduğu üzere erbâb-ı hiyeleye ruhsat virilmez. Niza' vaki' olsa dahi yoklamaya mürâcaat olunub kat'-ı niza' olunur ve ondan mâ'adâ müteveffiye olanların beratları âherin

⁵²⁰ **Mukarrer:** Kararlaştırılmış.

⁵²¹ **Teşevvüş:** Karışıklık, Karmakarışık.

⁵²² **Ümenâ-yı sâlîfe:** Geçmiş emin kimseler

⁵²³ **Erbâb-ı hiyel:** Hile sahipleri

eline düşmekle timarda ma'zûldur deyu ol berat ile ismine muvaffık olan kimesne bir âher timar alurdı hususa müteveffa olan çavuş ve müteferrika ve kâtib beratları âherin eline düşdükte kaydında müteveffa olduğu şerh verilmelekle ol beratı tecdid edüb [bu tarik ile]⁵²⁴ çavuş ve müteferrika olurlardı. Hala müteveffiyenin kaydı bozulub 'amelmande olmağla bi'inâyetillahi te'ala onun gibi hiyeler ebvâb-ı mesdûd⁵²⁵ (54a) oldu. Ve müteveffiyeden bozılan kayd şimdiedegin iki yıldan⁵²⁶ ziyade olmuştır. Müteveffi ahali bu tarik üzere mazbut olıcak yeniden istihkak sahibi olmağa muhtaç olur. Min ba'de dahi memuldirki tahrir ve beyân olduğu üzere yoklamalar mazbut olmakla ve bu tarikle her bir timarın zeyd tahvilinden 'omrûve? tevciye olsa ruznamçelere zikri mürur eden vech üzere şerh verilüb kemâ yenbagi⁵²⁷ ruznamçe ve defatir zabt oluna

İnşallahu te'ala el-meliku'l celil zaman-ı kalilde zu'ema ve erbâb-ı timar ahvâli ve ze'âmet ve timar ahvâli bertaraf olub nizam ve intizam hâsıl olur billahî't-tevfik ve hüve ni'mu'l refik.

⁵²⁴ Matbu nüsha, s. 80.

⁵²⁵ **Ebvâb-ı mesdûd:** Kapanmış kapılar

⁵²⁶ Diğer nüshalarda "iki binden" olarak kaydetmiştir. Bkz. Apaydın, *age*, s. 88; Matbu nüsha, s. 81.

⁵²⁷ **Kemâ yenbagi:** Gerektiği gibi

KAYNAKÇA

Açikel, Ali, "Rum Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rum-eyaleti> (25.12.2023)

Afyoncu, Erhan, "Ayn Ali Hakkında Yeni Bilgiler", *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Vol. 39 (2013), s. 95-128.

_____, "Defter Emîni", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/defter-emini> (23.11.2023)

_____, "Zeâmet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeamet> (23.08.2022).

Agoston, Gabor, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Çev: Kahraman Şakul, İstanbul 2013.

_____, "Savaş", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/savas#3-osmanli-donemi> (23.08.2022)

Akdağ, Mustafa *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyânları"*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

Alanoğlu, Murat, "Yurtluk-Ocaklık ve Hükûmet Sancaklara Dair Literatür Denemesi (1969-2019)", *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar*, Edt: Erdal Çiftçi, Veyysel Gürhan, M. Rezan Ekinci, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2022, s. 47-82.

Apaydın, A. Seyhan, *Ayn Ali Efendinin Kavanin-i Al-i Osman der Hulasa-i Mezamin-i Defter-i Divan*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993.

Arslan, İsmail, "19. Yüzyıl Ortalarında Balkanlarda Bir Osmanlı Kasabasının Sosyo-Ekonomik Yapısı: Vulçitrın", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 12, S. 2 (2012), s. 409-424

Aslan, Dilek, *512 Numaralı Mufassal Tahrir Defterine Göre 1571-1572 Yıllarında Cebele Sancağı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2006.

Avşın Güneş, Gülcan, "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu Eyaleti'nde Şehirli Gayrimüslim Nüfus Hakkında İstatistiksel Bir Değerlendirme", *Kadim*, S.1 (2021), s. 53-89.

Ayn Ali Efendi'nin Kavânin Risalesi, Sene 1016, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi 3455/A-2306.

Ayn-ı Ali Efendi, *Kavânin-i Âli Osman der Hüllâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, M. Tayyib Gökbilgin'in önsözü ile, Enderun Kitapevi, İstanbul 1979.

Ayn Ali Efendi, *Osmanlı Kanunları ve Devlet Teşkilatı*, Haz: Seyit Ali Kahraman, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2021.

Ayn Ali Efendi, *Risale-i Kavânin-i Ali Osman*, H. 1018, TBMM Kütüphanesi KZ-334

Barkey, Karen, *Farklılıklar İmparatorluğu: Karşılaştırmalı Perspektiften Osmanlılar*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul 2011.

Bayat, Fazıl, "Trablusşam Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/trablussam-eyaleti> (14.02.2023)

Bilge, Sadık Müfit, "Karaman Eyâleti'nin Tarihî Coğrafyası ve İdarî Taksimatı (XV-XVIII. Yüzyıllar)", *International Review of Turkish Studies*, Spring 2011, Volume: 1, Issue: 1, pp. 50-66.

Bizbirlik, Alpay- Çiçek, Yusuf, "XV. Yüzyıl Sonlarında Saruhan Sancağı'nda Piyâde Teşkilatı, Yaya Çiftlikleri ve Demografik Yapı", *Journal of Turkology*, C. 23, S. 1, s. 1-26.

Bostan, İdris, "Kapudan Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kapudan-pasa> (05.02.2023)

Buzpınar, Tufan, "Şam", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sam--suriye#2> (11.02.2023)

Çakar, Enver, "XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliği'nin İdari Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1 (2003), s. 351-374.

_____, "XVII. Yüzyılın Ortalarında Trablusşam Şehrinin Sosyal ve İktisadi Durumu (1645 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, s. 45-69.

_____, "17. Yüzyılın İlk Yarısında Trablusşam Eyaleti: İdarî Taksimat, Eyalet ve Sancak Yönetimi", *Prof. Dr. Mustafa Öztürk Onuruna Tarih Yazıları I*, Edt: Işıl Işık Bostancı, Ayşe Gül Hüseyinliklioğlu, Ayşe Değerli, Orhan Kılıç, İstanbul 2021.

Çelikdemir, Murat, *1574- 1595 Tarih ve 667 No'lu Tapu-Tahrir Defterine Göre Rakka Sancağı ve Nahiyelerin'de Yaşayan Aşiret ve Cema'atlerin Mukayeseli Tahlili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1995.

Çiçek, Kemal, "Kıbrıs", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris#3-osmanli-donemi> (11.02.2023)

Çiftçioğlu, Ferdi, "XIX. Yüzyılda Tırhala Sancağı'nın İdari Taksimatı ve Yönetimi", *SUTAD*, S. 44 (2018), s. 350-375.

David, Geza, "İstolni Belgrad", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, s. 405-407.

Emecen, Feridun, "Ali'nin 'Ayn'ı: 17. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Katib Rumuzları", *Tarih Dergisi*, S. 35 (2011), s. 131-50.

_____, "Çıldır Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cildir-eyaleti> (29.03.2023)

_____, "Timurtaş Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, s. 185-186.

_____, "Yaya ve Müsellem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yaya-ve-musellem> (12.08.2023)

Erdoğan Özünü, Emine "Osmanlı Dönemi Balkan Tarihine Dair Önemli Bir Kaynak: Derdest Defterleri", *Gazi Akademik Bakış*, 4 / 7 (Ağustos 2010), s. 193-200.

Erdoğdu, Mehmet Akif, "Kanuni'nin İlk Yıllarında Karaman Vilayeti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 1 (1993), s. 37-50

_____, "Karaman Vilayetinin İdari Taksimatı", *Osmanlı Araştırmaları*, C. 12, S. 12 (1992), s. 425-430.

Gökbilgin, M. Tayyib "Ayn-ı Ali Risalesi ve Osmanlı İmparatorluğu Teşkilat ve Müesseselerini Aydınlatmadaki Büyük Önemi", *Kavânin-i Âli Osman der Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân* içerisinde, Enderun Kitapevi, İstanbul 1979.

Göyünç, Nejat, "Diyarbakir Beylerbeyliği'nin İlk İdari Taksimatı", *Tarih Dergisi*, S. 23 (1969), s. 23-34.

Gündüz, Ahmet, "Musul", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musul--irak#2-osmanlilar-donemi> (13.04.2023)

_____, "Şehrızor", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehrizor> (14.04.2023).

Gündüz, Tufan, "Kars", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kars> (29.03.2023)

Howard, Douglas A., "From Manual to Literature: Two Texts on The Ottoman Tımar System", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 61, No. 1/2, 2008, pp. 87–99.

_____, "A Phenomenology of Empire: Ayn Ali on the Ottoman Provinces", *Ottoman War and Peace*. Brill, Leiden 2019, pp. 173-192.

_____, "Ottoman Historiography and The Literature of 'Decline' of The Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Journal of Asian History*, Vol. 22, No. 1, (1988), pp. 52–77.

İşık, Mustafa, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2013.

İnalçık, Halil, "Eyalet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/eyalet> (21.10.2023)

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

_____, "Rumeli", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rumeli> (24.08.2022)

İnbaşı, Mehmet, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.1, s. 77-94.

İpşirli, Mehmet, "Ayn Ali Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayn-ali-efendi> (23.11.2023)

İşbilir, Ömer, "Kuyucu Murad Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuyucu-murad-pasa> (23.11.2023)

Karpat, Kemal, "Bucak", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bucak> (23.08.2022)

Kılıç, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı, Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elâzığ 1997.

_____, "Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre (İdari Taksimat ve Yönetim)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 23 (2017), s. 29-82.

_____, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezayir-i Garp Vilayeti/Eyaletinin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)", *Cappadocia Journal of History and Social Science*, S. 9 (2017), s. 418-439.

_____, "Budin ve Tımışvar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 46 (2019), s. 191-229.

_____, "Van", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/van#1> (14.04.2023)

_____, "Van Eyaleti'ne Bağlı Sancaklar ve İdari Statüleri", *Osmanlı Araştırmaları XXI*, İstanbul 2001, s. 189-210

Kiel,, Machuel, "Karlı-İli", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karli-ili> (21.08.2022).

Kurdistanî, Mesture, *Erdelan Tarihi, Erdelan Kürt Mirliği Tarihi (1169-1867)*, Çev: Cafer Açar, Nubihar Yayınları, İstanbul 2020.

Küçük, Cevdet, "Erzurum", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/erzurum#1> (25.12.2023)

Pamuk, Bilgehan "Erzurum Eyâlet Kanunnâmelerinin Tahlihi", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 2 (2006), s. 87-98.

Parlak, Arife Gökür, *499 Numaralı Tahrir Defterine Göre Dükakın*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2018.

Sinan Marufoğlu, "Eyalet'ten Vilayet'e, 19.Yüzyılda Bağdat'ta Osmanlı İdari Düzenlemeleri", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 543-560.

Masters, Bruce, "Halep", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/halep#2-osmanlilar-donemi> (10.02.2023)

Maxim, Mihai, "Tımışvar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/timisvar> (09.02.2023)

_____, "Varad", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/varad> (10.02.2023).

Oruç, Hatice, "15. Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 18, S. 18 (2005), s. 249-271.

Seyyid Muhammed es- Seyyid, "Kâşiflik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, s. 16-18, Ankara 2002

Şakiroğlu, Mahmut H., "Cezâyir-i Bahr-i Sefid", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7. s. 500-501.

Şeker, Mehmet, "Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre Bağdat", *İslam Medeniyetinde Bağdat Sempozyumu (7-19 Kasım 2008)*, http://isamveri.org/pdfdrg/D195120/2008/2008_SE-KERM.pdf (13.04.2023)

Taş, Abdullah Erdem, "Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi ve İlk Cezâyir Beylerbeyileri", *The Journal of Islamic Civilization Studies*, C. 5, S. 2 (2020), s. 250-284.

Taş, Kenan Ziya, "Suriye'nin (Şam) Osmanlı İdaresindeki İdari Yapısı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.15, S.1, s. 75-85.

Öğün Bezer, Gülay, "Rakka", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rakka> (12.04.2023)

Toraman, Ömer, "Trabzon Eyaletinde Yurtluk-Ocaklık Suretiyle Arazi Tasarrufuna Son Verilmesi 1847-1864", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 8 (2010), s. 55-66.

Türkdoğan, Orhan, "Sosyal Hareketler Olarak Celâli Ayaklanmaları", *Belleten*, C. 60, S. 228, 1996, s. 421-442.

Tütüncü, Tangül, *17 ve 18. Yüzyıllarda Ayasuluğ*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2012

Uzun, Ahmet, "Mali Yönleriyle Voynuk Teşkilatı ve Voynuk Tımarları", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 2 (2014), s. 1-13.

Ünal, Ayhan Afşin, "XVI.ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz, Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti" *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 12, s. 251-261.

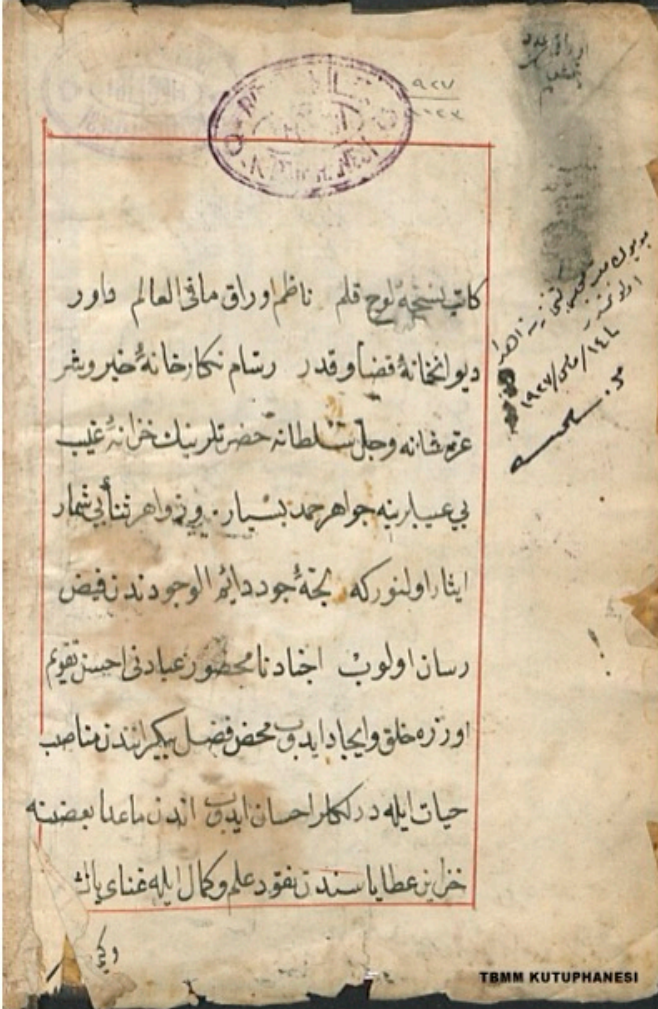
Ünal, Mehmet Ali, "İstimalet Siyaseti Çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Kürd Politikası", *Tarihte Türkler ve Kürdler Sempozyumu Bildirileri (09-10 Ocak 2014)*, C. I, Ankara 2014.

Varlık, Mustafa Çetin, "Anadolu Eyaleti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu-eyaleti> (25.08.2023)

Yörük, Doğan, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40 (2006), s. 177-202.

EKLER

1. Yazma Nüshadan Örnekler

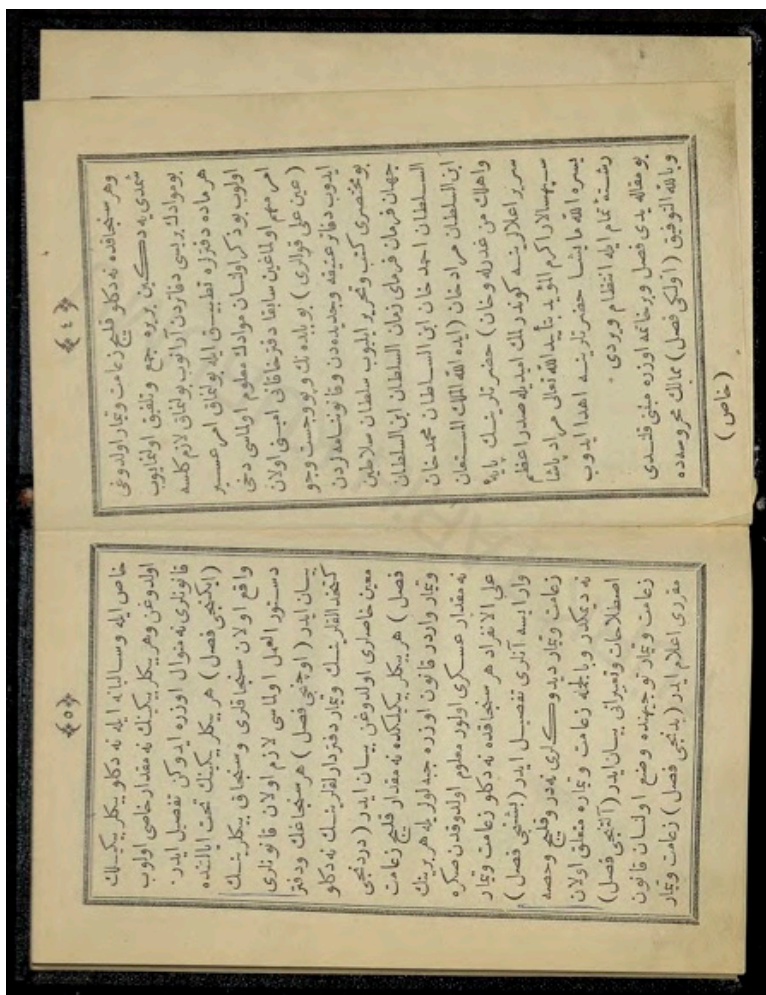


دفتر کتخدا سی و تیمار دفترداری و زعامت یله بدی
بورک کجی وارد رسنجا قاری بونلردر • کوستندیل
مون • اسکندزیه • زحانه • سلسن • نیکبوف
اخری • اولونیه • یانیه • ایلحصان • چمرن
سلانیک • ویزه • دلونیه • اسکوب • قرقلیسا
دوفکین • ودین • الاحه حصار • پزیرین • وچیزین
بندر • اق کرمان • پاشا سنجاغی • که صاغ قول
وصول قولدر بکار کینک کند و سنجاغی در
ایالت اناتولی اوز دورت سنجا قدر
دفتر کتخدا سی و تیمار دفترداری و زعامت یله درت
مسلم کجی و اون بریا یا کجی وارد در کوتاهیه اناتولی

بکر

خرپرت	آمد
زغامت تمار ۱۶۳	زغامت تمار ۱۶۷
سوردك	ارتغ
زغامت تمار ۱۶۳	زغامت تمار ۱۶۴
ترجیل	نضیبین
زغامت تمار ۴۵	زغامت تمار ۵
حسكف	چرمك
زغامت تمار ۴۵	زغامت تمار
چمنكرك	چپانچور
زغامت تمار ۷	زغامت تمار ۳۰
سبخار	قلب

2. Matbu Nüshadan Örnekler



۱۰۴

وهر سخا فاده نه دکلو قلیج زعامت و تجار اولدوغی
 شمندی به دسکین بریره جمع و نیشیق اولتا دیوب
 یوسوادک بریسی دفا ترین آراتوب بولتاق لازم کلسه
 هر ماده د فتره تطبیق ایله بولتاق امر مسبر
 اولوب نو ذکرا اولسان موادک معلوم اولمسی دخی
 امر مهم اولغاغین سابقا د فتره قاتی ایستی اولان
 (عین علی قولاری) بو باده تک و بوجست و جو
 ای دیوب دفا تر عشقه و جدیده دن و قان بونسله زون
 بو مختصری کتب و تحریر الیوب سلطان ملاطین
 جهان فرمان فرمای زمان السلطان ابن السلطان
 السلطان احمد خان ابن السلطان محمد خان
 ابن السلطان مراد خان (ایده الله الیک السنغان
 واهاک من قدرله و خان) حضرت نلر نیک پایه
 سبرر اعلا لر نسه کوندرک ایله صدر اعظم
 سبها لارا کرم اثرید بناید الله تعالی مراد باشا
 نیره الله ما یبسا حضرت نلر نسه اهدا ای دیوب
 رشنه تمام ایله انتظام ویردی

(خاص)

۱۰۵

خاص ایله وسالبا نه ایله نه دکلو بیکار بیکار
 اولدوغن وهر بیکار بیکار نه مقدار خاصی اولوب
 قانونی نه متوال اوزره ایروکن تفصیل ایدر
 (اینجی فصل) هر بیکار بیکار تحت المائده
 واقع اولان سخا قاری و سخا قاری بیکار نیک
 دستور العمل اولماسی لازم اولان قانونی
 یسان ایدر (اوچنجی فصل) هر سخا نیک و دفتر
 کتخدانلر نیک و قمار دفتر دارلر نیک نه دکلو
 معین خاصاری اولدوغن یسان ایدر (دردنجی
 فصل) هر بیکار بیکار نه مقدار قلیج زعامت
 و قمار وارد قانون اوزره جدید اولدوقدن صکره
 نه مقدار عسکری اولور معلوم اولدوقدن صکره
 علی الاقراد هر سخا فاده نه دکلو زعامت و قمار
 وارا یسه آنلری تفصیل ایدر (بیشی فصل)
 زعامت و قمار دید و سکولری نه در و قلیج و حصه
 نه دیکدر و با بلجه زعامت و قمار متعلق اولان
 اصطلاحات و تمیزاتی یسان ایدر (آشینی فصل)
 زعامت و قمار تو جهته وضع اولسان قانون
 مقرری اعلام ایدر (بیشی فصل) زعامت و قمار

١٩٧٧٦٩	٠٩٦٦٦٩	٠٨٥٠٠٠	٠٧	جزایر بحر سهند
٠٦٠٠٠٠٠	٠٦٠٠٠٠٠	٠٦٠٠٠٠٠	٠٨	قبرس
٠٦٣٨٤٥٠	٠٦٣٨٤٥٠	٠٦٣٨٤٥٠	٠٩	ذوالقدریه
١٣٠٠٦٦٠	١٣٠٠٦٦٠	١٣٠٠٦٦٠	١٠	دیاربکر
٠٩٠٠٠٠٠	٠٩٠٠٠٠٠	٠٩٠٠٠٠٠	١١	روم
١٣١٤٦٠٠	١٣١٤٦٠٠	١٣١٤٦٠٠	١٢	ارضروم
١٠٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠٠	١٣	شام
٠٨٠٠٠٠٠	٠٨٠٠٠٠٠	٠٨٠٠٠٠٠	١٤	طرابلس شام
٠٨١٧٧٧٢	٠٨١٧٧٧٢	٠٨١٧٧٧٢	١٥	حلب
٠٦٨١٠٥٤	٠٦٨١٠٥٤	٠٦٨١٠٥٤	١٦	رقه
٠٨٢٠٧٧٠	٠٨٢٠٧٧٠	٠٨٢٠٧٧٠	١٧	فارس
٠٩٢٥٠٠٠	٠٩٢٥٠٠٠	٠٩٢٥٠٠٠	١٨	چلبدر
٠٧٣٤٨٥٦	٠٧٣٤٨٥٦	٠٧٣٤٨٥٦	١٩	طرزرون
٠٦٧٩٠٠٠	٠٦٧٩٠٠٠	٠٦٧٩٠٠٠	٢٠	کته
٠٦٧١٠٠٠	٠٦٧١٠٠٠	٠٦٧١٠٠٠	٢١	موصل
١١٣٢٢٠٩	١١٣٢٢٠٩	١١٣٢٢٠٩	٢٢	وان
١١٠٠٠٠٠	١١٠٠٠٠٠	١١٠٠٠٠٠	٢٣	شهرزور
١٩٢١٦٥٧٨	١٩٢١٦٥٧٨	١٩٢١٦٥٧٨		

٠٠٩٦٨٦٩	٠٠٩٦٨٦٩	٠٠٩٦٨٦٩	٠٦	بوسنه
٠٨٠٠٠٠٠	٠٨٠٠٠٠٠	٠٨٠٠٠٠٠	٠٥	طشوار
٠٨٠٠٠٠٠	٠٨٠٠٠٠٠	٠٨٠٠٠٠٠	٠٤	بدون
٠٦٦٠٠٧٤	٠٦٦٠٠٧٤	٠٦٦٠٠٧٤	٠٣	فرمان
١٠٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠٠	٠٢	اناطولی
١١٠٠٠٠٠	١١٠٠٠٠٠	١١٠٠٠٠٠	٠١	روم ایلی
خاص	خاص	خاص		
میرمیرانی	میرمیرانی	میرمیرانی		
تفصیل ایدر .	تفصیل ایدر .	تفصیل ایدر .		
اوزدهدر	اوزدهدر	اوزدهدر		
وسالیانه ایله اولتر قشیرلریدر آتی	وسالیانه ایله اولتر قشیرلریدر آتی	وسالیانه ایله اولتر قشیرلریدر آتی		
بیان و خاصلری نه مقدار و نایزوری نه منوال	بیان و خاصلری نه مقدار و نایزوری نه منوال	بیان و خاصلری نه مقدار و نایزوری نه منوال		
خاص ایله نه دکلو ویکتر یکیلک واردو آتی	خاص ایله نه دکلو ویکتر یکیلک واردو آتی	خاص ایله نه دکلو ویکتر یکیلک واردو آتی		
(اولکی فصل)	(اولکی فصل)	(اولکی فصل)		
آتی اذتان ایسدردر .	آتی اذتان ایسدردر .	آتی اذتان ایسدردر .		
اوزده سعی و دقت و کوشش و همت اولنشدردر	اوزده سعی و دقت و کوشش و همت اولنشدردر	اوزده سعی و دقت و کوشش و همت اولنشدردر		
دفع و دفعی و صحیح و اصلاحی باینده نه منوال	دفع و دفعی و صحیح و اصلاحی باینده نه منوال	دفع و دفعی و صحیح و اصلاحی باینده نه منوال		
(خانکده) واقع اولان اختلالک شمیدکی حالده	(خانکده) واقع اولان اختلالک شمیدکی حالده	(خانکده) واقع اولان اختلالک شمیدکی حالده		
مقصود اولیقنی نه طریقه تکندردر آتی قهیم ایدر	مقصود اولیقنی نه طریقه تکندردر آتی قهیم ایدر	مقصود اولیقنی نه طریقه تکندردر آتی قهیم ایدر		
خصوصنده اولان اختلال دفع و دفع اولناق	خصوصنده اولان اختلال دفع و دفع اولناق	خصوصنده اولان اختلال دفع و دفع اولناق		

و سکا انگریز زعامت

۶۶۷۰۰	میر مسلمان کوتاہیہ و قرہ حصار و مجید
۶۰۰۰۰	زعامت
۷۶۰۰۰	میر مسلمان تگہ و علائقہ
۸۰۰۰۰	زعامت میر سپادگان کوتاہیہ
۷۵۶۹۰	» صاروخان
۷۶۸۹۰	» خداوندگار
۸۰۸۷۰	» منشا
۷۱۳۸۱	» بول
۷۲۴۴۴	» انترہ
۸۳۶۶۰	» قرہ حصار
۸۰۳۷۲	» حید
۶۵۰۰۰	» سلطان اوکی
۴۰۵۰۰	» قرہ سی
۴۰۰۰۰	» بیغا
	» صفہ (تساہ ایرتری خاصیدر)
	ایات قرمان بدی سخباغی خزیبہ دفترداری و دفتراکتھاسی و بخارہ دفترداری و اردر

۱۲۲	۶۱۳۶۵	لوا آدین
۱۲۳	۶۱۸۰۷۹	» خداوندگار
۱۰۴	۴۲۰۰۰۰	» قسطنونی
۰۹۰	۵۵۰۸۰۰	» منشا
۰۶۰	۳۰۰۲۲۲	» بول
۰۵۲	۲۶۴۳۸۰	» انترہ
۰۴۸	۲۴۰۲۹۹	» قرہ حصار صاحب
۰۶۵	۳۲۸۰۰۰	» تگہ ابلی
۰۵۱	۲۵۸۰۸۰	» کانگری
۰۴۰	۲۰۰۰۸۱	» سبز ایل
۰۵۰	۲۵۰۰۰۰	» سلطان اوکی
۰۶۰	۳۰۰۰۰۰	» قرہ سی
۰۲۰	۱۰۰۰۹۱۲	زعامت کتھدا
۰۱۸	۹۰۰۵۹۶	دفترداری بخار
۱۲۱۰	۶۰۷۸۸۱۴	

منسوخ اولان میر مسلمان صاروخان
 و آدین و خداوندگار و منشا و بیغا
 و قوجا ابلی و سلطان اوکی و قرہ سی زعامتی ۵۰۲۰۰
 میر مسلمان قسطنونی و بول و انترہ
 (و کانگری)